НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

На правах рукопису

БІЛОМІСТНИЙ ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК [336.77:334.72](043.3)

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

МЕХАНІЗМ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник
Азаренкова Галина Михайлівна,
доктор економічних наук,
професор

Суми – 2012

ЗМІСТ

		стор.
ВСТУП		4
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ	11
1.1.	Економічна сутність поняття «механізм кредитування малого бізнесу»……	11
1.2.	Дослідження структури механізму кредитування малого бізнесу ……	28
1.3.	Зарубіжний досвід в сфері кредитування малого бізнесу та напрями його запровадження у вітчизняну практику..	44
	Висновки до першого розділу…….…….....	59
РОЗДІЛ 2.	СУЧАСНИЙ СТАН КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ……	61
2.1.	Доступність джерел кредитування малого бізнесу в Україні……..	61
2.2.	Взаємодія джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу…….	79
2.3.	Взаємозалежність динаміки розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку……	93
	Висновки до другого розділу.....…	110
РОЗДІЛ 3.	РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ……	112
3.1.	Пропозиції із розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу……...	112
3.2.	Рекомендації щодо впровадження договорів субконтрактингу в якості забезпечення кредиту …….....	129
3.3.	Методичний підхід з прийняття рішень при	

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

кредитуванні малого бізнесу на основі методу планування 145
експерименту…… 161
Висновки до третього розділу……
ВИСНОВКИ..... 163
ДОДАТКИ..... 169
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 190

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Необхідність подальшого розвитку механізмів кредитування малого бізнесу зумовлюється, в першу чергу, тим, що саме сьогодні, в умовах дестабілізації економіки, малий бізнес здатен при мінімальному рівні державної підтримки створювати нові робочі місця, забезпечувати вагому частку бюджетних надходжень, розробляти та впроваджувати інноваційну продукцію і послуги. Розвиток малого бізнесу є головним чинником економічного зростання, формування валового внутрішнього продукту.

З огляду на вищезазначене постає питання дослідження малого бізнесу в Україні з позицій кредитування його діяльності. Застосування кредиту є необхідним елементом стабілізації економіки країни, а також чи не єдиним джерелом забезпечення стабільної роботи малих підприємств. При цьому ефективність кредитування визначається мірою наукової обґрунтованості положень, на яких базуються економічні відносини кредиторів і позичальників. Саме тому особливої актуальності набуває розробка дієвого механізму кредитування малого бізнесу (МКМБ), в першу чергу, шляхом вдосконалення організаційно-економічних елементів даного механізму.

Фундаментальні основи дослідження кредитування малого бізнесу закладені в наукових працях таких зарубіжних вчених, як О. О. Блінова, М. Дейтш (M. Dietsch), Л. Джуіс (L. Guiso), О. А. Плотніков, Р. Теппер (R. Tepper), В. Фраме (W. Frame) та ін. Серед вітчизняних науковців проблеми функціонування МКМБ досліджували Г. М. Азаренкова, О. І. Антонюк, Є. А. Бобров, О. В. Васюренко, І. С. Гуцал, С. Г. Дрига, О. М. Колодізєв, М. І. Крупка, О. В. Кужель, В. І. Ляшенко, І. В. Сало, В. О. Степаненко, М. М. Фастовець та ін.

Узагальнення та аналіз наукових результатів, отриманих вищезазначеними та іншими вченими, дозволили визначити необхідність подальших досліджень даної проблеми у таких напрямах: уточнення економічної сутності самого поняття “механізм кредитування малого бізнесу” та розкриття основних

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

елементів такого механізму; дослідження взаємодії джерел забезпечення фінансовими ресурсами МКМБ; розвиток організаційно-економічної складової МКМБ та поглиблення науково-методичної бази щодо прийняття рішень про кредитування малого бізнесу. Все це обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, формування мети та завдань, а також підтвердило його актуальність та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дисертаційного дослідження пов'язаний з науковими темами Державного вищого навчального закладу "Українська академія банківської справи Національного банку України", зокрема, до звіту за науково-дослідною темою "Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні" (номер державної реєстрації 0102U006965) увійшли пропозиції дисертанта щодо удосконалення методичного забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу шляхом використання договорів субконтрактингу як забезпечення кредиту; Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України: до звіту за темою "Зарубіжний досвід правового регулювання створення та функціонування банківських об'єднань" (номер державної реєстрації 0107U010903) увійшли пропозиції дисертанта щодо визначення ключових інструментів, форм, специфічних заходів, важелів реалізації механізму кредитування малого бізнесу в закордонній практиці та встановлено доцільність їх адаптації в Україні; за темою "Моделі банківської діяльності та їх модифікація для моніторингу стабільності банківської системи" (номер державної реєстрації 0109U004378) – пропозиції щодо оцінки на основі кореляційно-регресійного аналізу впливу кредитного портфеля банку на результат діяльності банку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо функціонування МКМБ, в першу чергу, шляхом удосконалення його організаційно-економічних елементів.

Відповідно до визначеної мети в роботі було поставлено та вирішено такі завдання:

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

- уточнити поняття “механізм кредитування малого бізнесу” та визначити його сутнісні характеристики;
- узагальнити теоретичну базу функціонування МКМБ та на цій основі визначити його структуру, адекватну сучасному стану та умовам, у яких функціонують суб’єкти малого бізнесу і фінансово-кредитні установи;
- узагальнити практичний досвід функціонування МКМБ в економічно розвинутих країнах та визначити напрями його можливого впровадження у вітчизняну практику;
- провести аналіз доступності джерел кредитування малого бізнесу в Україні;
- розкрити взаємодію джерел фінансових ресурсів та взаємозалежність динаміки розвитку малого бізнесу в Україні з обсягами кредитів, наданих в економіку;
- розвинути науково-методичні положення щодо розвитку організаційно-економічної складової МКМБ;
- запропонувати науково-методичні рекомендації щодо використання договорів субконтрактингу як забезпечення кредиту;
- розробити методичний підхід до прийняття рішень про кредитування малого бізнесу.

Об'єкт дослідження – економічні відносини між суб’єктами МКМБ, що виникають під час кредитування.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та методичних положень щодо функціонування МКМБ.

Методи дослідження. Теоретичну та методичну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансового посередництва та банківської справи, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам кредитування.

Для досягнення сформованої мети і вирішення поставлених завдань використовувались наступні методи: діалектичний метод пізнання та системний підхід – для розкриття економічної сутності поняття “механізм кредитування

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

малого бізнесу", визначення детермінант МКМБ та узагальнення зарубіжного досвіду в сфері кредитування малого бізнесу; графоаналітичний метод, методи статистичного аналізу та порівняння – для аналізу визначення доступності джерел кредитування малого бізнесу в Україні; кореляційно-регресійний аналіз – для розкриття взаємодії джерел ресурсів щодо забезпечення МКМБ та взаємозалежності динаміки розвитку малого бізнесу в Україні з обсягами кредитів в економіку; методи індукції та дедукції – для обґрунтування пропозицій щодо розвитку організаційно-економічної складової МКМБ; метод планування експерименту та метод експертних оцінок – для розробки методичного підходу до прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу. Економіко-математичне моделювання проведено у середовищі Statistica 7.0.

Інформаційною та фактологічною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань розвитку малого бізнесу, матеріали Державного комітету статистики України, Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, довідково-інформаційні видання, офіційні матеріали Національного банку України та окремих банків України, установ та об'єднань, звітно-аналітична інформація міжнародних фінансово-кредитних аналітичних інститутів, які займаються питаннями кредитування малого бізнесу.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у поглибленні існуючих, обґрунтуванні та розробці ряду нових науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо функціонування МКМБ.

Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:

вперше:

- запропоновано науково-методичний підхід щодо комплексного врахування факторів впливу на прийняття рішення про кредитування суб'єктів малого бізнесу (сума кредиту, забезпечення кредиту, рівень кредитоспроможності позичальника) на основі використання методів теорії планування експерименту за планом Box-Behnken, що дозволяє визначити спроможність суб'єкта малого бізнесу виконувати зобов'язання перед банком в умовах асиметрії інформації;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

удосконалено:

- науково-методичні засади взаємодії суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу, які ґрунтуються на застосуванні кластерного підходу, що дозволяє врахувати задачі учасників кластера та низку факторів впливу (достатність необхідних ресурсів та забезпеченість кредиту) на сталість відповідного механізму.
- науково-методичні рекомендації щодо використання договорів субконтрактингу (під якими розуміється кооперація суб'єктів господарювання, проявом якої є встановлення довгострокових господарських відносин), як забезпечення кредиту, що сприяє врахуванню не лише наявного забезпечення кредиту, а й майбутньої фінансово-господарської діяльності суб'єкта малого бізнесу в рамках відповідних договорів;

набули подальшого розвитку:

- визначення поняття "механізм кредитування малого бізнесу", під яким пропонується розуміти сукупність принципів, видів, форм і методів реалізації економічних відносин, переважаючими серед яких є кредитні відносини, за допомогою яких здійснюється забезпечення необхідними фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання, задіяних у малому бізнесі, із різних доступних для цього джерел, з метою задоволення потреб зацікавлених сторін;
- формалізація МКМБ шляхом визначення мети, завдань і принципів його функціонування, обґрунтування складу його елементів, які більш повно розкривають сутність даного механізму та визначають умови його функціонування;
- процедура аналізу взаємозалежності обсягів наданих кредитів та розвитку малого бізнесу, на основі врахування взаємного впливу різних джерел фінансових ресурсів (кредити банків, лізингових компаній, кредитних спілок, факторингових компаній та інші) на підсумок діяльності малого бізнесу (обсяги реалізації продукції та послуг) за різними часовими інтервалами.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування розроблених у дисертаційній роботі положень, висновків і

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

методичних рекомендацій на рівні окремого банку – при прийнятті рішень про кредитування суб'єктів малого бізнесу та вдосконаленні форм забезпечення кредиту; на рівні держави – при розробці програми фінансової підтримки малого бізнесу в Україні.

Основні положення дисертаційного дослідження були впроваджені в практичну діяльність банків, зокрема: методичні рекомендації з використання субконтрактних договорів між підприємствами великого та малого бізнесу як забезпечення при кредитуванні суб'єктів малого бізнесу – в роботі Східного регіонального департаменту ПуАТ "СЕБ Банк" (довідка від 17 вересня 2010 року № 2-3-2-2056); методичний підхід до прийняття рішень про надання кредиту суб'єктам малого бізнесу на основі методу планування експерименту – в роботі Полтавського регіонального центру ПуАТ "ТАСкомбанк" (довідка від 11 жовтня 2011 року № 900/30); методичні рекомендації щодо використання договорів субконтрактингу, направлених на розвиток малого бізнесу – в діяльності Харківської обласної громадської організації "Харківський клуб підприємців" (довідка від 12 травня 2010 року № 438/12); методичні рекомендації щодо формування кластерів на певних територіях, до складу яких входять великі підприємства, суб'єкти малого бізнесу та банки, прийнятого до застосування у діяльності громадської організації "Єврорегіон "Слобожанщина" (довідка від 10 травня 2011 року № 123/10/05).

Результати дослідження використовуються у навчальному процесі Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України при викладанні дисциплін: "Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва", "Фінансове посередництво", "Фінансовий менеджмент" (акт від 18 травня 2011 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є завершеною науковою роботою. Усі результати, викладені у дисертації, одержані автором самостійно. Особистий внесок здобувача у роботах, виконаних у співавторстві, визначено у списку публікацій. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи дисертанта.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати наукового дослідження доповідались, обговорювались і отримали схвальну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: VII Міжнародна наукова конференція студентів і молодих вчених “Фінансовий і банківський менеджмент: досвід та проблеми” (Донецьк, 2005), I Міжнародна науково-практична конференція “Научная индустрия европейского континента – 2006” (Дніпропетровськ, 2006), I Міжнародна наукова конференція “Эффективное развитие региональной экономики в условиях глобализации” (Бєлгород, Росія, 2007), Міжнародна науково-практична конференція “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (Суми, 2008, 2009, 2010), I Міжнародний проект молодих дослідників “Зимова школа – 2008” (Москва, 2008), Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (Суми, 2009, 2010), Міжнародна науково-практична конференція “Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків” (Черкаси, 2009, 2010, 2011), II Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених та студентів “Стратегії розвитку інноваційної економіки” (Таллінн, 2011).

Публікації результатів досліджень. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 22 наукових працях загальним обсягом 22,46 друк. арк., з них особисто автору належить 4,53 друк. арк., у тому числі один підрозділ у колективній монографії, 9 статей у журналах і збірниках наукових праць, що є фаховими з економіки, 12 – публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”
State Higher Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

1.1. Економічна сутність поняття «механізм кредитування малого бізнесу»

Сталість функціонування та розвиток суб'єктів малого бізнесу, як і будь-яких інших суб'єктів ринкових відносин значною мірою залежить від достатності власної ресурсної бази та можливості її поповнення у разі необхідності із зовнішніх джерел. Водночас з цим, такі питання особливо гостро виникають в умовах розвитку та подолання наслідків дії фінансових криз. Тож невипадково, що останнім часом проблемні питання кредитування суб'єктів господарювання малого бізнесу займають привалююче місце у дослідженнях науковців.

Так, зокрема О. А. Шевчук [163], О. І. Черняєва [160], О. І. Антонюк [8, 9], І. В. Карбівничий [83], О. О. Дутченко [62] досить докладно розглядають механізм банківського кредитування малого бізнесу, роблячи наголос на мікрокредитуванні та формуванні прийнятної для малого бізнесу кредитної політики банку.

Поряд з цим В. О. Степаненко [147], О. Диба та О. Домерат [57], І. Г. Неделько [111], С. Єгоричева [65], В. С. Вікулов [46], О. М. Пакова та А. Г. Ісаковна [121] розкривають механізм кредитування малого бізнесу за рахунок джерел фінансування відмінних від банківського кредиту. Зокрема у таких дослідженнях, серед джерел кредитування малого бізнесу, визначаються фонд підтримки підприємництва [76], бізнес-інкубатори, кошти інвесторів тощо. Відтак можна констатувати, що механізм кредитування малого бізнесу являє

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

собою досить складну систему взаємовідносин між позичальником необхідних ресурсів та кредиторами. Сутність таких взаємовідносин опосередковується значною мірою джерелом залучення коштів. Водночас з цим, сутність механізму кредитування малого бізнесу загалом розкривається також й системою кредитних відносин, які виникають між кредитором та позичальником. У підсумку це обумовлює необхідність більш докладно розглянути механізм кредитування малого бізнесу на основі, перш за все, теоретичного розкриття сутності поняття «механізм кредитування малого бізнесу», бо як вказують дослідники саме теоретичні дослідження є основою вдосконалення та впровадження прикладних розробок у практичну діяльність [5].

Отже, відповідно до вказаного, проведемо теоретичний аналіз поняття «механізм кредитування малого бізнесу», звертаючи увагу на морфологічну побудову даного поняття та маючи на увазі за необхідне розкрити сутність поняття «механізм кредитування» та поняття «малий бізнес».

Відповідно до узагальнення сутності поняття «механізм кредитування», насамперед, варто звернути увагу на відповідні подання такої дефініції, які зустрічаються у дослідженнях інших науковців.

Наприклад, М. І. Дмитренко та В. С. Потлатюк розкривають механізм кредитування через сукупність принципів, організаційних форм, методів і правил, встановлених законодавством та спрямованих на забезпечення управління кредитом [60]. Тобто, в даному визначенні механізм кредитування, переважно, розглядається за складовими його елементами, що дозволяє, перш за все, розкрити його змістовність. Аналогічний підхід можна знайти й у дослідженні М. І. Крупки, де під механізмом кредитування розуміється сукупність методів і форм, інструментів та важелів з відповідним регулюванням і забезпеченням їхнього впливу на розвиток усіх сфер національної економіки [97]. Водночас з цим, порівнюючи, подані вище визначення механізму кредитування, варто зазначити що такий механізм загалом має різну

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

спрямованість його застосування. Зокрема це чітко визначається у визначенні М. І. Крупки, де говориться, що такий механізм спрямований на розвиток сфер національної економіки. Тож варто припустити, що відповідно до сфери застосування механізму кредитування, необхідним є врахування тих або інших особливостей конкретної сфери його впровадження. Тож саме цим і визначається доцільність розгляду морфологічної будови поняття «механізм кредитування малого бізнесу» відповідно до понять «механізм кредитування» та «малий бізнес».

Дещо іншим за змістом визначення поняття «механізм кредитування» можна знайти у дослідженнях Р. І. Тиркало [153], М. Д. Барковського [12], В. В. Земскова [78], І. К. Ключнікова, О. А. Молчанова та О. І. Ключнікова [85]. Відмінність такого розгляду зводиться до того, що зазначенні автори розкривають механізм кредитування з точки зору практичної реалізації функцій кредиту. Наприклад М. Д. Барковський відмічає, що механізм кредитування це форма прояву і реалізації кредитних відносин у конкретних історичних умовах [12]. Разом з цим той же В. В. Земсков доводить, що механізм кредитування – це функціональний шар кредитних відносин, який забезпечує збереження і відтворення якісної визначеності кредиту, його суттєвих властивостей, специфічних законів і функцій [78]. Звісно, що з таким визначенням механізму кредитування можна було б погодитися відносно того, що механізм, який розглядається, перш за все, віддзеркалює сутність виникаючих кредитних відносин між кредитором та позичальником. Однак, поряд з цим, варто звернути увагу на те, що механізм кредитування не зводиться лише до відображення кредитних відносин, хоча вони і є привалюючими, бо відображають такі прояви сутності кредитування в цілому як платність, строковість, поверненість, забезпеченість, цільове використання позикових коштів [9, 10, 54, 56, 102, 108, 110]. При цьому, відповідно до спрямування механізму кредитування також виникають й інші економічні відносини між його безпосередніми учасниками (наприклад, це відносини, що виникають внаслідок необхідності страхування

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

можливих ризиків або відносини, що пов'язані із взаємодією позичальника, кредитора з одного боку, та державою з іншого). При цьому, якщо розглядати механізм кредитування з точки зору практичної реалізації функцій кредиту, то також варто враховувати й те, що кредитні відносини є невід'ємною частиною економічних відносин. Тобто, наприклад, відповідно до дослідження М. І. Савлука кредитні відносини, які обумовлені категорією «кредит», визначаються як суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному у тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, платності та добровільності [54]. Поряд з цим й С. В. Мочерний та Л. С. Тришак визначають кредитні відносини через цілу систему економічних відносин між різними економічними суб'єктами у процесі організації механізму кредитування, проведення певних маркетингових досліджень, та відносин економічної власності для надання коштів у позику і плати за неї [110]. Аналогічні визначення щодо розуміння сутності кредиту можна знайти й у дослідженнях М. М. Александрової, Г. Г. Кірейцева, С. О. Маслової [6], В. Д. Лагутіна [102], В. М. Усоскіна [157].

Таким чином, треба зауважити, що при визначенні сутнісного розуміння механізму кредитування варто звертати увагу не лише на кредитні відносини, а й на економічні відносини в цілому з приводу застосування та впровадження відповідного механізму. Тобто, на нашу думку, зосередження уваги лише на кредитних відносинах при розгляді сутнісного розуміння механізму кредитування не стільки є помилкою, скільки звужує розгляд такого поняття, як «механізм кредитування малого бізнесу». Доречність відміченого зауваження підтверджується також тим, що існують визначення поняття «механізм кредитування», згідно яких робиться наголос на інституційній складовій такого механізму. Інакше кажучи, йде врахування цілої сукупності економічних відносин, що виникають у разі впровадження механізму кредитування. Наприклад, З. М. Криховецька зазначає, що механізм кредитування – це сукупність економічних відносин, яка розкривається за допомогою різних

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

методів, форм, прийомів управління наявними ресурсами, за допомогою яких реалізуються функції та роль кредиту, напрями кредитної політики, яка виходить із загальнодержавних інтересів та інтересів окремих кредитних установ [94]. Тобто, як бачимо у поданому визначенні механізму кредитування підкреслюються не лише ціла сукупність економічних відносин спрямованих на реалізацію функцій та ролі кредиту, а й визначається, що умовою реалізації таких відносин є врахування загальнодержавних інтересів та інтересів окремих кредитних установ (інакше кажучи, враховується інституціональна складова механізму кредитних відносин, яка і визначає необхідність врахування цілої сукупності різних економічних відносин щодо забезпечення інтересів окремих суб'єктів механізму кредитування). Аналогічним, за визначенням, можна вважати й розкриття сутності механізму кредитування, яке подано у роботі І. С. Гуцала: механізм кредитування – це система дій та організаційно-економічних прийомів, інструментів впливу, за допомогою яких реалізується роль кредиту в суспільному відтворені, тобто вводиться в дію процес кредитування і регулювання його здійснюється відповідно до дій економічних законів [55]. При цьому в поданому визначенні механізму кредитування стає зрозумілим, що виникаюча сукупність економічних відносить, яка переважно не стосується сутності кредитних відносин, залежить від процесів регулювання таким механізмом. На нашу думку, в даному сенсі І. С. Гуцал відмічає, що сутнісне розуміння механізму кредитування визначається, як процесом кредитування (тобто, безпосередньо кредитними відносинами), так і його регулюванням відповідно до дій економічних законів (тобто, системою економічних відносин в цілому).

Поряд з цим також варто визначати мету створення та функціонування механізму кредитування, що допомагає розкрити економічну сутність питання, яке розглядається. Саме за таким принципом узагальнюють визначення механізму кредитування, наприклад, Ю. П. Авдіянц [1] або В. А. Зайденварг [69]. Зокрема Ю. П. Авдіянц доводить, що механізм кредитування – це

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

планомірне регулювання відтворювального процесу і стимулювання економічності та пропорційності суспільного виробництва [1], натомість В. А. Зайденварг стверджує, що механізм кредитування – це ефективне використання фонду позикових коштів і посилення ролі кредиту в підвищенні ефективності виробництва [69]. Так, з цим можна цілком погодитись, але для змістовного розкриття сутності механізму кредитування цього явно недостатньо. Така недостатність визначається, насамперед, тим, що як і в першому, так і в другому випадках, відповідно до поданих вище визначень, сутнісне розуміння поняття «механізм кредитування» дещо звужується. Зокрема, Ю. П. Авдіянц розглядає в цілому економічні відносини при розгляді механізму кредитування, не роблячи наголос на привалюючому значенні кредитних відносин, а В. А. Зайденварг навпаки розглядає лише кредитні відносини, ігноруючи важливість врахування інших економічних відносин.

Певною мірою подолати таку неоднозначність у трактуванні механізму кредитування, тобто у збалансованому врахуванні сукупності різних економічних відносин та кредитних відносин, намагаються автори, які розглядають відповідний механізм з точки зору складових його елементів та управління [63, 64]. Автори такого підходу із розкриття сутності механізму кредитування на засадах системного підходу характеризують його не лише як сукупність методів, форм, інструментів, а й як підсистему управління, яка в свою чергу, входить до складу господарського механізму, чим і підкреслюють важливість врахування не лише кредитних відносин при розгляді відповідного механізму. Наприклад, в енциклопедичному словнику економіки та права відмічається, що кредитний механізм – це складовий елемент господарського механізму, який включає в себе принципи кредитування, кредитне планування та управління кредитом, умови і методи банківського кредитування, способи його кількісного регулювання, отримання плати за кредит [64]. Проте, незважаючи на переваги відміченого сутнісного розуміння кредитного механізму, у поданому визначені існують і недоліки. Змістовність таких

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

недоліків зводиться, насамперед, до врахування джерел кредитування, основним з яких у поданому вище визначенні, переважно, розглядається банківське кредитування. Однак, як було відмічено на початку даного підрозділу, з погляду сутнісного розуміння механізму кредитування малого бізнесу варто зважувати на цілу низку джерел запозичення кредитних ресурсів, хоча найбільш поширеним та вагомим серед таких джерел і варто вважати банківське кредитування (більш докладно це питання буде розглянуто далі та у другому розділі роботи).

Отже, на основі розгляду наведених вище визначень поняття «механізм кредитування» за доцільно виділити декілька підходів, які застосовуються для розкриття економічної сутності такого механізму. Серед основних таких підходів визначено (рис. 1.1, складено автором на основі проведеного аналізу літературних джерел):

підхід, який засновано на переважному врахуванні складових механізму кредитування. Даний підхід сприяє більш повному розкриттю, насамперед, змістовності сутнісного розуміння механізму кредитування;

підхід, в якому робиться наголос на практичну реалізацію функцій кредиту, що підкреслює значення саме кредитних відносин при розгляді механізму кредитування.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

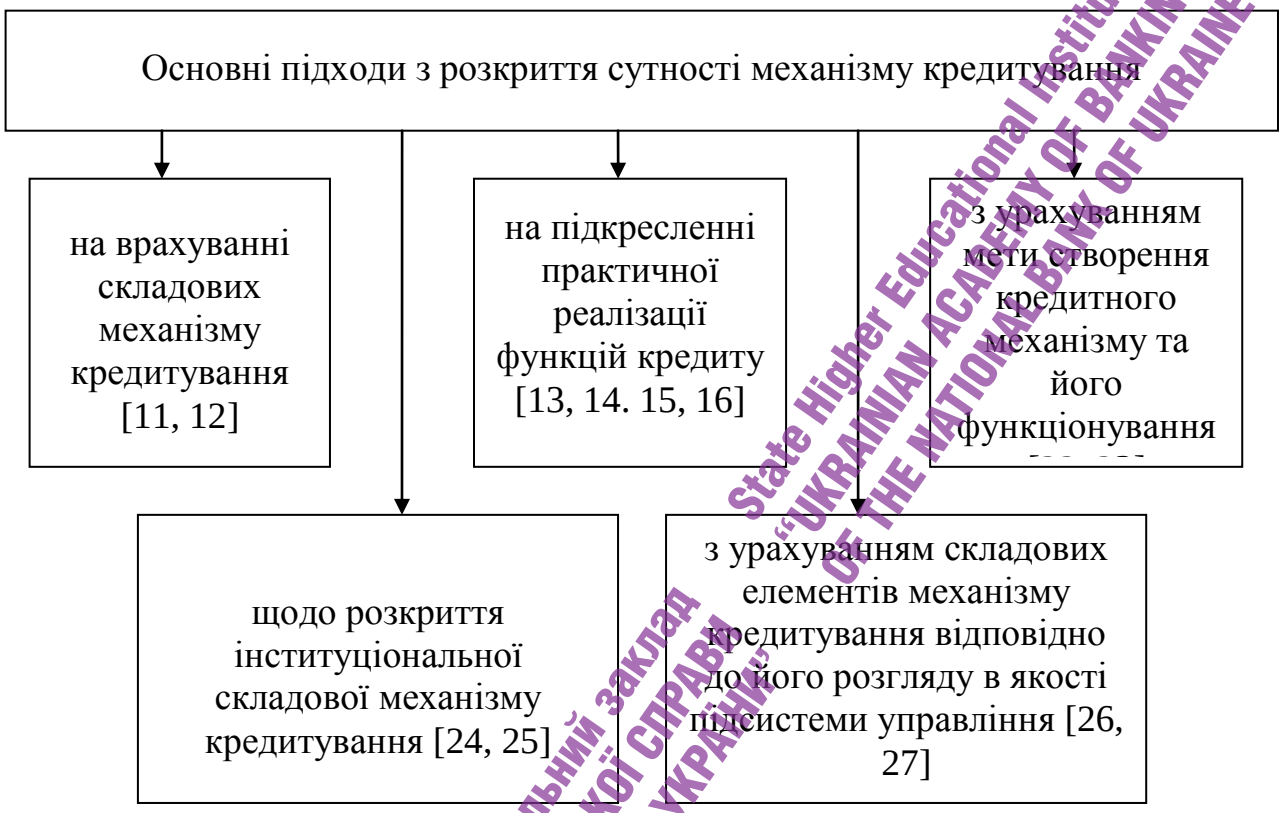

Рисунок 1.1 – Основні підходи що розкриття сутності механізму кредитування.

підхід, який розкриває сутнісне розуміння механізму кредитування з погляду мети його створення та функціонування, що дозволяє визначити важливість розгляду не лише кредитних відносин при узагальнення відповідного механізму;

підхід, на основі якого розкривається інституціональна складова механізму кредитування, що є практичним підтвердженням доцільності розгляду цілої низки економічних відносин при визначенні економічної сутності механізму, який розглядається;

підхід, який визначає складові елементи механізму кредитування відповідно до його розгляду в якості підсистеми управління з обслуговування виникаючих взаємовідносин між позичальником та кредитором.

Однак, незважаючи на численність існуючих визначень щодо розкриття

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

економічної сутності механізму кредитування за різними підходами, варто відзначити й існуючі недоліки у таких визначеннях. Сутність основних недоліків, на наш думку, зводиться до:

неналежного врахування різних економічних відносин, що виникають внаслідок реалізації механізму кредитування щодо взаємодії між позичальником та кредитором;

недостатнього врахування джерел запозичення ресурсів у разі реалізації механізму кредитування.

Поряд з цим також варто відмітити, що більш повно сутність механізму кредитування розкривається з урахуванням всіх зазначених вище підходах щодо визначення поняття, яке досліджується. Тож варто підкреслити важливість уточнення поняття «механізм кредитування малого бізнесу» з урахуванням переваг кожного з розкритих вище підходів щодо визначення механізму кредитування. Зокрема це стосується й врахування мети створення відповідного механізму та його функціонування. Проте більш точніше визначити це дозволяє розгляд спрямованості реалізації механізму кредитування, що вимагає, як було зазначено вище, окремого дослідження економічної сутності дефініції «малий бізнес».

Перш ніж перейти до розгляду поставленого питання зауважимо, що в існуючих наукових та нормативних джерелах дефініція «малий бізнес» розглядається на рівні з такими поняттями як «мале підприємство» або «підприємництво». Тож ми не будемо ставити за мету більш чіткого відображення сутності малого бізнесу в тих або інших існуючих поняттях, виходячи з того, що такі поняття є синонімами, які дозволяють загалом розкрити сутність поняття «механізм кредитування малого бізнесу». Доречність такого припущення пов’язано з тим, що існує безліч видів підприємств за різними ознаками, де одним з класифікаційних критеріїв підприємства є його розміри.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Однак, до теперішнього часу в світовій економічній науці не сформована єдина система критеріїв щодо віднесення господарюючих суб'єктів до категорії суб'єкту малого бізнесу. Багато експертів вважають, що спроби обрати єдині або узагальнюючі визначення не є успішними. Це пов'язано з відмінностями об'єктивних умов розвитку економіки окремих країн (і як наслідок встановлення різних обмежень щодо визначення критеріїв віднесення суб'єкту господарювання до малого бізнесу (див. дані табл. 1.1 (наведено відповідно до джерел [32, 41, 106, 107, 131])) та галузей, а також з необхідністю диференціювати підходи до визначення такої дефініції залежно від цілей її використання.

Тобто, на практиці вибір того чи іншого підходу до визначення суб'єктів малого бізнесу приходиться детермінувати характером дослідницької задачі, де вирішення одних задач потребує розробки формального визначення, для інших, достатньо наявності загальних узгоджених підходів до визначення та розуміння змісту цього поняття. Відтак, використання лише кількісних критеріїв для віднесення суб'єкта господарювання до малого бізнесу недостатньо. До того ж це спричиняє певні недоліки такого визначення, а саме:

неможливість співставлення об'єктивних умов підприємницької діяльності в різних галузях економіки, що потребує коригування поняття малого бізнесу для кожної конкретної країни та галузі, тобто не тільки набору параметрів, але й розміру кожного з них;

міжгалузеві різниці в методиці розрахунку таких кількісних показників, як обсяг продажу, оборот, вартість активів і таке інше, що на практиці може привести до зміни об'єкту співставлення вкладу даної категорії підприємств до макропоказників економічного розвитку (яскравим прикладом такого недоліку є ті суперечки, які чинилися при розгляді податкового кодексу);

наявні відмінності кількісних критеріїв (наприклад, кількість зайнятих) при віднесенні підприємства до категорії малого, в різних країнах (див. дані табл. 1.1).

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 1.1 – Критерії віднесення підприємств до малого бізнесу в різних країнах

Країна	Максимальна кількість працівників, чол.	Максимальна величина річного обороту, млн. євро	Максимальна величина балансової вартості активів, млн. євро
Австрія	50	5	2
Іспанія	250	3	1,5
Португалія	500	12,3	6
Угорщина	60	3	1,5
Литва	100	2	1
Румунія	25	2	1
Македонія	50	8	6
Великобританія	50	3,6	2
Росія	100	2	1
Україна	50	6,5 (70 млн. грн.)	–

Відтак, насамперед, будемо звертати увагу на теоретичні визначення сутнісного розуміння дефініції «малий бізнес». При цьому зокрема відмітимо, що історично мале підприємство визначається як самостійна господарююча одиниця, яка орієнтована на локальний ринок товарів та послуг. Капітал малого підприємства має певні межі, власник та підприємець, найчастіше одна особа. Такі підприємства були незалежні від крупного капіталу, сплачували податки, не потребували підтримки держави та не кооперувались між собою.

Так, наприклад, М. М. Фастовець відмічає, що малий бізнес – це будь-яка діяльність малих підприємств та окремих громадян, яка спрямована на отримання прибутку [158]. Тобто, інакше кажучи, за визначенням М. М. Фастовця малий бізнес у ринковій системі стає суспільною формою малої виробничої одиниці, яка має власні економічні особливості: відокремленість,

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

вузьку спеціалізацію, реалізацію вироблених товарів шляхом купівлі-продажу на ринку [158]. При цьому такі особливості й визначають специфіку механізму кредитування малого бізнесу, яка опосередковується, перш за все, відокремленістю ведення бізнесу, а також вузькою спеціалізацією. Тобто, якщо звернути увагу на такі прояви механізму кредитування, відповідно до відображення кредитних відносин в процесі надання позики від кредитора позичальнику, зокрема як забезпеченість, повернність ресурсів, то в силу відокремленості ведення бізнесу та вузької його спеціалізації можна зрозуміти складність залучення достатньої необхідності ресурсів на найбільш прийнятних умовах для ведення малого бізнесу. Наведене зауваження також підтверджується визначенням малого бізнесу, яке надано у роботі Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкової, В. Ю. Медяник, та В. В. Назарова, де відмічається, що мале підприємство – це виробнича форма, в якій керівництво та виконавці об'єднані та базуються на дрібній приватній власності [87]. Тож, на нашу думку, таке питання повинне бути відображене у визначенні поняття «механізм кредитування малого бізнесу», принаймні з погляду підкреслення особливостей спрямування відповідного механізму кредитування.

Досить цікавим виявляється визначення малого бізнесу, яке наведене в роботі З. С. Варналій, де під малим бізнесом розуміється самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку [41]. Тож можна говорити, що це ризиковий вид господарської діяльності, який потребує виваженого ставлення до впровадження механізму кредитування, інституційні джерела надання позикових коштів якого також можна розглядати в якості ризикового бізнесу (зокрема не стосується банківських установ, бо ведення банківської діяльності згідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» здійснюється на підставі ліцензії Національного банку та зводиться до сукупності наступних операцій: залучення до внесків коштів фізичних й юридичних осіб та

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик [70]).

Поряд з цим в енциклопедичному словнику економіки і права А. В. Шестакова під малим бізнесом розуміється економічна діяльність приватних осіб та організацій на основі приватної, недержавної власності на фактори виробництва, якій притаманні ініціатива, динамічність та попит [164]. Виходячи з наведеного визначення в якості позитивної складової цінності малого бізнесу при розгляді сутності механізму його кредитування доцільно визначити ініціативність та динамічність ведення такого бізнесу. Тобто, це дозволяє говорити про те, що ведення малого бізнесу потребує високого рівня самостійності та відповідальності, відтак необхідною умовою його розвитку є свобода обрання економічних дій при наявності їх різноманіття. Тож, з точки зору механізму кредитування малого бізнесу, відмічене можна вважати об'єктивною умовою існування різних джерел залучення необхідних фінансових ресурсів, що підтверджує тезу про множинність джерел кредитування малого бізнесу. Проте, можливість використання таких джерел на розсуд малого бізнесу, як суб'єкту ведення господарської діяльності є обмеженою через низьку вірогідність уникнення ризику та загрози втрат через високий ступінь невизначеності внаслідок вузької спеціалізації.

Зокрема підтвердженням специфіки ведення малого бізнесу є його визначення, яке міститься у дослідженні В. О. Степаненко: суб'єктів малого бізнесу можна об'єднати в особливу, відмінну від великих підприємств типологічну форму підприємництва зі специфічними проблемами, методами та способами організації і ведення бізнесу, особливостями внутрішньофірмового управління та побудови відносин з державою та корпоративним сектором економіки [147].

Разом з цим, якщо звернути увагу на нормативно-правову базу з погляду визначення сутності дефініції «малий бізнес», то варто зауважити, що переважають кількісні показники її визначення. Так, згідно статті 63

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Господарського кодексу України до суб'єктів малого бізнесу відносять суб'єктів господарювання середньооблікова кількість працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищую 50 осіб, а валовий дохід за цей період не перевищує 70 млн. гривень [51]. Відповідно до цього в Законі України «Про державну підтримку малого підприємництва» також зазначені кількісні критерії віднесення суб'єктів господарювання до малого бізнесу і відповідають Господарському кодексу України [71]. Однак, як було відмічено вище, кількісні показники визначення засад ведення малого бізнесу не дозволяють розкрити сутність дефініції «малий бізнес», тож варто в даному аспекті розглянути сутнісні властивості малого бізнесу, які опосередковуються відповідно до кількісних показників визначення засад з його ведення. При цьому розгляд таких властивостей сприяє більш ретельному дослідженню сутності дефініції «малий бізнес» як з кількісної, так й якісної точок зору.

Проведений аналіз існуючих обмежень із віднесення суб'єктів господарювання до малого бізнесу дозволив віднести до якісних властивостей малого бізнесу наступні:

відносно невелику кількість виробленої продукції (послуг);

порівняно обмежені ресурси (фінансові, кадрові) та використання нецентралізованих (неформальних) джерел фінансування, що з одного боку обмежено вузькістю спеціалізації, а з іншого, практично, не дозволяє виходити за рамки основної діяльності;

високу організаційно-функціональну гнучкість та мобільність;

менш розвинені системи управління, порівняно нескладні процедури оцінки та контролю стратегічного положення суб'єктів господарювання малого бізнесу;

несистематичність менеджменту (управління здорового глузду);

здатність оволодіти лише локальними сегментами ринку;

стійке бажання зберегти юридичну незалежність підприємства;

підвищену чутливість до негативних змін в макро- та мікросередовищі

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

ведення малого бізнесу, недостатню стійкість в кризових ситуаціях, що спричиняє згортання діяльності малого підприємства або тінізації його діяльності;

чітку орієнтацію на ринок, вільну торгівлю, конкурентні механізми самовідтворення.

Разом з цим кількісні властивості визначаються, насамперед, чисельністю зайнятих, річним оборотом (обсягом продажу), балансовою вартістю активів, див табл. 1.1.

При цьому можна констатувати, що попри високу ініціативність та динамічність ведення малого бізнесу поповнення фінансових ресурсів здійснюється, частіше за все, за рахунок коштів фізичних осіб (знайомих, друзів, членів родини), а не за рахунок фінансових ресурсів інституціональних джерел можливого їх поповнення, що і визначає свої особливості до впровадження механізму кредитування малого бізнесу. До того ж, така особливість підсилюється локальною сферою діяльності суб'єктів господарювання задіяних у малому бізнесі та локалізацією ринків реалізації продукції.

Проте саме розгляд якісних властивостей ведення малого бізнесу з точки зору механізму його кредитування дозволяє розглядати окремі суб'єкти господарювання, що залучені у малому бізнесі, не як зменшений різновид великого підприємства, а як організацію, функціонування якої відрізняється від життєдіяльності великого підприємства низкою специфічних особливостей, серед яких, як було відмічено вище, доцільно виділити: високий ступінь невизначеності, потенційно високий ступінь сприйняття технічних, організаційних, управлінських нововведень, високу ініціативність та динамічність. До того ж ведення малого бізнесу постійно змінюється з середини, що обумовлено необхідністю адаптації до змін зовнішнього середовища. Тож це є досить важливим з точки зору розкриття економічної сутності такого поняття як «механізм кредитування малого бізнесу». Тобто,

Державний вищий навчальний заклад «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

розкриваючи сутнісне розуміння механізму кредитування малого бізнесу варто виходити з того, що малий бізнес – це багатоелементна відкрита економічна система, яка має кількісні та якісні сутнісні властивості, що були розглянуті вище.

Водночас з цим, важливо звернути увагу на функції як малого бізнесу, так і механізму кредитування, що дозволить повніше розкрити сутнісне розуміння поняття «механізм кредитування малого бізнесу».

Загалом функції, які виконує малий бізнес можна розділити на три напрямки: загальноекономічного спрямування, соціального спрямування та інноваційного спрямування (рис. 1.2, узагальнено на основі аналізу літературних джерел [7, 11, 32, 33, 41, 48, 61, 67, 89, 91, 130, 131, 135, 141, 144, 161, 162]).

Рисунок 1.2 – Функції малого бізнесу

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Якщо провести перехресний аналіз функцій малого бізнесу та функцій механізму кредитування, які, зокрема, можна визначити відносно кредитних відносин як привалюючих у механізмі, що розглядається, то варто відмітити наступне:

по-перше, з погляду так званих загальноекономічних функцій механізму кредитування, до яких варто віднести перерозподільну, контрольну, стимулюючу та капітальну функції [47, 49, 53, 54, 66, 75, 80] можна відмітити взаємність з такими функціями малого бізнесу як формування конкурентного середовища, надання гнучкості ринкової економіки, прискорення науково-технічного прогресу, структурної, тощо. Це пов'язано з тим, що, наприклад, структурна функція малого бізнесу сприяє утворенню нових організаційних структур, у межах яких протікають економічні процеси включені в загальну систему зв'язків, наприклад, мережі співробітництва. Однак реалізація такої функції неможлива без перерозподілу вільних ресурсів та контролю за ефективністю їх використання. В той же час, саме структурна функція малого бізнесу може виступати в якості того каталізатору, який формує додаткові вільні ресурси та необхідність їх перерозподілу, що узагальнюється в перерозподільній функції механізму кредитування. Поряд з цим, стимулююча функція механізму кредитування здібна активізувати не лише структурну функцію малого бізнесу, а й такі функції, що відносяться до блоків соціальних та інноваційних функцій малого бізнесу (див. рис. 1.2). Окрім цього, наприклад, реалізація такої функції малого бізнесу як надання гнучкості ринкової економіки, проявом якої є можливість перебудови та гострої реакції на зміни кон'юнктури ринку, неможлива без таких функцій механізму кредитування як капітальна та перерозподільна;

по-друге, з погляду так званих специфічних функцій механізму кредитування до яких доцільно віднести: прискорення концентрації та централізації капіталу, обслуговування інноваційного процесу кредитом, зростання ефективності грошового обігу, макроекономічне регулювання

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

господарських процесів, створення додаткової купівельної спроможності, обслуговування товарообороту тощо [47, 49, 53, 54, 66], також можна вказати взаємозв'язок з функціями малого бізнесу. При цьому такий взаємозв'язок, переважно, стосується соціального та інноваційного блоків функцій малого бізнесу. Хоча, варто відмітити й взаємність впливів між специфічними функціями механізму кредитування та блоком загальноекономічних функцій малого бізнесу. Так, наприклад, дійсно існує щільний взаємозв'язок між структурною функцією малого бізнесу та обслуговування інноваційного процесу кредитом, як однієї зі специфічних функцій механізму кредитування.

Таким чином, можна говорити про те, що функції малого бізнесу та механізму кредитування мають щільний взаємозв'язок. При цьому щільність такого взаємозв'язку набуває синергетичного ефекту. Тобто, прийнятне (насамперед, мається на увазі в залежності від умов ведення малого бізнесу та умов здійснення механізму кредитування) поєднання функцій малого бізнесу та механізму кредитування може надати значимі результати економічного характеру. Відтак можна стверджувати, що загалом сутність механізму кредитування малого бізнесу проявляється у досягненні синергетичного ефекту поєднання функцій малого бізнесу та механізму кредитування з метою задоволення потреб зацікавлених сторін, що загалом спрямовано на досягнення економічного розвитку.

Разом з цим, наведене вище, дозволяє надати уточнене визначення поняття «механізм кредитування малого бізнесу» у такий спосіб:

механізм кредитування малого бізнесу – це сукупність принципів, видів, форм і методів реалізації економічних відносин, переважаючими серед яких є кредитні відносини, за допомогою яких здійснюється забезпечення необхідними фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання, задіяних у малому бізнесі, із різних доступних для цього джерел, з метою задоволення потреб зацікавлених сторін.

Отже, у поданому авторському уточненні поняття «механізм

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

кредитування малого бізнесу» враховані основні недоліки, які притаманні визначенню дефініції «механізм кредитування» та відбито сутнісне розуміння такого механізму відповідно до його спрямованості щодо забезпечення потреб малого бізнесу у необхідних обсягах ресурсів. Водночас з цим у наданому визначенні поняття «механізм кредитування малого бізнесу» наведена мета створення відповідного механізму кредитування та особливості його функціонування згідно щільності взаємозв'язку між функціями малого бізнесу та функціями механізму кредитування.

Проте, маючи на увазі визначення умов реалізації механізму кредитування малого бізнесу та напрямків розробки необхідних методичних засад його вдосконалення, доцільно розглянути основі детермінанти відміченого механізму кредитування, що також є базою для більш повного розкриття його сутності та змісту.

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

1.2. Дослідження структури механізму кредитування малого бізнесу

Розгляд структури механізму кредитування малого бізнесу загалом можна вважати змістовною характеристикою такого механізму, бо в даному випадку визначаються як окремі елементи механізму кредитування малого бізнесу, так і основні етапи з його формування та застосування у практичній діяльності.

Враховуючи те, що механізм кредитування малого бізнесу, відповідно до висвітлених положень першого підрозділу даного дослідження, повинен мати чітку урегульованість відтворювального процесу спрямовану на стимулювання економічного розвитку, однією з груп елементів механізму кредитування малого бізнесу є сукупність фундаментальних елементів. Серед такої сукупності елементів функціонування механізму кредитування малого бізнесу доцільно виділити, насамперед, правове та нормативне забезпечення щодо можливостей

реалізації як засад функціонування малого бізнесу, так і функціонування механізму його кредитування. При цьому з погляду на необхідність врахування можливостей функціонування механізму кредитування малого бізнесу варто, також, мати на увазі інформацію щодо нормативно-правового забезпечення стану розвитку та функціонування окремих сегментів фінансового ринку, що дозволяє залучати в достатній кількості необхідні фінансові ресурси для потреб малого бізнесу.

Водночас з цим, серед сукупності фундаментальних елементів структури механізму кредитування малого бізнесу, варто також розглядати й загальноекономічну та політичну ситуацію в якості фактору впливу на розвиток малого бізнесу, процесу управління механізмом кредитування, системи захисту від непередбачених подій щодо виникнення ризиків тощо. Важливість виділення такої складової пов'язано з тим, що, як довів аналіз теоретичних засад втілення механізму кредитування малого бізнесу, вітчизняний малий бізнес зазнає труднощів щодо функціонування відповідного механізму внаслідок існуючої загальнополітичної та економічної ситуації [8, 93, 101, 103, 105, 132, 148, 149, 155, 158, 160, 161]. Серед таких труднощів доцільно виділити:

зниження купівельного попиту та згортання внутрішнього споживчого ринку. Більш того, останнім часом складається ситуація, коли більшість населення має обмежені купівельні можливості, що стримує як розвиток малого бізнесу, так і механізму його кредитування;

відсутність в державній політиці протекціонізму виробничим видам діяльності. Відтак немає відповідного орієнтиру на стимулювання підприємницької діяльності в сфері матеріального виробництва. Інакше кажучи, головною сферою функціонування суб'єктів господарювання малого бізнесу є сфера обігу, а не сфера матеріального виробництва. При цьому політика підтримки малого бізнесу загалом, а не базових галузей призводить до перекосів в структурі його розвитку, і не забезпечує максимально можливих результатів. У підсумку, це призводить до нівелювання ключових функцій малого бізнесу, а

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

відтак й до спотворення економічної сутності механізму кредитування малого бізнесу, в якості чого у попередньому підрозділі було вказано на необхідність досягнення синергетичного ефекту через поєднання функцій малого бізнесу та механізму кредитування з метою задоволення потреб зацікавлених сторін, що загалом спрямовано на досягнення економічного розвитку за рахунок урегульованості відтворювального процесу;

недосконалий механізм кредитування, проявом якого є недосконалі процедури розгляду документів на отримання кредиту, незначний термін кредитування, високі відсоткові ставки за кредитами для малого бізнесу призводять до підвищення цін на кінцеву продукцію, і як результат зниження конкурентоспроможності суб'єктів малого бізнесу;

існуюча система оподаткування малого бізнесу, яка з погляду на проблемність й неоднозначність її рішень може розглядатися в якості окремої складової сукупності загально-організаційних елементів впливу щодо впровадження механізму кредитування малого бізнесу. При цьому з набуттям чинності нового Податкового кодексу України малий бізнес отримав великий податковий тиск, що призводить до його тінізації;

попри намагання влади, все ж таки залишається складна процедура створення суб'єктів малого бізнесу, яка пов'язана з великою кількістю органів, що видають дозвіл на здійснення підприємницької діяльності. При цьому законодавством України передбачено велику кількість положень та правил, які ускладнюють створення нових суб'єктів господарювання [105, 136]. Також, на процес ведення малого бізнесу, не кажучи вже про умови його кредитування, впливають різні постанови органів влади та управління всіх рівнів, що стосується труднощів при реєстрації, наданні виробничих потужностей, оренді приміщень комунальної власності для здійснення виробничої діяльності тощо;

відсутність прозорої та достовірної статистичної інформації щодо ведення малого бізнесу в Україні та отриманні кредитних ресурсів. При цьому прояв такої інформації знаходить свої відображення при процедурах надання кредиту,

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

що ускладнює взаємний вибір між потенційними кредиторами і позичальниками, встановленні між ними партнерських відносин;

слабке кадрове забезпечення в сфері малого бізнесу. Більшість суб'єктів малого бізнесу, які зараз здійснюють господарську діяльність починали, та продовжують здійснювати свою діяльність не маючи потрібних знань та досвіду, що досить часто стає причиною їх банкрутства та ліквідації;

відсутність майна для забезпечення фінансових операцій. Суб'єкти малого бізнесу не мають достатньої застави або гарантій при отриманні кредиту, що призводить до того, що потенційні кредитори відмовляють їм в отриманні позики.

Поряд з цим варто відмітити, що розгляд фундаментальних елементів структури функціонування механізму кредитування малого бізнесу неможливий без врахування принципів такого механізму. Проведений аналіз наукової літератури дозволив виділити, найбільш розповсюджені принципи механізму кредитування малого бізнесу, які зустрічаються в сучасних дослідженнях науковців (табл. 1.2, визначено на основі узагальнення літературних джерел).

Так, принцип комплексності щодо впровадження та функціонування механізму кредитування малого бізнесу сприяє пропорційному взаємоузгодженому розвитку механізму кредитування малого бізнесу. Загалом, це визначає можливість прояву синергетичного ефекту щодо реалізації функцій механізму кредитування та функцій малого бізнесу, бо принцип комплексності узгоджує елементи та складові механізму кредитування малого бізнесу та передбачає орієнтування на виявлення та всебічне використання існуючих та перспективних ринкових можливостей.

В аспекті прояву синергетичного ефекту щодо реалізації функцій механізму кредитування та функцій малого бізнесу не менш важливе значення відіграє й принцип збалансованості. Це визначається тим, що збалансованість передбачає врахування інтересів всіх суб'єктів впровадження механізму кредитування малого бізнесу.

State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Водночас з цим збалансування інтересів всіх суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу сприяє принцип альтернативності варіантів, який зокрема передбачає можливість як отримання кредитних ресурсів з різних джерел їх запозичення, так і вибору конкретного позичальника з боку кредитора. Це дозволяє не лише розширити можливості реалізації механізму кредитування малого бізнесу, а й впровадити дії щодо зниження або передбачення умов виникнення ризиків у сфері кредитування малого бізнесу.

Таблиця 1.2 – Найбільш розповсюджені принципи механізму кредитування малого бізнесу, які зустрічаються у сучасних дослідженнях науковців

Автори	Принципи				
	комплексність	збалансованість інтересів	альтернативність варіантів	виправданість ризику	гнучкість реагування
Є. А. Бобров [33]	+		+	+	
А. Гринюк [52]	+	+			+
О. Кириченко, Ю. Вигівська [84]		+	+		+
О. Кужель [98]	+	+		+	+
О. Люта [104]		+	+	+	
О. І. Антонюк [8]	+	+	+	+	+
Г. П. Табачук [151]		+	+		+
М. М. Фастовець [158]	+			+	+
В. О. Степаненко [147]		+	+		+
О. Н. Пакова, А. Г. Исаковна [121]	+		+	+	
К. А. Терентьева [152]	+	+		+	+
В. І. Ляшенко [105]	+	+	+	+	+

Окремо для контролювання виникнення надмірного рівня ризику у сфері кредитування малого бізнесу застосовується принцип виправданого ризику,

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

який є невід'ємним та взаємопов'язаним із принципом альтернативності варіантів здійснення кредитування малого бізнесу. Тож можна говорити і про те, що загалом принципи механізму кредитування малого бізнесу також утворюють коло синергетичного ефекту, яке спрямовано на протидію виникненню надмірного ризику у сфері кредитування малого бізнесу з метою задоволення потреб всіх учасників згаданого механізму.

Тож, на підставі викладеного вище, варто стверджувати і про те, що принцип гнучкого реагування є підсумком прояву синергетичного ефекту механізму кредитування малого бізнесу. Тобто, в залежності від прояву факторів впливу внутрішнього та зовнішнього середовища, в якому діють всі учасники механізму кредитування, повинні обиратися саме ті напрямки та джерела кредитування, які відповідають новій ситуації на ринку та наявному потенціалу позичальників і кредиторів.

Таким чином, відмічене вище, дозволяє говорити про те, що принципи механізму кредитування малого бізнесу варто віднести до так званих фундаментальних детермінант механізму кредитування малого бізнесу.

При цьому, не менш важливими фундаментальними елементами механізму кредитування малого бізнесу є також мета та задачі відміченого кредитування, які повністю узгоджуються з економічною сутністю механізму кредитування малого бізнесу. Тобто, в якості ключової мети кредитування малого бізнесу, відповідно до розглянутого у попередньому підрозділі, слід віднести досягнення економічного розвитку, що передбачає врахування потреб всіх учасників реалізації механізму кредитування малого бізнесу за рахунок урегульованості відтворювального процесу. Тож в якості основних задач впровадження механізму кредитування малого бізнесу варто відокремити:

– визначення ефективних методів, способів, інструментів кредитування суб'єктів малого бізнесу з метою розширення сегменту кредитування малого бізнесу та отримання на цій основі оптимального рівня доходу від кредитної діяльності;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

удосконалення організаційно-правових відносин між позичальниками та кредиторами щодо покращення урегульованості відтворювального процесу;

формування привабливої загальноекономічної та політичної ситуації з метою розширення зовнішніх джерел кредитування малого бізнесу;

вдосконалення заходів щодо мінімізації вірогідності виникнення ризикових ситуацій в процесі реалізації механізму кредитування малого бізнесу.

Реалізація зазначених задач механізму кредитування малого бізнесу безперечно пов'язані з іншою групою елементів структури механізму, який розглядається. Загалом таку групу елементів можна охарактеризувати як елементи процесу кредитування малого бізнесу. Відтак до цієї групи елементів механізму кредитування малого бізнесу варто віднести:

види кредитів (за строком: короткострокові, довгострокові; за забезпеченням: забезпечені, бланкові, незабезпечені; за способом надання: разові, гарантійні, кредитна лінія);

методи кредитування (позадишку, по сукупності матеріальних запасів і витрат, по обороту, цільова позика, овердрафт та ін.);

інструменти кредитування (оцінка кредитоспроможності позичальника, оцінка забезпечення кредиту, моніторинг виданого кредиту та ін.).

Проте, до найбільш важливих елементів механізму кредитування малого бізнесу – організаційно-економічні елементи відповідного механізму, слід віднести, також множину суб'єктів малого бізнесу, які потребують залучення кредитних ресурсів та різноманіть джерел залучення кредитних ресурсів, яка здатна задовольнити потреби потенційних позичальників та економічні відносини, які виникають між ними в процесі кредитування. При цьому, відповідно до загального визначення будь-якого механізму як процесу з управління різними його складовими частинами [35, 139],необхідно відмітити наступне:

множину суб'єктів малого бізнесу, які потребують залучення кредитних ресурсів визначають як об'єкт на який безпосередньо спрямовано реалізацію

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

механізму кредитування, який розглядається. Тобто, інакше кажучи, об'єкт механізму кредитування малого бізнесу – це потреби суб'єктів малого бізнесу при здійсненні своєї господарської діяльності.

різноманіть джерел залучення кредитних ресурсів, яка здатна задовольнити потреби потенційних позичальників утворює множину суб'єктів такого механізму кредитування. Втім суб'єкти малого бізнесу є також суб'єктами механізму кредитування, який розглядається.

Отже, множина суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу є досить структурованою та розгорнутою. Тож, відповідно до такого структурування відмічених детермінант механізму кредитування малого бізнесу більш детально узагальнимо сукупність його об'єктів та суб'єктів.

Загалом сукупність об'єктів механізму кредитування малого бізнесу, як було вказано вище, визначається спрямованістю застосування кредитних ресурсів, які, як правило, застосовуються суб'єктами малого бізнесу з метою поповнення обігових коштів, або на модернізацію та розширення бізнесу [52, 105, 151].

Суб'єкти механізму кредитування малого бізнесу з погляду, насамперед, окремих суб'єктів господарювання у сфері малого бізнесу можна розрізняти в залежності від видів здійснення економічної діяльності, за приналежністю до окремих секторів економіки, галузі або відповідно за територіальною ознакою здійснення свого бізнесу. Проте, виходячи з вищезазначеного, більш доречним є визначення поділу таких суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу відповідно до функціональної ознаки. На нашу думку, визначення такого поділу окремих суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу дозволяє більш ґрунтовно розкрити можливі ознаки та особливості впровадження відповідного механізму кредитування.

Тож, відповідно до функціонального підходу щодо поділу окремих суб'єктів господарювання механізму кредитування малого бізнесу варто виділити три групи суб'єктів господарювання у сфері малого бізнесу.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

До першої групи суб'єктів господарювання у сфері малого бізнесу слід віднести малі підприємства та підприємницькі структури, які базуються на дрібносерійному, індивідуальному виробництві товарів, торгівлі, будівництві тощо. Об'єднуючою ознакою групування таких різновидів суб'єктів малого бізнесу є те, що вони утворюють необхідний ланцюг в первинному накопичені капіталу, налагодженні та розповсюджені ринкових відносин. До того ж існування такого різновиду суб'єктів малого бізнесу зумовлюється природними умовами, бажанням споживачів, регіональною спеціалізацією. Перевагами цього виду є: накопичений капітал, який використовується для забезпечення основної діяльності підприємства, відсутність переміщення капіталу в інші сфери діяльності та регіони, що, у свою чергу, створює своєрідні обмеження на впровадження механізму їх кредитування. Зокрема, це стосується джерел залучення кредитних ресурсів та обмеженості можливостей з їх залучення внаслідок вузької спеціалізації, хоча здатність накопичення власного капіталу та його концентрація в одній сфері діяльності створює також й можливості щодо нівелювання відмічених обмежень на впровадження механізму з їх кредитування.

Наступна група суб'єктів малого бізнесу утворюється з постачальників комплектуючих, напівфабрикатів для великих підприємств, та надання їм послуг на основі договорів субконтрактингу, як форми промислової кооперації великих підприємств та суб'єктів малого бізнесу. Відтак, характерною рисою даної групи суб'єктів малого бізнесу є недостатній власний капітал, але надійний ринок збуту виробленої продукції. Тобто, з токи зору впровадження механізму кредитування дана група суб'єктів малого бізнесу може мати більш привалюючі оцінки забезпечення кредиту. Однак, при цьому, також, варто враховувати і залежність суб'єкту малого бізнесу від положення головного партнера на ринку та його загальну фінансово-господарську діяльність. Хоча з іншого боку суб'єкти малого бізнесу даної групи можуть легше змінювати сферу діяльності та розташування своєї діяльності, на відміну від суб'єктів

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

господарювання, які віднесено до попередньої групи.

В якості ще однієї групи суб'єктів малого бізнесу можна виділити тих суб'єктів малого бізнесу, що користуються значними пільгами з боку держави, бо були утворені штучно, наприклад, у разі розукрупнення існуючої великої компанії. Тож, головна мета таких суб'єктів господарювання полягає виключно у економії на податках. Тобто, з погляду впровадження механізму кредитування малого бізнесу група таких суб'єктів господарювання може нести потенційну загрозу щодо виникнення ризиків, бо, як правило, надані кредитні ресурси не використовуються для розширення бізнесу.

Якщо ж безпосередньо розглядати множину суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу з погляду джерел залучення ресурсів, то серед їх різноманіття варто виділити: банки, міжнародні організації, кредитування з боку держави та небанківські організації. Такий склад учасників забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу обумовлений сучасним станом розвитку малого бізнесу в нашій країні, і тим що малий бізнес не може стало розвиватися без прямої або опосередкованої підтримки.

Звісно, що банки як спеціалізовані акумулятори вільних фінансових ресурсів на ринку здатні задовольнити будь-які вимоги потенційних позичальників на умовах належного дотримання та виконання взятих на себе зобов'язань з обслуговування кредитних ресурсів. Цьому сприяє чітка регламентація функціонування банків та стійка ресурсна база забезпечення їх діяльності, яка складається з коштів фізичних та юридичних осіб. Проте, перешкодою використання такого джерела забезпечення механізму кредитування малого бізнесу можуть стати вимоги щодо отримання кредитних ресурсів, які, як було зазначено вище, пов'язані зі специфікою діяльності суб'єктів малого бізнесу. Хоча з точки зору дотримання основних принципів механізму кредитування малого бізнесу такі перешкоди є виправданим кроком.

Отримання ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу з такого джерела як міжнародні організації обмежуються, насамперед,

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

відповідно до укладених угод у сфері зовнішньоекономічної співпраці між різними державами. Окрім цього, кредитування малого бізнесу за рахунок коштів міжнародних організацій може визначатися конкретною сферою застосування, що в свою чергу, може йти в розріз обраній державній політиці щодо розвитку малого бізнесу. Водночас з цим необхідно також відмітити, що кредитування малого бізнесу з джерел міжнародних організацій, як правило, передбачає застосування послуг певного посередника, яким у більшості випадків є банки. При цьому вимоги щодо отримання коштів з джерел міжнародних організацій є значно вищими внаслідок того, що відповідальність за розміщення такого ресурсу повністю знаходиться у межах компетенції банку-посередника. Тож залучення коштів з джерел міжнародних організацій може здійснюватися на конкурсній основі. Загалом це не заперечує сутності та принципам впровадження механізму кредитування малого бізнесу, але може стримувати його розвиток. Кредитування міжнародними організаціями в Україні представлено, насамперед, завдяки діяльності Європейського банку реконструкції та розвитку та Німецько-Українського Фонду. Ці учасники кредитування використовують комерційні банки в якості посередників. Зокрема партнерами програми кредитування малого бізнесу у різний час ставали 10 українських банків – АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ КБ «Приватбанк», ПАТ «Банк Форум», АТ «ПроКредит Банк», ПАТ «КБ «Надра», ПАТ «Кредитпромбанк», ПАТ «Кредобанк», ПАТ «Мегабанк», АТ «Родовід Банк» і ПАТ АКБ «Львів» [118, 137].

На конкурсній основі забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу може здійснюватися й за рахунок державного кредитування. Однією з форм впровадження державного кредитування малого бізнесу є надання коштів за допомогою Українського фонду підтримки підприємництва. Цей фонд надає бюджетні кошти суб'єктам малого бізнесу на поворотній основі за умови забезпечення виконання зобов'язання щодо їх повернення та сплати відсотків за користування бюджетними коштами [71, 76]. При цьому бюджетні

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

кошти надаються суб'єктам малого бізнесу для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, провадження виробничої діяльності, будівництва та реконструкції виробничих приміщень.

Як було відмічено вище, серед ключових джерел залучення ресурсів щодо кредитування малого бізнесу відносяться і небанківські установи, спектр організаційних форм яких є досить широким. До таких організацій, зокрема відносять: кредитні спілки, лізингові компанії, факторингові та фінансові компанії. Тобто загалом окремі різновиди небанківських установ з надання ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу відрізняються, перш за все, формою наданого кредиту. При цьому, кожний з різновидів небанківських установ має свої особливості надання кредитних ресурсів.

Так, наприклад, особливість кредитних спілок полягає в тому, що вони кредитують лише своїх учасників, якими можуть бути представники малого бізнесу у вигляді фізичних осіб – підприємців.

Поряд з цим особливістю лізингових компаній є те, що основним постачальником кредитних ресурсів для них є комерційні банки, частка яких сягає 90% [119]. Інакше кажучи, в цій формі кредитування малого бізнесу присутні комерційні банки, хоча й опосередковано.

Факторингові послуги також надаються за посередництвом банків. Зокрема за даними компанії «Простобанк Консалтинг», основними операторами ринку факторингових послуг в Україні серед банків є ПАТ «Укрсоцбанк», АТ «Укрексімбанк», ПАТ КБ «Приватбанк», АТ «Сведбанк» (публічне), АТ «Райффайзен Банк Аваль» [117]. Водночас з цим досить активно працює на ринку факторингу АТ «УкрСиббанк», ПАТ «Банк Петрокомерц-Україна»,АТ «Банк «Фінанси та Кредит», ПАТ АБ «Південний», ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», ПАТ «СЕБ-банк», ПАТ «Кредитпромбанк» [117].

Тож, можна говорити про те, що з одного боку джерела забезпечення

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»
State Higher Educational Institution «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine»

ресурсами механізму кредитування малого бізнесу є різними, а з іншого боку, серед таких джерел прослідковується домінуюча позиція банківського сектору економіки. Це визначається тим, що банки або виступають в якості основного джерела надання кредитних ресурсів, або в якості посередника. Ще однією групою взаємодії між суб'єктами малого бізнесу та постачальниками кредитних ресурсів є взаємодія суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу на основі кластерної форми взаємодії. Однак, більш конкретно відповісти на питання щодо доступності та ефективності окремих джерел кредитування малого бізнесу в Україні допоможе статистичний аналіз таких джерел, що може бути визначено в якості окремого завдання дослідження.

Отже, загалом до основних груп елементів механізму кредитування малого бізнесу слід віднести (рис. 1.3, визначено автором на основі проведеного вище аналізу):

фундаментальні елементи до яких, зокрема, належать: правове та нормативне забезпечення, загальноекономічна та політична ситуації, принципи, мета, задачі, об'єкти та суб'єкти механізму кредитування малого бізнесу;

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

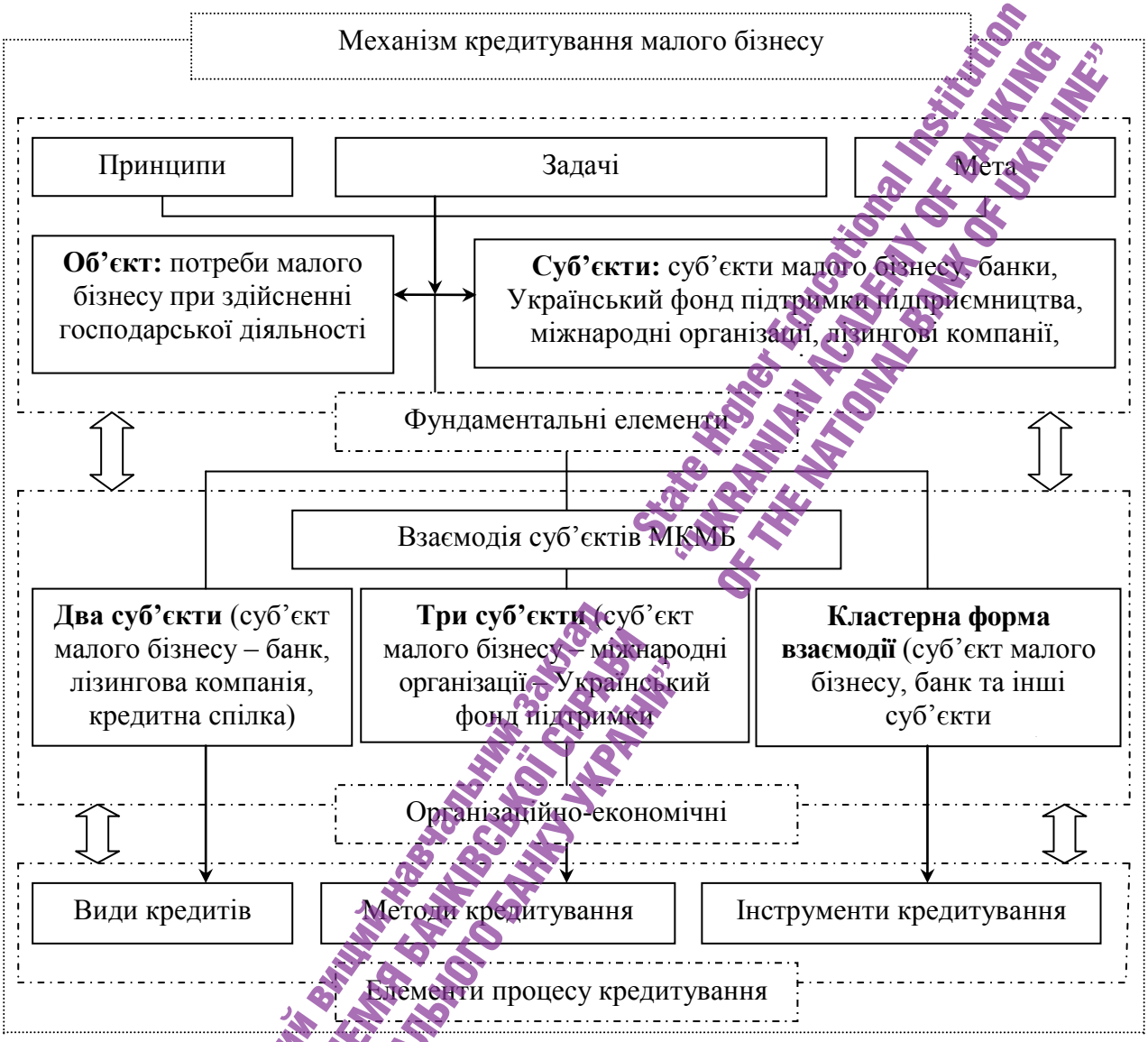

Рисунок 1.3 – Структура механізму кредитування малого бізнесу

організаційно-економічні елементи до яких належать взаємодія суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу, яка основана на взаємодії двох суб'єктів (суб'єкт малого бізнесу – банк, лізингова компанія, кредитна спілка тощо), трьох суб'єктів (суб'єкт малого бізнесу – міжнародні організації, Український фонд підтримки підприємництва - банк), на основі кластерної форми взаємодії (суб'єкт малого бізнесу, банк та інші суб'єкти господарювання) елементи процесу кредитування до яких належать: види кредитів, методи кредитування та інструменти кредитування.

Як відображено на рис. 1.3 всі групи елементів механізму кредитування малого бізнесу мають між собою щільні зв'язки, що є об'єктивним відповідно

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

до визначення сутнісного розуміння категорії «механізм». При цьому, незважаючи на можливо різні форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу, слід відмітити стійкість зв'язків між основними суб'єктами такого механізму, які по суті й узагальнюють окремі елементи відміченого механізму. Тобто, серед суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу необхідно виділити, насамперед, суб'єктів малого бізнесу, суб'єктів господарювання, що узагальнюють джерела залучення кредитних ресурсів (або інакше кажучи потенційні кредитори) та державу, на яку покладено процес регулювання механізму кредитування та розвитку різних суб'єктів господарювання. При цьому, сутність таких зв'язків знаходить відображення у результатах економічних відносин між суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу (рис. 1.4, розроблено автором).

Отже, відповідно до поданого на рис. 1.4 можна стверджувати, що в результаті ефективного функціонування механізму кредитування малого бізнесу кожний з його суб'єктів може отримати свої переваги. Проте, досягнення таких переваг значною мірою залежить від реалізації етапів функціонування механізму кредитування малого бізнесу, що також може розглядатися в якості додаткової, але здебільш опосередкованої групи елементів відміченого механізму кредитування.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Рисунок 1.4 – Результати економічних відносин між учасниками механізму кредитування

Як показав аналіз наукової літератури, з метою досягнення ефективності та сталості впровадження механізму кредитування малого бізнесу, варто дотримуватися наступних етапів (власна розробка на основі узагальнення [13,

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

62, 96, 112, 154, 163]):

перше, сформувати основні цілі функціонування механізму кредитування малого бізнесу відповідно до цілей функціонування конкретних учасників задіяних у такому механізмі. При цьому необхідно виділити як стратегічні, так і тактичні цілі запровадження механізму кредитування малого бізнесу, де стратегічні цілі можуть бути спрямовані на розширення сегменту кредитування малого бізнесу, а тактичні – диверсифікацію джерел залучення кредитних ресурсів;

друге, визначення заходів сприяння розвитку ключових функцій механізму кредитування малого бізнесу, що дозволить досягти синергетичного ефекту від його впровадження у короткий термін. Зокрема до таких заходів слід віднести вдосконалення форм кредитування малого бізнесу;

третє, визначення учасників, об'єктів та суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу;

четверте, розробка заходів підтримки забезпеченості наданих кредитних ресурсів, де зокрема вагоме значення може відігравати фонд підтримки підприємництва. Тобто, гроші даного фонду спрямовуються не на пряме кредитування малого бізнесу, а на забезпеченість кредитних ресурсів наданих з інших джерел. Це дозволить розширити підтримку кредитного забезпечення різних суб'єктів малого бізнесу, а також побудувати додатковий захисний бар'єр впровадження відповідного механізму кредитування;

п'яте, визначення інструментарію реалізації механізму кредитування малого бізнесу, де ключовими питаннями є впровадження системи моніторингу: з використання наданих ресурсів, впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування суб'єктів механізму кредитування на його сталість та ефективність, щодо визначення необхідних заходів підтримки забезпеченості наданих кредитних ресурсів окремим суб'єктам малого бізнесу. Ґрунтовність такого окреслення інструментарію функціонування механізму кредитування малого бізнесу пов'язано з тим, що визначення інструментарію кредитування

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

суб'єктів малого бізнесу залежить від рівня їх кредитоспроможності, ефективності діяльності (прибутковість), ліквідності забезпечення, тощо;

шосте, планування результатів дії механізму кредитування малого бізнесу;

сьоме, оцінка ефективності реалізації механізму кредитування малого бізнесу на основі порівняння отриманих результатів із поставленими цілями;

восьме, розробка заходів коригування механізму кредитування малого бізнесу, в разі відхилення від поставлених цілей.

Проте, як було відмічено в окремих етапах впровадження механізму кредитування малого бізнесу доцільним є розгляд нових підходів та форм із кредитування суб'єктів господарювання у сфері малого бізнесу. Тож це, зокрема вимагає більш ретельного розгляду світового досвіду з надання кредитів малому бізнесу.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

1.3. Зарубіжний досвід в сфері кредитування малого бізнесу та напрями його запровадження у вітчизняну практику

Як показує аналіз різних наукових джерел [57, 164, 165, 171, 173], останнім часом малий бізнес займає провідну роль в економіці розвинених країн світу. Зокрема, починаючи з 70-80-х років XX століття в структурі економіки США, Японії, Німеччини, Франції, Канади, а дещо пізніше Італії, Іспанії та інших країн більш міцні позиції по створенню валового національно продукту (ВВП), за кількістю підприємств та зайнятих на них, освоєнню нових технологій стали займати саме суб'єкти господарювання, які були задіяні у малому бізнесі (табл. 1.3 подано відповідно до даних [57, 113, 138, 143, 145, 164]).

При цьому, досить суттєвий вплив на розвиток малого бізнесу у провідних країнах світу мають законодавство, рівень економічного розвитку країни, специфікація та напрям діяльності підприємства. Разом з цим, з точки

зору виробників, основним критерієм віднесення суб'єктів господарювання до сфери малого бізнесу є максимальна кількість енергії, яка споживається підприємством [113, 138, 165], що не є прийнятним для вітчизняної економіки внаслідок надмірного споживання енергоресурсів. Однак таке визначення малого бізнесу буде сприяти розвитку енергозберігаючих технологій та економії ресурсів, а відтак і покращенню механізму кредитування малого бізнесу в умовах обмеженості ресурсів та недостатньої розгалуженості джерел їх залучення у вітчизняних умовах ведення господарської діяльності, тож такий досвід варто застосувати і в Україні.

Поряд з цим допомога малому бізнесу в різних країнах здійснюється по-різному, але обов'язково при певній участі державних органів: прямі пільгові субсидії, гарантії позик, які отримуються від приватних банків, пільгове оподаткування [167, 169, 170, 172]. Таким чином, у даному аспекті розглянутий у попередньому підрозділі один із етапів функціонування механізму кредитування малого бізнесу, а саме розробка заходів підтримки забезпеченості наданих кредитних ресурсів за рахунок коштів фонду підтримки підприємництва, є ґрунтовним та доречним.

Країни Європи та Азії також мають різні моделі кредитування малого бізнесу. Наприклад, до переліку найбільш важливих тенденцій у взаєминах французьких банків та суб'єктів малого бізнесу відносять [172]:

– налагодження не лише традиційних розрахунково-касових відносин, а й широкого партнерського діалогу та посилення консалтингових і навіть педагогічних функцій кредитної установи у відношеннях з суб'єктами малого бізнесу;

– підхід до операцій з суб'єктами малого бізнесу, як до стратегічного сектору діяльності кредитної установи;

– використання по відношенню до малого бізнесу новітніх інструментів управління прибутком та ризиками.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Таблиця 1.3 – Значення та роль малого бізнесу в економіці окремих країн світу

Країна	Середньозважена частка малого бізнесу в загальній чисельності зайнятих за підсумками останніх п’яти років (%)	Середньозважена частка малого бізнесу у ВВП за підсумками останніх п’яти років (%)
Великобританія	52	53-56
Німеччина	69	55-57
Франція	60	54-55
Італія	73	58-60
Швеція	39	56-57
США	53	50-52
Японія	78	52-55
Китай	75	58-60
Індія	17	44-45
Туреччина	27	65-66
Корея	46	72-73
Угорщина	65	50-52
Польща	60	50-52
Росія	13	10-11
Білорусія	38,3	8,5-8,9
Україна	7	10-11
Казахстан	7	28-30
Киргизстан	60	42-43
Узбекистан	37	48-48,2

Однак, незважаючи на багаточисельні досягнення у сфері кредитування малого бізнесу, французькі банки постійно шукають додаткові можливості розвитку партнерських відносин та діалогу зі своїми клієнтами – суб’єктами малого бізнесу.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Водночас з цим у практиці кредитування малого бізнесу в економічно розвинутих країнах, де спостерігається підвищення конкуренції серед різноманітних кредитних установ, формуються традиції довготривалих відносин між кредиторами та суб'єктами малого бізнесу, що обслуговуються ними [173]. Тож вітчизняним кредитним установам також варто використовувати довгостроковий досвід налагодження партнерських відносин з суб'єктами малого бізнесу. Це дасть змогу підвищити ефективність взаємовідносин з суб'єктами малого бізнесу, надати кредитній установі певної переваги в конкурентній боротьбі на кредитному ринку, підвищити репутацію та довіру серед підприємців. Для суб'єктів малого бізнесу така кредитна установа (або джерело кредитних ресурсів) у подальшому може стати надійним партнером у їх взаємовідносинах.

Разом з цим, у Франції процес формування та нарощування банківського прибутку, пов'язаний з наданням банківських послуг суб'єктам малого бізнесу, які можна умовно розділити на декілька напрямів: постачання підприємствам фінансових ресурсів, розробка та впровадження нових банківських продуктів для суб'єктів малого бізнесу, вдосконалення внутрішньобанківського управління, політика «супроводження клієнта» [167].

У Франції, також, існує Товариство взаємних гарантій – організація, учасниками якої є малі та середні підприємства, а також інші, зацікавлені підприємства та організації. Сфера діяльності Товариства – малий бізнес, в тому числі 30% обсягу їх діяльності це промисловість та будівництво, 27% – магазини, транспорт, туризм, 20% – торгівля [79].

Оскільки кредит для суб'єкта малого бізнесу має високий ступінь ризику, французькі банки, які кредитують малий бізнес, працюють в тісному контакті з Товариством взаємних гарантій. Це Товариство виступає в якості поручителя для суб'єктів малого бізнесу, вирішує питання про доцільність отримання кредиту підприємцем, складає на нього «особову справу», яка передається до банку. В результаті своєї діяльності Товариство взаємних гарантій розділяє

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

ризик одного клієнта на багатьох. Це доводить тезу попереднього підрозділу щодо доцільності спрямування коштів вітчизняного фонду підтримки підприємництва на забезпеченість кредитних ресурсів наданих з інших джерел.

Також, у Франції функціонує Державно-акціонерна компанія по страхуванню кредитних ризиків малих і середніх підприємств – СОФАРІС (SOFARIS – Societe Francaise de Garantie des Petits et Moyennes Enterprises). Зокрема для кредитування суб'єктів малого бізнесу обсяг державного гарантійного покриття збільшено в 2011 році до 4 млрд. євро для розвитку інноваційних суб'єктів малого бізнесу і надання їм кредитів [145, 146]. Таким чином, у Франції діє чітко відпрацьована структура організації малого бізнесу та його фінансово-кредитного забезпечення [79, 167]. При цьому загальна модель кредитування малого бізнесу відповідно до французьких реалій визначається згідно даних рис. 1.5 (побудовано на основі аналізу джерел [79, 167]).

Корисним слід вважати також і досвід участі держави та державних інститутів в рішенні питань кредитування суб'єктів малого бізнесу в Німеччині. Типова ситуація для кредитування суб'єктів малого бізнесу – це ділові відносини між банком та суб'єктом малого бізнесу, які базуються на принципі банка-фірми, тобто банку, який має відповідний досвід та традиції взаємодії з суб'єктами малого бізнесу, частіше за все з суб'єктами малого бізнесу відповідного профілю та направленості на основі стійкої довгострокової співпраці [170].

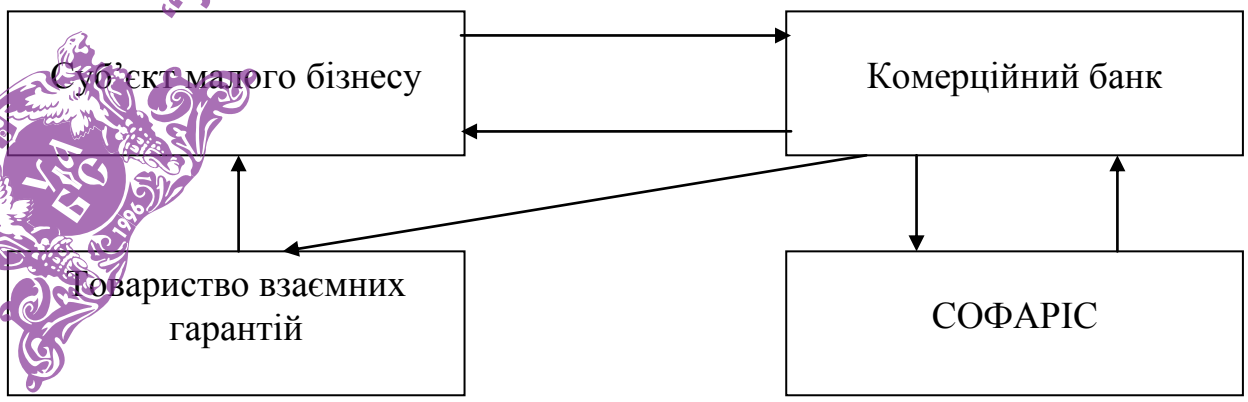

Рисунок 1.5 – Загальна модель кредитування малого бізнесу у Франції

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Рішення в Німеччині в сфері політики розвитку малого бізнесу приймають органи влади на рівні федерації, федеративних земель, міських та земельних округів, а також Комісії Європейського союзу в Брюсселі. З метою завантаження органів державного управління і підвищення ефективності підтримки суб'єктів малого бізнесу важливі функції по наданню допомоги в їх розвитку були передані певним інститутам публічного права – спеціалізованим банкам [173].

При цьому, саме пільгове кредитування малого бізнесу є найбільш розповсюдженим інструментом державної фінансової підтримки в Німеччині, яке здійснюється через державний кредитний інститут. Пільгові кредити називаються прихованою фінансовою допомогою, так як сума допомоги представляє собою різницю між ринковими, пільговими і ринковими кредитними ставками (кредитна субсидія). Серед інших видів прихованої фінансової допомоги можна виділити гарантії по кредитах, які надаються спеціалізованими банками, і дольова участь інвестиційних компаній в капіталі суб'єкта малого бізнесу.

В Німеччині, також, здійснюється федеральна програма кредитної підтримки малих підприємств, що починають свою діяльність. До 40% інвестицій при створенні підприємств можуть бути профінансовані без надання гарантій, за допомогою особливо пільгових кредитів, які надаються без відсотків на перші два роки, строком до 20 років, та звільнених від зобов'язань по поверненню протягом 10 років (максимальна сума кредиту 1 млн. євро). Такі кредити замінюють собою власний капітал нового підприємства, тому що держава бере на себе ризик неповернення кредиту в повному обсязі [166].

Іншим прикладом державної допомоги у кредитуванні малого бізнесу є федеральна програма з підтримки малого бізнесу за допомогою надання гарантій та поручительства. Спеціалізовані гарантійні банки беруть на себе

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

ризик неповернення кредитів на 80% суми кредиту шляхом надання гарантій та поручительств новим і вже існуючим суб'єктам малого бізнесу. З їх допомогою стає можливим отримання кредиту тим суб'єктам малого бізнесу, які не мають, чи мають в недостатньому обсязі власні можливості по забезпеченню кредиту. Федерація та федеративні землі на яких знаходиться гарантійний банк, покривають в сукупності до 60% ризику гарантійного банку шляхом надання йому власних гарантій [170]. Загальна модель кредитування малого бізнесу в Німеччині представлена на рис. 1.6 (побудовано на основі аналізу джерел [166, 170, 173]).

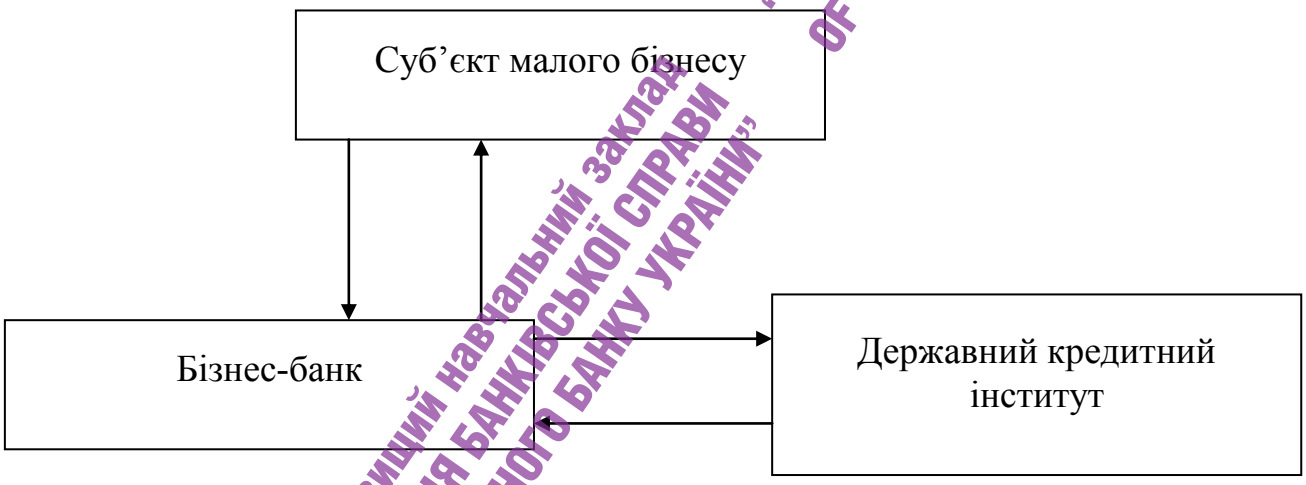

Рисунок 1.6 – Загальна модель кредитування малого бізнесу в Німеччині

В практиці державної підтримки суб'єктів малого бізнесу в США основне навантаження в сфері формування сприятливих умов кредитування суб'єктів малого бізнесу покладено на Адміністрацію малого бізнесу США (АМБ). Тобто, біля 90% всієї фінансової допомоги АМБ здійснюється в формі гарантій, при цьому АМБ гарантує до 80-90% суми кредиту. В якості плати за гарантію АМБ отримує від банку (чи від банку та його позичальника) 1% суми кредиту. Середній розмір гарантованих кредитів складає 175 тис. дол. – на строк до 8 років. В окремих випадках, суб'єктам малого бізнесу надаються змішані

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

кредити, при чому не тільки за рахунок приватних, але й за рахунок державних коштів. Доля АМБ при цьому не перевищує 75% [57, 113, 143].

Основною задачею АМБ, окрім консультацій та захисних функцій, є також програма розширення доступу суб'єктів малого бізнесу до кредитів шляхом надання гарантій приватним кредиторам. Проте, присутність гарантій АМБ не знімає питання забезпечення банківського кредиту. До того, в середині 90-х років XX століття в США, також, був прийнятий спеціальний федеральний закон, який потребує створення бази даних по управлінню ризиками, яка дозволяє виявити проблеми з повернення кредитів на початкових стадіях. Зокрема, це також підтверджує ґрунтовність окреслених у попередньому підрозділ етапів механізму кредитування малого бізнесу. Загальна модель кредитування малого бізнесу у США представлена на рис. 1.7 (побудовано на основі аналізу джерел [57, 113, 143, 168]).

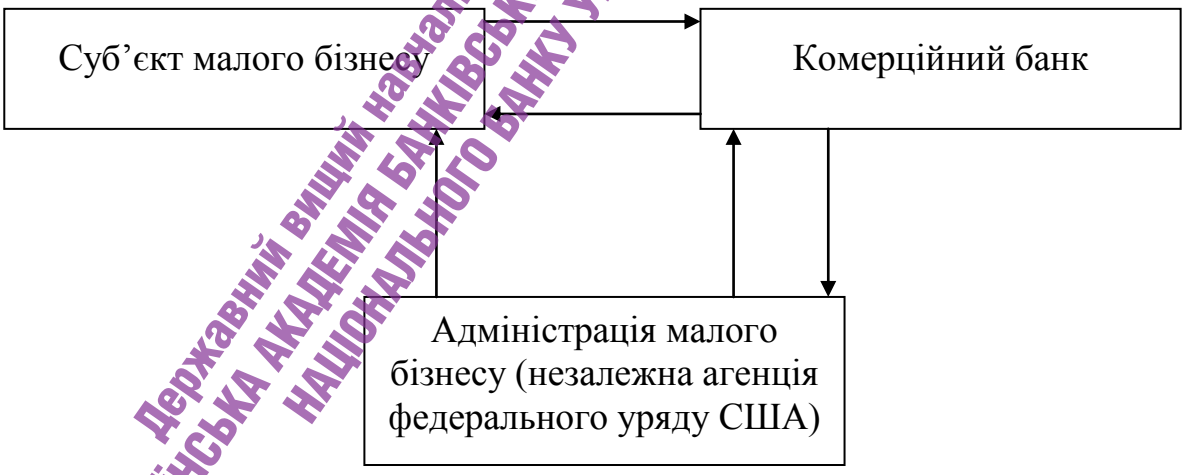

Рисунок 1.7 – Загальна модель кредитування малого бізнесу у США

Водночас з цим, механізм кредитування малого бізнесу в Японії побудовано на інших засадах, ніж у США або країнах Європи. Правове положення суб'єктів малого бізнесу в Японії, перш за все, регулюється системою спеціалізованих законів про статус суб'єктів малого бізнесу та пільг для них, а також положеннями про пільги для малих фірм на податковому, зовнішньоторговельному та галузевому законодавстві. Також є спеціалізований

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

закон, який регулює субпідрядні відносини, який входить до системи антимонопольного законодавства. Правовий статус даних підприємств регулюється Комерційним кодексом (закон про підприємства) [57, 113]. В Японії також склалися наступні центри проведення політики стимулювання суб'єктів малого бізнесу: центральний уряд, місцеві органи влади, крупний бізнес, самостійні об'єднання малих підприємств. При цьому державна підтримка суб'єктів малого бізнесу складається з наступних напрямів [57, 143]:

– забезпечення конкурентоспроможності шляхом виділення субсидій та позик – прямих кредитів;

– заохочення структурної перебудови, модернізації господарської діяльності, покращення умов праці, сприяння торгівлі;

– збір та аналіз інформації про економічні показники та технічну озброєність суб'єктів малого бізнесу для оцінки ефективності державної підтримки.

Таким чином, існуюча в Японії система фінансування малого бізнесу гарантує надання субсидій і кредитів органами місцевої державної влади, за необхідності, із залученням приватних кредитних установ, де держава бере на себе витрати за діагностування стану суб'єктів малого бізнесу. Водночас з цим, фінансова підтримка технічного переозброєння виробництва здійснюється за рахунок надання позик із місцевого бюджету і реалізації устаткування в розстрочку чи надання його в найм орендодавцями префектур. При цьому субсидії в Японії щодо розвитку малого бізнесу надаються виключно на науково-технічні програми. Тобто, державна підтримка здійснюється для окремих напрямків діяльності суб'єктів господарювання у сфері малого бізнесу.

Державні фінансові інститути в Японії, окрім прямих позик, через систему додаткового суспільного кредитування забезпечують гарантування та страхування кредитів, які надаються суб'єктам малого бізнесу. Відтак, система з надання кредитів малому бізнесу направлена на забезпечення переходу капіталу від комерційних фінансових інститутів до суб'єктів малого бізнесу, де держава

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

лише забезпечує реалізацію даного механізму через асоціації гарантування кредиту та Корпорацію страхування малого бізнесу.

У механізмі кредитування малого бізнесу в Японії провідне місце займає також Банк Японії, який за кожним банком закріплює групу фірм, про фінансовий стан яких він (Банк Японії) має вичерпну інформацію і є для них головним контролером. Тобто, в масштабах економіки, банки делегують один одному функції моніторингу з кредитування малого бізнесу.

Важливим елементом системи фінансової підтримки малого бізнесу слугують кредити, які надаються не на здійснення пріоритетних програм, технічного оновлення чи створення нових видів продукції, а для конкретної допомоги суб'єктам малого бізнесу, які потрапили в складне становище у зв'язку з впливом на них об'єктивних факторів. Отже, на нашу думку, саме такий напрям вдосконалення механізму кредитування малого бізнесу в Україні повинен бути привалюючим у сучасних умовах розвитку вітчизняного малого бізнесу.

Вивчення досвіду провідних країн світу має велике значення для вдосконалення вітчизняного механізму кредитування малого бізнесу, однак такий аналіз був би не повним без врахування досвіду країн східної Європи. Це пов'язано з тим, що велика кількість компонентів досвіду щодо впровадження механізму кредитування малого бізнесу в розвинутих країн обумовлена іншими економічними та соціальними факторам, що не дає змогу використовувати їх в повному обсязі в Україні. Тож, більш схожими за умовами економічного розвитку є країни східної Європи. При цьому серед таких країн слід виділити Чехію та Угорщину, які мають власні розробки функціонування механізму кредитування малого бізнесу, що адаптовані до місцевих умов.

Зокрема, спеціальний закон щодо розвитку малого бізнесу в Угорщині був прийнятий у 1999 році, але на той період в країні було достатньо досвіду в цій сфері, що знайшло відображення в нормативно-правовому акті [57]. Принципово важлива особливість угорського досвіду – прагнення розглядати

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

перспективи та задачі малого бізнесу не в контексті його власних проблем, а в контексті загальної системної мети, особливостей розвитку національної економіки на середньострокову перспективу. Українські ж реалії характеризуються, зворотною ситуацією, а саме – тенденції до відокремлення проблематики розвитку малого бізнесу, переважним розумінням його як деякого ізольованого та самодостатнього соціально-економічного феномену. Змінюючи один одного уряди в Україні, змінюють концепції і програми, які мають головним чином побажання по відношенню до розвитку малого бізнесу та їх ролі в формуванні, а точніше кажучи, в постійному реформуванні національної політики держави. Сучасні заходи щодо стимулювання розвитку малого бізнесу правильні, але вони не є елементом будь-якої довгострокової програми дій або стратегічних задач в сфері реструктуризації та розвитку української економіки, це свідчить про те, що результати цих дій будуть доволі стриманими.

При цьому політика державної підтримки малого бізнесу в Угорщині спирається на потужну бюджетну допомогу. Проте, прямі та адресні бюджетні асигнування в Угорщині на потреби малого бізнесу не є єдиним джерелом його підтримки. Суб'єкти малого бізнесу можуть отримувати субсидії в ході реалізації інших державних економічних програм. Також в Угорщині існує дві організації, які допомагають суб'єктам малого бізнесу отримати кредит, а комерційним банкам знизити кредитний ризик від кредитних операцій з малим бізнесом. Перша організація – Будапештський фонд розвитку підприємств, друга – фонд, який фінансується за рахунок державних джерел [168].

Звісно, кредити і кредитні гарантії для малого бізнесу також дуже важливі для України, тому що високий рівень ризику стримує прагнення вітчизняних банків до кредитування малого бізнесу на тривалий строк, адже ефективно діючої та доступної системи гарантування банківських кредитів в нашій країні немає.

При цьому, в Угорщині використовуються різні схеми кредитування, багато з яких носять конкурентний характер, що більш характерно для країн з

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

розвиненою інфраструктурою фінансової підтримки малого бізнесу за рахунок коштів кредитних кооперативів. Такий спосіб підтримки малого бізнесу може бути використаний в Україні при нестачі коштів державного бюджету та складності процедур отримання коштів в банках.

Поряд з цим, досвід Чехії має схожість з досвідом України щодо впровадження механізму кредитування малого бізнесу, але є й певні відмінності. Так, в Чехії розвиток малого бізнесу будується більшою мірою подібно країнам Західної Європи. При цьому в Чехії, як і в інших постсоціалістичних країнах, основними труднощами у формуванні малого бізнесу є відсутність коштів на початковому етапі становлення. Суб'єкти малого бізнесу не можуть отримати кредит у зв'язку з його високою вартістю, відсутністю застави та обережною політикою банків причиною якої є високий ризик неповернення кредиту.

Для здійснення допомоги малому бізнесу в Чехії створений Чесько-Моравський банк гарантій та розвитку зі значною часткою держави в капіталі. Цей банк надає суб'єктам малого бізнесу гарантії під середньо- та довгострокові інвестиційні кредити і лізинг на регіональному рівні, особливо економічно відсталих районах [57].

Одним з напрямів державної підтримки малого бізнесу в Чехії є також здійснення допомоги з бюджету, де окремою статтею передбачені кошти на регіональні програми розвитку, на інвестування економічно відсталих районів, на підтримку підприємців, які надають робочі місця інвалідам.

Підтримка малого бізнесу в Чехії здійснюється й за допомогою реально діючої Цільової державної програми в сфері промисловості, будівництва, торгівлі, транспорту, медичних послуг у вигляді пільгових кредитів на інвестиційні цілі.

Не менш важливим фактором є й те, що в Чехії послідовно знижується податкове навантаження на малий бізнес. На сьогодні ставка податку на

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

прибуток суб'єктів малого бізнесу в Чехії практично на рівні аналогічного податку країн Західної Європи.

Отже, на основі проведеного вище аналізу можна вказати на такі моделі механізму кредитування малого бізнесу як американська, європейська, японська та модель постсоціалістичних країн. Кожна з перелічених моделей використовує свої специфічні інструменти для кредитування суб'єктів малого бізнесу за участю держави, та без її втручання. При цьому:

американська модель кредитування суб'єктів господарювання у сфері малого бізнесу направлена на стимулювання економічного зростання шляхом кредитування суб'єктів малого бізнесу з бюджетів (державних і муніципальних) та широкого розвитку кредитних спілок;

європейська модель кредитування суб'єктів малого бізнесу направлена на забезпечення зайнятості населення та найбільш рівномірний розподіл доходів. Характерною рисою для цієї моделі також є те, що для суб'єктів малого бізнесу у вигляді форми кредитування створюють максимально сприятливі умови для їх розвитку у всіх регіонах. При цьому велика кількість коштів витрачається на створення Промислових та Технологічних центрів, Бізнес-інкубаторів;

японська модель передбачає великий вплив держави на кредитування суб'єктів малого бізнесу, через реалізацію державних програм розвитку, а також направлена на введення кваліфікованого управління кредитами, наданими суб'єктам малого бізнесу через Державні кредитні інститути на рівні низьких відсоткових ставок;

постсоціалістична модель передбачає широке використання гарантій під середньо- та довгострокові інвестиції та лізинг, що дозволяє одночасно здійснювати фінансову підтримку суб'єктів малого бізнесу та знижувати кредитні ризики комерційним банкам.

Водночас з цим, всі розглянуті моделі механізму кредитування малого бізнесу мають безперечну підтримку з боку держави, яка здійснюється у різних обсягах (див. дані додатку А).

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Серед специфічних заходів та важелів з реалізації механізму кредитування малого бізнесу, з погляду розглянутих вище моделей, також доцільно виділити окремо інструменти щодо підтримки забезпеченості наданих кредитних ресурсів та зниження ризику впровадження механізму кредитування малого бізнесу, що є вкрай важливим елементом з урахуванням доцільності впровадження відповідного механізму кредитування в Україні.

Насамперед, це об'єднання взаємних гарантій, учасниками яких виступають суб'єкти малого бізнесу, представники середнього і великого бізнесу. Метою створення цього об'єднання є підтримка суб'єктів малого бізнесу при кредитуванні шляхом надання гарантій, та перерозподілу кредитного ризику одного суб'єкту малого бізнесу на багатьох учасників цього об'єднання. Даний інструмент використовує, перш за все, європейська модель кредитування та модель кредитування постсоціалістичних країн.

Не менш важливим інструментом щодо підтримки забезпеченості наданих кредитних ресурсів та зниження ризику впровадження механізму кредитування малого бізнесу є застосування державного фонду страхування кредитних ризиків, до складу якого входять не лише держава, а й банки та інші зацікавлені установи, але найбільша частка належить все ж таки державі. Клієнтами цього фонду виступають банки, які кредитують малий бізнес, а не самі суб'єкти малого бізнесу. При здійсненні процедури страхування фонд не втручається в діяльність банків – партнерів, а лише страхує ризик неповернення кредиту. Діяльність даної організації використовують майже всі моделі кредитування, окрім американської.

Практично всі розглянуті вище моделі кредитування використовують в своїй практиці надання кредитів малому бізнесу також через державний гарантійний фонд. Практика діяльності цього інструменту сприяння кредитуванню малого бізнесу пов'язана з наданням гарантій банкам щодо повернення кредиту.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Відповідно до реалій української економіки із зазначених закордонних інструментів, які сприяють розвитку кредитування малого бізнесу, на нашу думку, можна виокремити об'єднання взаємних гарантій та державний фонд страхування кредитних ризиків. Використання цих інструментів вимагає певної трансформації для української економіки. Зокрема, використання об'єднання взаємних гарантій можливо за умови, що суб'єкти господарювання мають достовірну інформацію про діяльність контрагента. Достовірну інформацію суб'єкти господарювання можуть отримати якщо вони «зацікавлені» один в одному. Разом з цим, виконання цієї умови можливо серед суб'єктів господарювання, які працюють в рамках кооперативних зв'язків, наприклад субконтрактингу. Це дозволить суб'єктам малого бізнесу, які працюють за договорами субконтрактингу отримувати гарантії від своїх контрагентів для отримання кредиту в банку. Тож, варто визначити, що як один із напрямків вдосконалення вітчизняного механізму кредитування малого бізнесу може бути обрано прогресивні форми реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу, наприклад, за рахунок впровадження субконтрактингу, а також розвиток організаційної складової механізму кредитування малого бізнесу.

Окрім цього, наприклад, використання державного фонду страхування кредитних ризиків, як інструменту стимулювання розвитку кредитування малого бізнесу у вигляді страхування не бюджетними коштами, а страховими компаніями, які функціонують на вітчизняному ринку страхування. Це дозволить, з одного боку, не обтяжувати бюджет країни, з іншого – розвивати страхування фінансових ризиків. Проте, це потребує розробки нових методичних підходів з прийняття рішень про кредитування малого бізнесу на основі сучасних методів планування.

Відтак, в якості пріоритетних напрямків вдосконалення засад впровадження механізму кредитування малого бізнесу варто вказати:

розвиток організаційної складової механізму кредитування малого бізнесу;

Державний вищий навчальний заклад
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

розробку методичного підходу з прийняття рішень про кредитування малого бізнесу на основі методів попереднього планування;

обрання новітніх форм реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу.

При цьому таке забезпечення механізму кредитування малого бізнесу повинне базуватися на врахуванні:

доступності та ефективності джерел кредитування малого бізнесу в Україні;

взаємозалежності динаміки розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку, зовнішніх та внутрішніх факторах впливу на розвиток кредитування малого бізнесу.

Висновки до першого розділу

На основі критичного аналізу існуючих підходів щодо визначення поняття «механізм кредитування», визначень дефініції «малий бізнес» як складових морфологічної будови поняття «механізм кредитування малого бізнесу» надано його авторське уточнення. Це дозволило уникнути недоліків, які було визначено в існуючих підходах щодо сутнісного розуміння механізму кредитування малого бізнесу та обґрунтувати важливість розгляду сутності такого поняття з урахуванням синергетичного ефекту поєднання функцій малого бізнесу та механізму кредитування з метою задоволення потреб зацікавлених сторін, що загалом спрямовано на досягнення економічного розвитку на основі урегульованості відтворювального процесу.

Доведено важливість розгляду сутнісного розуміння механізму кредитування малого бізнесу на основі кількісних та якісних критеріїв віднесення суб'єктів господарювання до малого бізнесу. Зокрема це сприяло розкриттю основних елементів механізму кредитування малого бізнесу.

На основі ґрунтовного теоретичного аналізу визначено основні групи елементів механізму кредитування малого бізнесу, до яких віднесено:

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

фундаментальні елементи, організаційно-економічні елементи та елементи процесу кредитування. Показано щільність взаємодії окремих груп елементів механізму кредитування малого бізнесу проявом якого визначено результати економічних відносин між суб'єктами відповідного механізму кредитування.

Встановлено, що загалом принципи механізму кредитування малого бізнесу, як складові фундаментальних елементів, також утворюють коло синергетичного ефекту, яке спрямовано на протидію виникненню надмірного ризику у сфері кредитування малого бізнесу. Це підкреслює значимість та ґрунтовність авторського подання сутнісного розуміння поняття «механізму кредитування малого бізнесу».

Проведено аналіз зарубіжного досвіду механізму кредитування малого бізнесу. На основі визначення змістовності різних моделей механізму кредитування малого бізнесу, які використовуються у практиці зарубіжних країн, доведено можливість та доцільність їх застосування в Україні. При цьому визначено, що доцільність адаптації закордонного досвіду механізму кредитування малого бізнесу обумовлює, насамперед, необхідність розвитку організаційної складової механізму кредитування малого бізнесу, розробки методичного підходу прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу на основі методів попереднього планування, та застосуванні новітніх форм реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу.

Основні наукові результати розділу відображено у публікаціях [2, 3, 4, 16, 19, 21, 27, 31].

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАНУ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

2.1. Доступність джерел кредитування малого бізнесу в Україні

Сталість кредитування малого бізнесу та його розвиток неможливий без врахування наявної множини джерел залучення необхідних ресурсів. Пріоритетність розгляду джерел забезпечення малого бізнесу ресурсами пов'язано як із визначенням сутності механізму кредитування малого бізнесу (див. підрозділ 1.1), так і значенням таких джерел в якості окремих складових відповідного механізму (див. рис. 1.3). Інакше кажучи, розгляд джерел ресурсів із забезпечення механізму кредитування малого бізнесу дозволяє також звернути увагу на:

загально-організаційні елементи впливу механізму кредитування малого бізнесу. Це визначається діючою нормативно-правовою базою із забезпечення функціонування конкретного джерела ресурсів, здатного бути спрямованим на кредитування малого бізнесу;

фундаментальні детермінанти, які визначають загальні принципи функціонування різних джерел ресурсів для можливого забезпечення кредитування малого бізнесу, що підпорядковуються принципам застосування відповідного механізму (див. підрозділ 1.2);

інструменти кредитування, які визначаються відповідно до розгляду окремих джерел ресурсів із забезпечення механізму кредитування малого бізнесу.

Разом з цим, як було вказано, з погляду теоретичного дослідження сутності механізму кредитування малого бізнесу, джерела забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу є досить різними. Однак,

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

незважаючи на множинність можливих джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу, залучення необхідного обсягу ресурсів багато в чому обумовлюється доступністю їх отримання з конкретного джерела. Така доступність визначається, як суто організаційними вимогами потенційного кредитора щодо надання необхідного обсягу ресурсів, які по суті і віддзеркалюють загально-організаційні елементи впливу механізму кредитування малого бізнесу (див. зауваження з цього приводу, які наведено у підрозділі 1.2), так і умовами відповідно до розгляду таких ресурсів відносно категорії «кредит», де варто відмітити терміни можливого отримання ресурсів, їх обсяг та вартість, що загалом характеризує різні інструменти кредитування. Відтак, аналіз джерел залучення ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу доцільно проводити у порівняльному аспекті, що дозволить також розглянути загальну ефективність окремих джерел кредитування малого бізнесу в Україні як інтегральну характеристику, яка визначає вимоги та умови отримання відповідного обсягу ресурсів. Тож, саме з урахуванням такого підходу щодо розкриття сучасного стану кредитування малого бізнесу в Україні і проведемо аналіз різних джерел забезпечення відповідного механізму кредитування необхідним обсягом ресурсів.

Як було відмічено у попередньому розділі, незважаючи на різноманітність джерел залучення ресурсів для кредитування малого бізнесу, значна частка таких джерел так або інакше вимагає присутності у ланцюжку «джерело ресурсів – суб'єкт малого бізнесу» деякого посередника, яким, як правило, виступає банк. Таким чином, в якості першого джерела ресурсів для кредитування малого бізнесу розглянемо ресурси вітчизняної банківської системи, де зокрема відповідні загально-організаційні елементи впливу механізму кредитування малого бізнесу визначаються згідно існуючої нормативно-правової бази з функціонування банків в Україні [70, 81]. При цьому варто враховувати, що згідно досліджень різних науковців здатність банків до надання необхідного обсягу кредитів визначається їх ресурсною

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

базою, де прояв доступності та ефективності залучення необхідного обсягу ресурсів може розкриватися порівняною динамікою темпів зміни обсягів ресурсів на депозитних рахунках із динамікою темпів зміни наданих кредитів в економіку, величиною ставок за надані кредити та залучені ресурси на депозитні рахунки, часткою довгострокових кредитів у структурі кредитного портфеля банків тощо [40, 42, 45, 88, 90, 159].

Як видно з рис. 2.1 (побудовано на основі даних [37, 38, 39]) динаміка обсягів наданих кредитів в економіку України, вітчизняною банківською системою, за останні п’ять років загалом є позитивною, незважаючи на негативні прояви дії наслідків світової фінансової кризи. Тож, це можна вважати перевагою такого джерела, як банківське кредитування. Водночас з цим до переваг застосування банківського кредиту в якості джерела ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу варто віднести ґрунтовну нормативно-правову базу та різноманітність інструментів надання необхідних позик, які визначаються згідно окремих різновидів банківського кредиту відповідно до умов, термінів та валюти його надання, строків та способів погашення тощо.

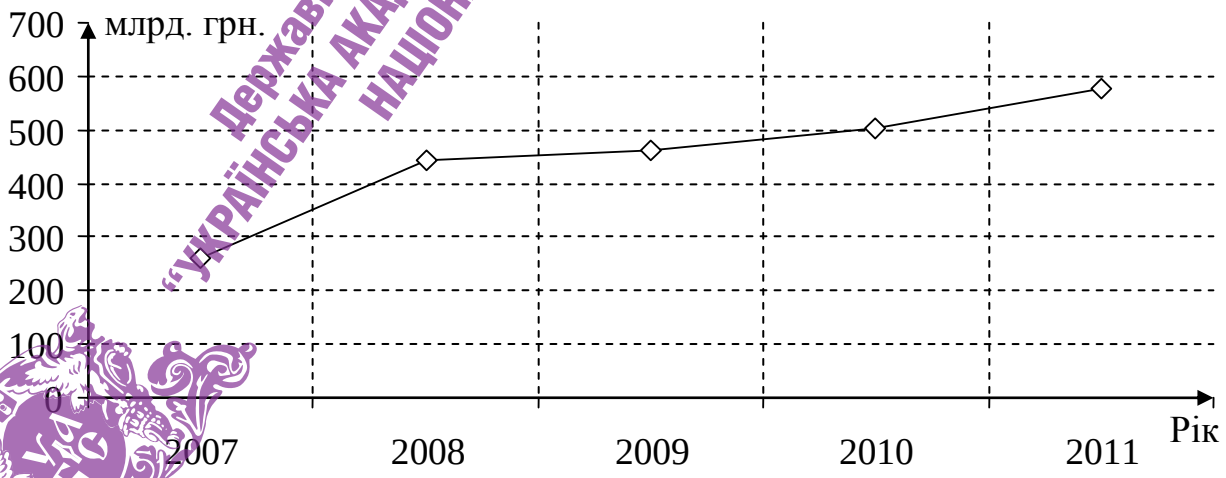

Рисунок 2.1 – Кредити надані вітчизняними банками нефінансовим корпораціям (залишки коштів на кінець року)

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Проте варто відмітити, що динаміка нарощування кредитного портфелю вітчизняних банків з погляду надання коштів нефінансовим корпораціям була стриманою, проявом чого можна вважати різке зменшення приросту обсягів наданих кредитів після 2008 року (див. рис. 2.2, власні розрахунки на основі даних [37, 38, 39]). До того ж, процес кредитування нефінансових корпорацій, а відтак і суб'єктів малого бізнесу, мав негативні впливи з боку динаміки приросту коштів на депозитні рахунки банків як однієї з основ формування та

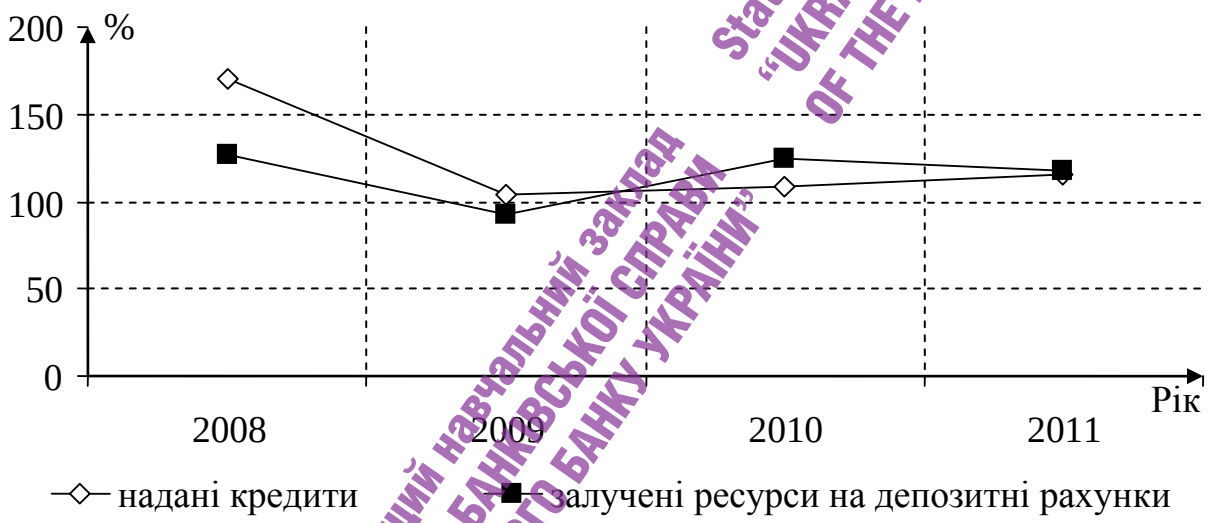

Рисунок 2.2 – Темпи зміни обсягів наданих кредитів та залучених ресурсів на депозитні рахунки (відносно попереднього року)

поповнення їх (банків) ресурсної бази. Як видно з даних рис. 2.2 темпи зміни обсягів залучених ресурсів на депозитні рахунки за підсумками досліджуваного періоду часу були також негативними, зокрема з урахуванням результатів діяльності вітчизняних банків за підсумками 2009 року.

При цьому, доречність врахування негативного прояву динаміки приросту коштів на депозитних рахунках банків з погляду процесу кредитування нефінансових корпорацій визначається тим, що частка кредитів для малого бізнесу в середньому коливається у межах від 9% до 28% від загального обсягу кредитного портфеля банків, де лідерами кредитування малого бізнесу є ПАТ

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

КБ «ПРИВАТБАНК», ПАТ «УКРСОЦБАНК» та АТ «УкрСиббанк» [58, 59, 68]. Відтак, незначна частка обсягів кредитів у структурі кредитного портфеля банків є недоліком застосування такого джерела як банківське кредитування для забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу. Однак, цей недолік, скоріше потребує вдосконалення організаційної складової реалізації механізму кредитування малого бізнесу, де також значна увага повинна бути приділена вдосконаленню форм реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу з метою розширення зацікавленості банків у кредитуванні суб'єктів малого бізнесу.

Водночас з цим, процесам розвитку кредитування малого бізнесу за рахунок банківських кредитів не сприяла і наявна динаміка середньозважених у річному обчисленні ставок за наданими кредитами (рис. 2.3, власні розрахунки на основі даних [37, 38, 39]). Це визначається тим, що ставки за кредитами малому бізнесу на 1,5%–2% вищі ніж вартість ресурсів для інших позичальників [59, 68].

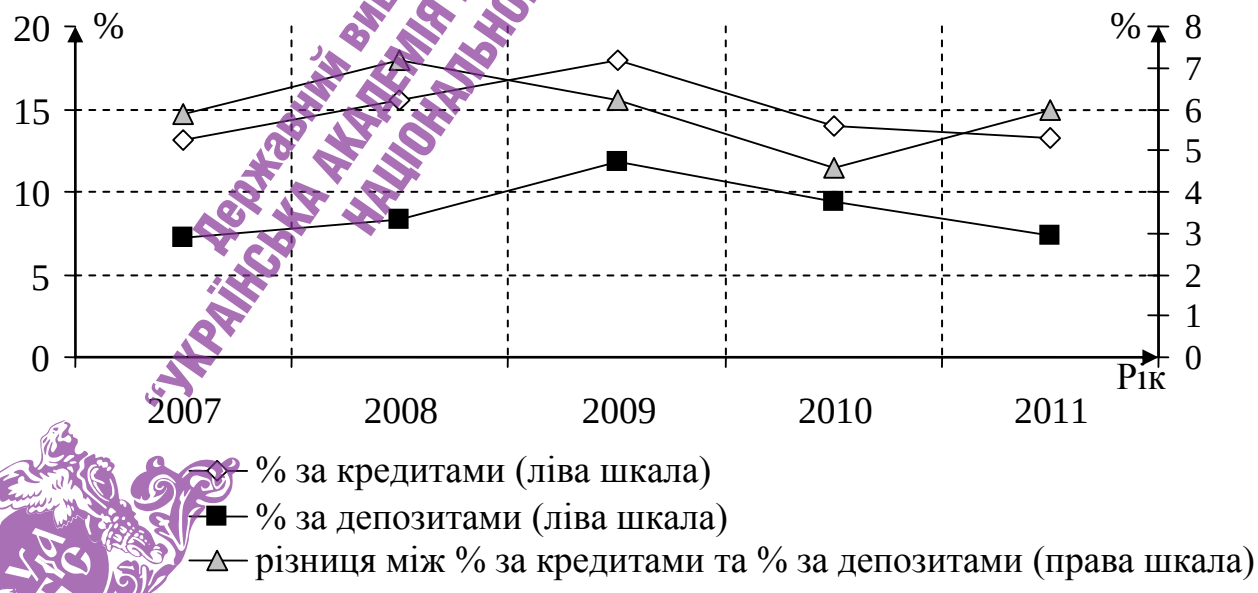

Рисунок 2.3 – Середньозважені у річному обчисленні ставки за кредитами наданим нефінансовим корпораціям та депозитами залученими вітчизняними банками

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Підвищення відсоткових ставок для малого бізнесу пояснюється високим ступенем ризику, який закладається банком при здійсненні даного виду кредитування (це є одним із факторів необхідності вдосконалення організаційної складової реалізації механізму кредитування малого бізнесу). Водночас з цим, недостатній рівень конкуренції між банками на ринку кредитів для малого бізнесу дозволяє їм тримати високий рівень плати за кредити. Але ж, такий підхід до визначення відсоткової ставки по кредитам для малого бізнесу вже найближчим часом може значно знизити ефективність кредитування малого бізнесу за умови посилення конкуренції між банками в цьому сегменті кредитування. Тож, це також доводить, що варто розробляти нові підходи з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу та вдосконалювати форми реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу з метою розширення питомої ваги наданих кредитів для суб'єктів малого бізнесу у структурі кредитного портфеля банків. Підґрунтям такого зауваження є те що, як правильно відмічають різні дослідники, розвиток кредитування малого бізнесу призводить до того, що кредитні продукти стають більш доступними для суб'єктів малого бізнесу: строки кредитування збільшуються, відсоткові ставки знижуються, в якості гарантії погашення кредиту розглядаються нові форми його забезпечення, і взагалі умови кредитування стають більш прийнятними [68, 113, 154].

Окрім зауваженого вище до стримуючих факторів з отримання банківського кредиту суб'єктами господарювання у сфері малого бізнесу (а також і до факторів, що визначають за доцільним проведення вдосконалення організаційної складової реалізації механізму кредитування малого бізнесу) варто віднести:

- вимоги до вартості та забезпеченості кредиту, що призводить до відмови у банківському кредитуванні 42% суб'єктів малого бізнесу, які звертались до банків з метою отримання кредиту [58, 59];

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

невеликий обсяг пропонованої позики. Так аналіз банківського кредитування малого бізнесу свідчить, що 40% наданих кредитів малому бізнесу складають до 10 тисяч доларів, тобто це мікрокредити [117];

переважно короткостроковий термін надання банківського кредиту суб'єктам господарювання, що відносяться до сфери малого бізнесу [68];

складна процедура оформлення документів для отримання кредиту, що разом із недооцінкою проектів для малого бізнесу, які потребують кредитування, та відсутністю супровідної документації призводить до відмови у банківському кредитуванні майже 10% суб'єктів малого бізнесу, які зверталися до банків з метою отримання кредиту [58, 59];

погіршення фінансового економічного стану суб'єктів малого бізнесу, що на фоні відсутності власних коштів призводить до відмови у банківському кредитуванні 19% суб'єктів малого бізнесу, які зверталися до банків з метою отримання кредиту [58, 59].

Як наслідок, банківське кредитування суб'єктів малого бізнесу за останні роки хоча й незначно, однак зменшується. Так за підсумками 2008–2011 років зменшення банківського кредитування суб'єктів малого бізнесу коливалося у межах 1,5%–2% [58, 59, 68].

Поряд з цим, також слід відмітити, що найбільша частка кредитного портфелю банків для малого бізнесу належить до суб'єктів малого бізнесу, які займаються торгівлею (у межах 50%–55%), операціями з нерухомістю (24%–28%) і лише приблизно 8% займають кредити для промислових суб'єктів малого бізнесу [58, 59]. Варто зауважити, що банківські кредити, переважно, отримують суб'єкти малого бізнесу, які здатні у короткий термін повернути позику. При цьому, також, можна говорити про те, що нівелюється база щодо створення забезпеченості кредитів для суб'єктів малого бізнесу, які задіяні у реальному секторі економіки. У підсумку це не дозволяє розширювати питому вагу суб'єктів господарювання малого бізнесу, які безпосередньо займаються виробництвом, а відтак зменшується й ресурсна база власних джерел малого

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

бізнесу щодо його взаємного кредитування. Зокрема, підтвердженням такого висновку є розгляд наступного джерела кредитування малого бізнесу, такого як кошти кредитних спілок, які, перш за все, надаються учасниками таких об'єднань. Тобто, метою кредитних спілок є задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки, що визначається згідно до Закону України «Про кредитні спілки», який разом із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначає основу загально-організаційних елементів впливу механізму кредитування малого бізнесу щодо застосування коштів кредитних спілок в якості джерела ресурсів для кредитування малого бізнесу [72, 74].

На рис. 2.4 (побудовано на основі даних [116, 122, 124], дані за 2011 рік подано за підсумками дев'яти місяців) видно, що динаміка наданих кредитів кредитними спілками України за підсумками досліджуваного періоду часу, починаючи з 2008 року є спадаючою, що є одним із недоліків такого джерела ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу. При цьому, варто говорити про те, що саме таке джерело ресурсів для забезпечення механізму кредитування суб'єктів малого бізнесу як ресурси кредитних спілок зазнало істотного негативного впливу внаслідок проявів дії останньої світової фінансової кризи.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

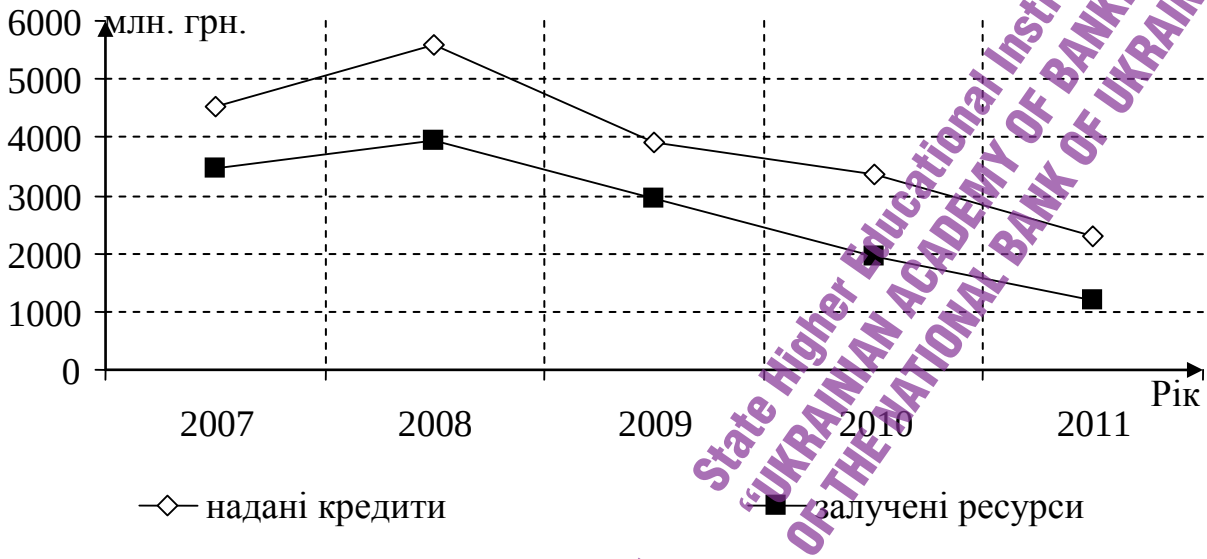

Рисунок 2.4 – Обсяги наданих кредитів та залучених ресурсів в розрізі вітчизняних кредитних спілок (в цілому по Україні на кінець періоду)

Разом з цим, також, варто стверджувати, що насамперед, зазнала суттєвого впливу з боку прояв дії фінансової кризи саме ресурсна база суб'єктів малого бізнесу, бо зменшення обсягів наданих кредитів кредитними спілками України відбувається на фоні зменшення залучених ресурсів до таких кредитних установ, що відповідно зменшує й різновиди інструментів кредитування малого бізнесу з урахуванням коштів кредитних спілок як джерела кредитних ресурсів. Так, розрахунки вказують, що, наприклад, темпи зменшення обсягів залучених ресурсів на рахунки кредитних спілок за підсумками 2009 року хоча і були меншими, аніж темпи зменшення обсягів наданих кредитів на кінець 2009 року (74,89% та 70,15% у порівнянні до попереднього року відповідно, власні розрахунки за даними рис. 2.4), однак це не сприяло нарощуванню обсягів наданих кредитів протягом 2010 року. Більш того, за підсумками 2010 року падіння обсягів залучених ресурсів на рахунки кредитних спілок збільшилися до 65,73%, що також мало свій вплив на зменшення залишків наданих кредитів на кінець 2010 року до 85,69% у порівнянні з 2009 роком. При цьому, така динаміка обсягів залишків наданих

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

кредитів на кінець досліджуваних періодів відбувається на фоні зростання заборгованості за неповерненими та простроченими кредитами. Так, за підсумками 2008 року заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами в цілому по системі вітчизняних кредитних спілок склала 675 млн. грн., за підсумками 2009 року – 1177,9 млн. грн., за підсумками 2010 року – 1357,5 млн. грн. [116, 120]. Тож можна констатувати, що і приріст щорічних обсягів кредитів наданих кредитними спілками також зменшується. Наприклад, обсяг наданих кредитів кредитними спілками за підсумками 2008 року склав 6908,8 млн. грн., а за підсумками 2009 року зменшився майже у три рази до 2415,9 млн. грн. (визначено за даними [116]). При цьому середній розмір наданого кредитними спілками кредиту за підсумками 2008–2010 років коливається лише у межах 7–9 тис. грн. [122, 140, 142].

Водночас з цим, необхідно відмітити, що для кредитних спілок значно більшими є й середньозважені відсоткові ставки за наданими кредитами які на кінець 2008 року складали 25%, а на кінець 2009 року вже 36,4%, що є одним із ключових недоліків такого джерела ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу [122, 124]. До того ж, найбільша питома вага кредитних спілок надає кредити під значно вищі відсотки. Так, усереднені дані за підсумками 2008–2011 років свідчать, що частка кредитних спілок, які надають кредити (визначено на основі даних [116, 122, 124]):

у межах 40%–50% дорівнює 32,4% від загальної кількості спілок в Україні;

у межах 50%–60% дорівнює 14,2%;

у межах 60%–70% дорівнює 5,9%.

Тобто, кредитні спілки, враховуючи низьку платоспроможність позичальників, значно зменшили обсяги кредитування та ввели більш жорсткі умови для надання кредитів та санкції, що у підсумку зменшує привабливість такого джерела в якості забезпечення ресурсами механізму кредитування вітчизняного малого бізнесу. Тож, питання розвитку організаційної складової

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

механізму кредитування малого бізнесу, обрання новітніх форм реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу, які було визначено в ході теоретичного аналізу у першому розділі, мають своє підтвердження та з погляду динаміки обсягів та умов надання кредитів із розглянутих вище джерел.

Однак, кредитні спілки це не єдині кредитні установи, які здатні надавати позики для малого бізнесу. Серед можливих кредитних установ, на рівні з кредитними спілками, в Україні також діють:

інша кредитна установа – фінансова установа, яка відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринків фінансових послуг» має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик [74];

юридична особа публічного права – установа, яка створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування й уповноважена надавати фінансові послуги [123].

На рис. 2.5 (визначено за даними [122, 123, 124], дані за 2011 рік подано за підсумками дев'яти місяців) відображено динаміку обсягів наданих кредитів іншими кредитними установами.

Як видно з даних рис. 2.5 динаміка обсягів наданих кредитів іншими кредитними установами, переважно, на досліджуваному інтервалі часу є спадаючою. Хоча, навіть за підсумками дев'яти місяців 2011 року варто відмітити наявну тенденцію до зростання обсягів залишків наданих кредитів.

Тож, можна констатувати, що кошти інших кредитних установ як джерело забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу є більш стійким у порівнянні, зокрема з коштами кредитних спілок.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

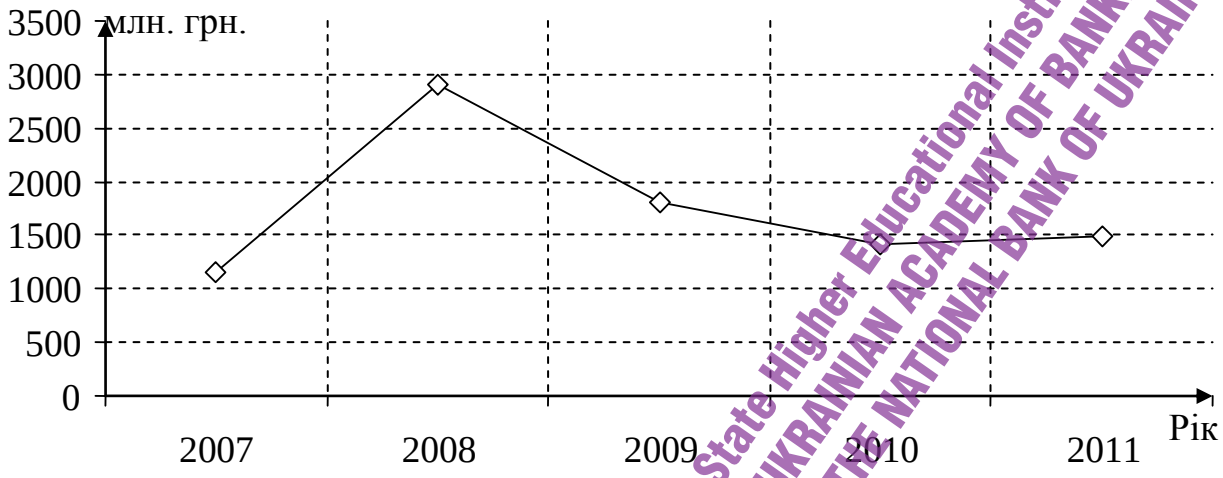

Рисунок 2.5. – Обсяг кредитів наданих іншими кредитними установами (в цілому по Україні на кінець періоду)

Серед різновидів кредитних установ, які здатні забезпечити стійкість ресурсної бази механізму кредитування малого бізнесу можна визначити й юридичні особи публічного права. Ґрунтовність відміченого зокрема підтверджується даними, що наведені на рис. 2.6 (визначено за даними [122, 123, 124], дані за 2011 рік подано за підсумками дев'яти місяців).

Як видно з рис. 2.6 динаміка обсягів наданих кредитів юридичними особами публічного права хоча і не є рівномірною на всьому досліджуваному інтервалі часу, втім за підсумками дев'яти місяців 2011 року має значне зростання, яке навіть перевищує відповідні темпи росту з погляду інших кредитних установ. Так, якщо приріст наданих кредитів з погляду інших кредитних установ за підсумками дев'яти місяців 2011 року до аналогічного періоду 2010 року склав 110,66%, то приріст наданих кредитів з погляду юридичних осіб публічного права за підсумками дев'яти місяців 2011 року до аналогічного періоду 2010 року склав 112,13% (власні розрахунки за даними [123]).

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Рисунок 2.6 – Обсяги кредитів наданих юридичними особами публічного права (в цілому по Україні на кінець періоду)

Серед інших джерел можливого забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу також можна виділити ресурси фінансових компаній, які надають кредити у вигляді позик, фінансових кредитів (лише за рахунок власних коштів), проведення операцій факторингу та фінансового лізингу [73, 74]. Це ж, визначає і окрему множину інструментів для впровадження відповідного механізму кредитування з погляду використання коштів фінансових компаній як джерела ресурсів.

Зокрема, на рис. 2.7 (визначено за даними [125, 126, 127]) наведено динаміку вартості діючих договорів фінансового лізингу на кінець звітного року.

Як видно з даних рис. 2.7 загальна динаміка вартості діючих договорів фінансового лізингу є зростаючою, незважаючи на незначне падіння за підсумками 2009 року. Однак, якщо розглянути динаміку вартості укладених договорів фінансового лізингу, то можна побачити дещо іншу картину. Як видно з даних рис. 2.7 динаміка вартості укладених договорів фінансового лізингу за підсумками 2007–2009 років є спадаючою, а за підсумками 2010–2011 років – зростаючою. Тож, слід констатувати, що позитивна динаміка вартості договорів фінансового лізингу визначається, переважно, динамікою вартості

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

вже укладених договорів. Хоча з погляду 2010–2011 років варто зауважити, що приріст вартості договорів фінансового лізингу визначається прискореною динамікою зростання укладених договорів за відміченими роками. Це є свідченням вагомості лізингу серед різних джерел забезпечення ресурсами механізму кредитування малого бізнесу.

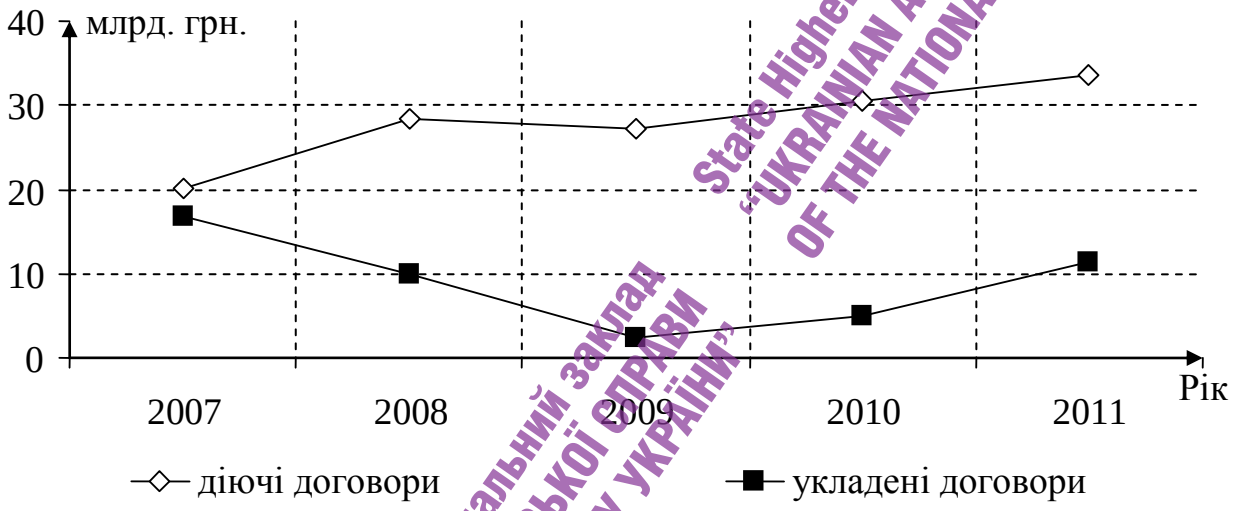

Рисунок 2.7 – Вартість діючих та укладених договорів фінансового лізингу на кінець року (в цілому по Україні)

Якщо говорити про спрямованість окремих різновидів бізнесу, де застосовуються договори фінансового лізингу, то варто відмітити, що перше місце за питомою вагою вартості договорів займає підприємства транспорту – приблизно 60%, на другому місці із значним відривом йдуть підприємства, які задіяні у сфері ведення сільського господарства – приблизно 12% [125, 126, 127]. Відтак, можна стверджувати, що суб'єкти малого бізнесу задіяні в сфері промислового виробництва знову не знаходять адекватної підтримки для забезпечення ресурсами відповідного механізму кредитування таких суб'єктів господарювання.

В той же час, позитивним моментом застосування договорів фінансового лізингу в якості ресурсу для впровадження механізму кредитування малого бізнесу є термін їх дії. Так, питома вага договорів відповідно їх вартості, що

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
"Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

укладені строком від двох до п’яти років дорівнює приблизно 44% як і договорів, що укладені понад п’ять років [125, 126, 127].

Однак, якщо розглядати структуру коштів лізингодавців, які спрямовуються на виконання договорів фінансового лізингу, то варто відмітити, що приблизно 32% складають власні кошти лізингодавців та приблизно 67% кошти банків (визначено за даними [125, 126, 127]). Відтак можна говорити про те, що лізинг як джерело ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу наслідує як позитивні, так й негативні сторони такого джерела забезпечення механізму кредитування малого бізнесу як банківський кредит.

Іншим інструментом, який впроваджують фінансові компанії з метою розвинення джерел кредитування є проведення факторингових операцій як альтернативи розвитку товарного кредиту.

Загальну динаміку факторингу як одного із джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу подано на рис. 2.8 (визначено за даними [114, 128, 129], дані 2011 року подано за підсумками дев’яти місяців).

За даними представленими на рис. 2.8 видно, що факторинг є таким джерелом ресурсів, яке динамічно розвивається, незважаючи на існуючі впливи з боку факторів економічного розвитку внаслідок дії негативних чинників світової фінансової кризи. Однак, поруч з цим, варто відмітити, що частка 10 факторингових компаній становить 94,6% від загального обсягу наданих послуг факторингу, а на частку 3 компаній припадає 64% від загального обсяду послуг факторингу [114, 128, 129]. Інакше кажучи, ресурси для проведення факторингових операцій зосереджені в обмеженій кількості компаній, що створює додаткові чинники негативного впливу на сталість впровадження механізму кредитування малого бізнесу. При цьому, більшість факторингових послуг припадає на підприємства харчової промисловості: від 25% до 30% [114, 128].

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

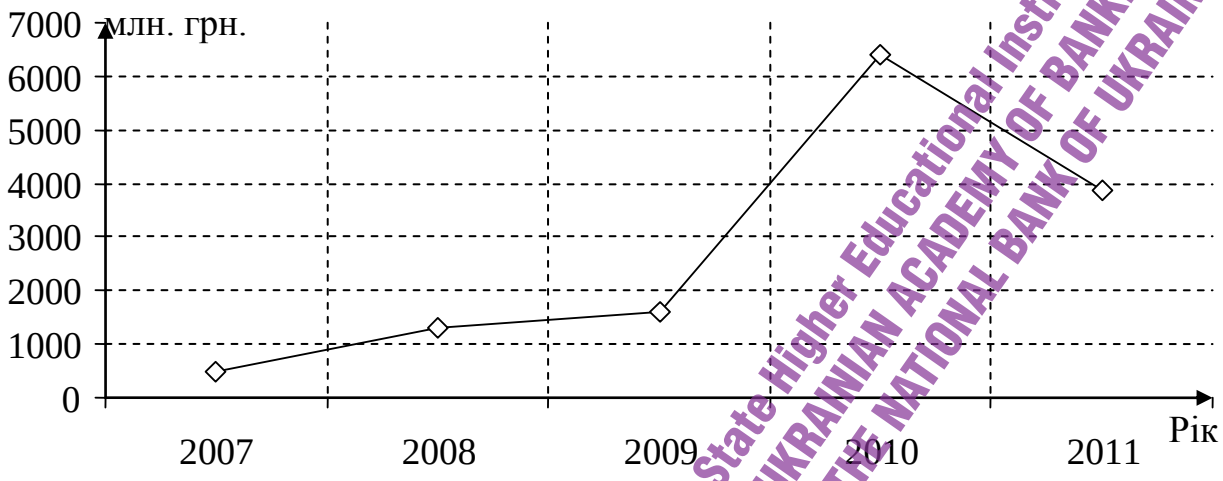

Рисунок 2.8. – Обсяг факторингових операцій, проведених в Україні фінансовими компаніями

Якщо ж говорити про джерела залучення коштів для проведення факторингових операцій то варто зауважити, що найбільша їх питома вага визначається коштами банківського кредиту, обсяг яких коливається у межах 50% від загального обсягу таких коштів. Тож знов-таки необхідно констатувати, що факторинг як і лізинг наслідує як позитивні, так й негативні сторони такого джерела забезпечення механізму кредитування малого бізнесу як банківський кредит.

Поряд із проведенням факторингових операцій та укладанням договорів фінансового лізингу фінансові компанії також надають фінансові позики за рахунок власних коштів та позики для яких застосовуються запозичені ресурси. Загальна динаміка таких позик відображена у табл. 2.1 (побудовано за даними [114, 128, 129], дані 2011 року подано за підсумками дев'яти місяців).

Як видно з даних табл. 2.1 загальна динаміка фінансових позик за рахунок власних коштів та позик, для яких застосовуються запозичені ресурси, що надаються фінансовими компаніями є змінною. Тож, можна говорити про нестійкість такого джерела ресурсів для забезпечення механізму кредитування

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

малого бізнесу.

Таблиця 2.1 – Динаміка окремих складових надання кредитних ресурсів фінансовим компаніями України

Складові надання кредитних ресурсів фінансовими компаніями	Роки					Темпи зміни, %		
	2007	2008	2009	2010	2011	2007/2008	2008/2009	2009/2010
Надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів (млн. грн.)	172,29	170,44	135,5	300	657,2	98,93	79,50	221,40
Надання позик (млн. грн.)	72,24	102,29	64,25	129,82	129,5	141,60	62,81	46,41

При цьому, як було вказано у попередньому розділі, державне кредитування суб'єктів малого бізнесу здійснюється на конкурсній основі за допомогою Українського фонду підтримки підприємництва. Тож, розглянемо більш детально динаміку обсягів фінансування суб'єктів малого бізнесу за рахунок коштів Українського фонду підтримки підприємництва.

На рис. 2.9 (побудовано за даними [77]) відображено динамку обсягів коштів наданих за рахунок Українського фонду підтримки підприємництва за підсумками 2007–2011 років.

Як видно з даних рис. 2.9 динаміка обсягів наданих коштів фондом підтримки підприємництва є змінною, що насамперед визначається можливостями бюджету фінансово підтримувати вітчизняний малий бізнес. При

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

цьому, така можливість визначається цілої сукупністю можливостей бюджетів різних рівнів. Зокрема, аналіз формування коштів вітчизняного фонду підтримки підприємства за підсумками 2011 року вказує на те, що значну частку ресурсів такого фонду формують кошти обласних бюджетів та кошти зведеного бюджету, що складає майже 70% коштів, які спрямовуються на підтримку підприємництва. Тож, цей факт можна вважати проявом негативу такого джерела ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу. З одного боку прояв такого негативу визначається можливостями бюджетів різних рівнів, а з іншого, – необхідністю узгодження джерел поповнення фонду знов-таки з урахуванням можливостей окремих рівнів бюджету.

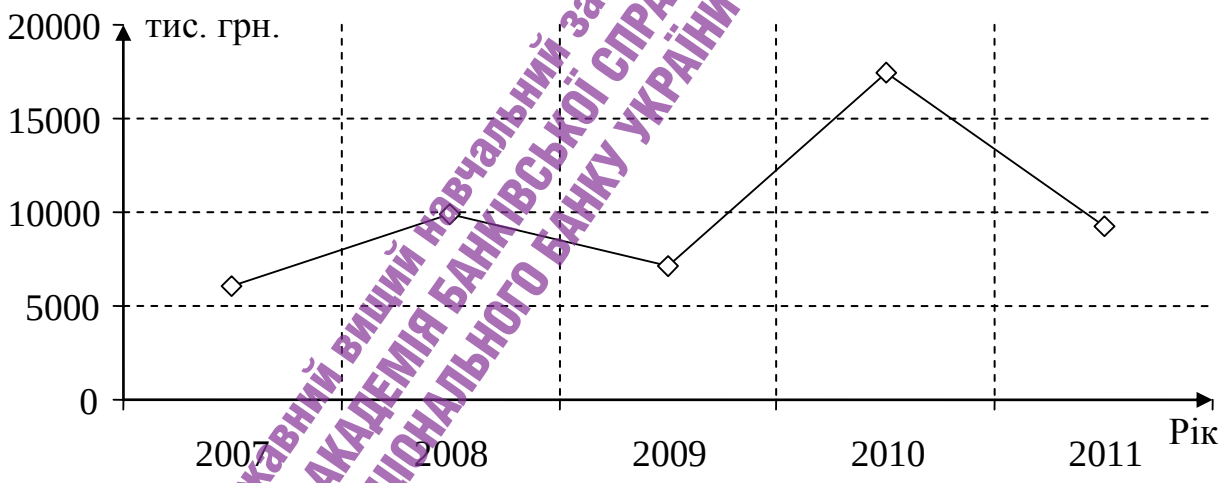

Рисунок 2.9 – Обсяги коштів наданих Українським фондом підтримки підприємництва за підсумками 2007–2011 років

Проте, позитивним моментом застосування коштів фонду підтримки підприємництва в якості джерела ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу є помірна платність використання такого ресурсу, що визначається на рівні 1,5 облікової ставки Національного банку України, яка діє на дату укладення договору, у розмірі:

від 50 000 до 100 000 гривень на строк до одного року;

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

від 100 001 до 250 000 гривень на строк до трьох років з відстроченням повернення основної суми боргу до одного року [77,133].

У рамках кредитування міжнародними організаціями суб'єкти малого бізнесу в Україні, наприклад, за 2010 рік отримали 247 кредитів на загальну суму 218 млн. доларів США, які розподілені за наступними видами економічної діяльності: торгівля – 53%, послуги – 24%, виробництво – 22% та сільське господарство – 1% [137].

Наприкінці 2011 року Європейський банк реконструкції та розвитку розпочав другу програму кредитування суб'єктів малого бізнесу загальним обсягом 100 млн. доларів США [52, 137].

Водночас з цим на початку 2012 року Європейський Союз виділив 10 млн. євро для підтримки малого бізнесу та розвитку підприємництва у країнах Східного партнерства, включно із Україною [52, 137].

Загалом же кредитування малого бізнесу в Україні за рахунок коштів міжнародних організацій здійснюється з 1996 року. За поточний рік реалізовано 68 проектів у різних галузях економіки загальною сумою 4,9 млн. євро [52].

Водночас з цим, як було вказано у першому розділі, кошти міжнародних організацій у механізмі кредитування малого бізнесу реалізуються завдяки посередництву банків. Відтак, варто підкреслити, що зазначене джерело ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу також наслідує основні переваги та недоліки банківського кредитування.

При цьому, виходячи з того, що у своїй більшості розглянуті вище джерела ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу вимагають опосередкованого або прямого застосування коштів банків, варто розглянути взаємодію таких ресурсів. Це визначає необхідність провести дослідження впливів, які виникають між різними джерелами ресурсів для забезпечення сталості механізму кредитування малого бізнесу, чому і присвячено наступний підрозділ.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

2.2. Взаємодія джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу

Аналіз впливів між різними джерелами ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу, певною мірою, визначає скоординованість дій різних суб'єктів щодо можливостей як запозичення, так й надання необхідного обсягу ресурсів. Це грунтується, насамперед, на змістовності визначення сутнісного розуміння відповідного механізму, що було докладно висвітлено у підрозділі 1.1. Тож, розкриття взаємних впливів між різними джерелами ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу не лише дозволяє більш докладно проаналізувати сучасний стан розвитку відповідного кредитування, а й дослідити проблемні аспекти розвитку напрямків необхідного вдосконалення механізму, які по суті розкривають умови застосування тих або інших джерел для кредитування малого бізнесу.

Втім, перш ніж безпосередньо перейти до аналізу впливів між різними джерелами ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу, варто надати порівняльну характеристику можливостей кредитування малого бізнесу з таких джерел.

У табл. 2.2 (власні розрахунки за даними що наведені у підрозділі 2.1) подано порівняння джерел кредитування малого бізнесу по відношенню до обсягів банківського кредитування, %.

Як видно з даних табл. 2.2 найбільш суттєвим джерелом за обсягом залучення ресурсів щодо забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу, після такого джерела як банківські кредити, є оформлення договорів фінансового лізингу, надалі можна відмітити кошти кредитних спілок, юридичних осіб публічного права, інших кредитних установ та фінансових компаній з проведення факторингових операцій. Інакше кажучи, джерела можливого забезпечення функціонування механізму кредитування

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

малого бізнесу за обсягом доступності можливих ресурсів суттєво відрізняються один від одного.

Таблиця 2.2 – Джерела кредитування малого бізнесу по відношенню до обсягів банківського кредитування, %

Джерела кредитування малого бізнесу	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Кредитні спілки	1,732	1,256	0,846	0,669	0,396
Інші кредитні установи	0,442	0,654	0,391	0,281	0,258
Юридичні особи публічно права	0,716	0,653	0,554	0,483	0,474
Лізинг	7,755	6,424	5,885	6,088	5,821
Факторинг	0,191	0,290	0,345	1,279	0,672
Фінансові кредити за рахунок власних коштів фінансових компаній	0,066	0,038	0,029	0,060	0,114
Позики фінансових компаній для яких застосовуються запозичені ресурси	0,028	0,023	0,014	0,006	0,023
Фонд підтримки підприємництва	0,002	0,002	0,002	0,003	0,002

Зокрема, відмічене вище, дозволяє говорити про доцільність застосування:

по-перше, різних процедур впровадження механізму кредитування малого бізнесу за рахунок того або іншого джерела залучення необхідних ресурсів;

по-друге, різних джерел щодо підтримки фінансового забезпечення окремих етапів або напрямків загального механізму кредитування малого бізнесу. Тобто, в даному випадку, мається на увазі або безпосереднє кредитне забезпечення окремих різновидів діяльності малого бізнесу, або фінансова

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

підтримка, наприклад, щодо обслуговування одержаних банківських кредитів, тощо. Однак, у будь-якому випадку, це дозволяє говорити про необхідність визначення певної процедури з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу, що може розглядатися в якості одного із напрямів вдосконалення відповідного механізму.

Доцільність розгляду такого підходу визначається й тим, що в розрізі окремих років, відносна динаміка залучення коштів з різних джерел є не одностайною, як і динаміка абсолютних обсягів наданих коштів в якості кредитних ресурсів (див. дані попереднього підрозділу).

З даних табл. 2.2 також видно, що з часом кредитні ресурси кредитних спілок у загальному обсязі різних джерел із забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу мають тенденцію до зниження. Це ж загалом стосується й коштів інших кредитних установ, юридичних осіб публічного права, лізингодавців.

Натомість, кошти, які спрямовуються на здійснення операцій факторингу в загальній структурі джерел із забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу мають тенденцію до збільшення. Тобто, можна стверджувати, що змінюються умови саме на користь застосування факторингу в якості джерел забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу порівняно із таким джерелами як ресурси кредитних спілок, інших кредитних установ, юридичних осіб публічного права та лізингодавців. Однак, нажаль обсяг ресурсів щодо забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу за таким джерелом як факторинг залишається порівняно малим відповідно до обсягів можливого залучення ресурсів від кредитних спілок, інших кредитних установ, юридичних осіб публічного права та лізингодавців. Тож, питання вдосконалення форми реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу є вагомим.

Поряд з цим, кошти вітчизняного фонду підтримки підприємництва у загальній структурі джерел із забезпечення функціонування механізму

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

кредитування малого бізнесу залишаються приблизно однаковими у розрізі окремих періодів з досліджуваного інтервалу часу (див. дані табл. 2.2). При цьому відносна величина коштів, що спрямовуються для надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів фінансових компаній та позик фінансових компаній для яких застосовуються запозичені ресурси, мають змінні тенденції на досліджуваному інтервалі часу, однак змінність таких тенденцій, переважно, коливається у межах одних і тих же показників (див. дані табл. 2.2).

Загальний же вплив умов забезпеченості ресурсів з погляду реалізації механізму кредитування малого бізнесу, можна відстежити за рахунок аналізу основних статистичних характеристик порівняння можливих обсягів забезпечення функціонування ресурсами механізму кредитування малого бізнесу за різним джерелами відносно такого джерела як банківське кредитування, що надані у табл. 2.2.

Так в табл. 2.3 (власні розрахунки на основі даних табл. 2.2) наведено основні статистичні характеристики динаміки зміни відносних значень можливого залучення ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу з різних джерел.

Як видно з даних табл. 2.3 найвище стандартне відхилення мають дані стосовно відносних значень наданих коштів в розрізі укладення угод з фінансового лізингу, кредитних спілок та факторингу.

Проте, відношення максимальних значень до мінімальних значень стосовно відносних показників наданих коштів в розрізі укладення угод з фінансового лізингу, кредитних спілок та факторингу визначаються наступними даними відповідно – 1,33; 4,37 та 6,70. Тобто, можна констатувати, що значні стандартні відхилення для досліджуваних даних з погляду таких джерел як кошти кредитних спілок та факторингу визначалися переважно зниженням (див. рис. 2.4) та зростанням (див. рис. 2.8) відповідних обсягів наданих кредитів. Відтак, у першому випадку варто говорити про несприятливі умови щодо застосування коштів кредитних спілок в якості джерела ресурсів із забезпечення

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

функціонування механізму кредитування малого бізнесу, а в другому випадку навпаки – про сприятливі умови щодо застосування коштів фінансових компаній із надання факторингових послуг в якості джерела ресурсів із забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу.

Таблиця 2.3 – Окремі статистичні характеристики порівняння можливих обсягів забезпечення фінансовими ресурсами механізму кредитування малого бізнесу за різним джерелами відносно такого джерела як банківське кредитування

Джерела кредитування малого бізнесу	Статистичні характеристики			
	середнє	мінімум	максимум	стандартне відхилення
Кредитні спілки	0,979	0,396	1,732	0,524
Інші кредитні установи	0,405	0,258	0,654	0,158
Юридичні особи публічно права	0,576	0,474	0,716	0,106
Лізинг	6,394	5,821	7,755	0,796
Факторинг	0,555	0,191	1,279	0,443
Фінансові кредити за рахунок власних коштів фінансових компаній	0,061	0,029	0,114	0,033
Позики фінансових компаній для яких застосовуються запозичені ресурси	0,018	0,006	0,028	0,009
Фонд підтримки підприємництва	0,002	0,002	0,003	0,001

У той же час, значення із надання коштів лізингодавцями мали істотні коливання на досліджуваному інтервалі часу (див. рис. 2.7). Тож, можна говорити про змінність умов, щодо застосування коштів лізингодавців, в якості джерела ресурсів із забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу на досліджуваному інтервалі часу.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Поряд з цим, значення стандартного відхилення стосовно відносних значень наданих коштів, в розрізі фінансових кредитів за рахунок власних коштів фінансових компаній, позик фінансових компаній для яких застосовуються запозичені ресурси та фонду підтримки підприємництва є значно меншими (див. дані табл. 2.3). Це може бути свідченням того, що умови застосування коштів із зазначених джерел в якості ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу на досліджуваному інтервалі часу є майже незмінними.

Якщо безпосередньо розглядати взаємодію різних джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу, то варто звернути увагу, перш за все, на зв'язок між рядами даних, які визначають обсяги наданих кредитів в розрізі кожного з джерел, що розглядаються (див. табл. 2.2 або табл. 2.3). При цьому, змістовність такого зв’язку здебільш розкривають значення коефіцієнтів кореляції [156].

У табл. 2.4 (власні розрахунки за даними що наведені у підрозділі 2.1) відображено значення коефіцієнтів кореляції між рядами даних, які відображають динаміку наданих кредитів в розрізі джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу за підсумками 2007–2011 років.

Як видно з даних табл. 2.4 взаємні впливи між різними джерелами ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу є досить різними.

Наприклад, взаємодія впливів між ресурсами наданими у вигляді банківського кредиту та коштами кредитних спілок визначається наявністю зворотного зв’язку на досліджуваному інтервалі часу. При цьому взаємозалежність такого зв’язку є значною, бо відповідний коефіцієнт кореляції дорівнює 0,62. Поясненням відміченого вище може бути посилення значення банківських кредитів як джерела ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу на фоні зменшення можливостей щодо

Державний вищий навчальний заклад
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

надання позикових коштів з боку кредитних спілок.

В той же час, як видно з даних табл. 2.4, взаємодія впливів між ресурсами наданими у вигляді банківського кредиту та коштами лізингодавців визначається наявністю сильного прямого зв'язку на досліджуваному інтервалі часу. Тож, можна говорити про те, що кошти лізингодавців варто розглядати в якості альтернативи для такого джерела ресурсів, щодо забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу як банківський кредит. Поряд з цим, з погляду інших джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу та порівняно із таким джерелом як банківський кредит, зокрема кошти інших кредитних установ як джерела ресурсів є менш конкурентними.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Таблиця 2.4 – Значення коефіцієнтів кореляції між рядами даних, які відображають динаміку наданих кредитів в розрізі джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу

Джерела ресурсів	Джерела ресурсів								
	Банківські кредити (1)	Кредитні спілки (2)	Інші кредитні установи (3)	Юридичні особи публічного права (4)	Лізингодавці (5)	Факторинг (6)	Фінансові кредити за рахунок власних коштів фінансових компаній (7)	Позики фінансових компаній для яких застосовуються запозичені ресурси (8)	Фонд підтримки підприємництва (9)
1	1,00	-0,62	0,18	0,78	0,99	0,67	0,67	0,27	0,48
2	-0,62	1,00	0,64	-0,03	-0,58	-0,64	-0,82	-0,11	-0,26
3	0,18	0,64	1,00	0,75	0,21	-0,30	-0,30	0,32	-0,03
4	0,78	-0,03	0,75	1,00	0,79	0,20	0,30	0,47	0,22
5	0,99	-0,58	0,21	0,79	1,00	0,69	0,71	0,31	0,54
6	0,67	-0,64	-0,30	0,20	0,69	1,00	0,51	-0,34	0,90
7	0,67	-0,82	-0,30	0,30	0,71	0,51	1,00	0,56	0,19

8	0,27	-0,11	0,32	0,47	0,31	-0,34	0,56	1,00	-0,49
9	0,48	-0,26	-0,03	0,22	0,54	0,90	0,19	-0,49	1,00

Втім, більш ґрунтовний аналіз щодо взаємності впливів різних джерел ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу варто проводити із урахуванням множинної дії таких впливів. Доцільність такого розгляду визначається тим, що розглянуті джерела існують одночасно та зберігається потенційна можливість забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу ресурсами з різних джерел. Тож, в даному аспекті варто розглянути множинні рівняння регресії із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних [150], які і будуть визначати змістовність взаємних впливів між різними джерелами ресурсів. При цьому, в якості залежної змінної доцільно обрати динаміку обсягів банківських кредитів, які, як було вказано вище, є найбільш вагомими у загальній структурі можливих кредитних ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу. В якості незалежних змінних варто використовувати дані щодо інших джерел ресурсів із забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу, які, виходячи із наявної статистичної бази, варто розглянути попарно. Водночас з тим, насамперед, варто звернути увагу на ті джерела ресурсів, які для забезпечення функціонування механізму кредитування також використовують банківські кредити.

Відтак, надалі наведено найбільш значимі регресійні рівняння із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних, які розкривають взаємозалежність впливу між різними джерелами ресурсів, для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу (статистичні оцінки значимості отриманих рівнянь наведено у додатку Б).

$$KB = -0{,}600 \cdot KC + 0{,}762 \cdot YO, \quad (2.1)$$

$$KB = -0{,}070 \cdot KC + 0{,}762 \cdot LD, \quad (2.2)$$

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

$$KB = -0{,}040 \cdot IK + 0{,}995 \cdot LD, \quad (2.3)$$

$$KB = -0{,}001 \cdot YO + 0{,}987 \cdot LD, \quad (2.4)$$

$$KB = 1{,}001 \cdot LD - 0{,}030 \cdot FK, \quad (2.5)$$

$$KB = 1{,}002 \cdot LD - 0{,}050 \cdot VF, \quad (2.6)$$

$$KB = 0{,}998 \cdot LD - 0{,}040 \cdot PF, \quad (2.7)$$

$$KB = 1{,}003 \cdot LD - 0{,}070 \cdot FP, \quad (2.8)$$

де KB – динаміка обсягів кредитів наданих вітчизняними банками за підсумками 2007–2011 років, дані отримано з джерел [37, 38, 39];

KC – динаміка обсягів кредитів наданих кредитними спілками України за підсумками 2007–2011 років, дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124];

YO – динаміка обсягів коштів наданих позичальникам юридичними особами публічного права за підсумками 2007–2011 років, дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124];

LD – динаміка обсягів коштів наданих позичальникам лізингодавцями за підсумками 2007–2011 років, дані отримано з джерел [114, 125, 126, 127, 128, 129];

IK – динаміка обсягів коштів наданих позичальникам іншими кредитними установами за підсумками 2007–2011 років, дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124];

FK – динаміка обсягів коштів наданих позичальникам в розріз проведення факторингових операцій за підсумками 2007–2011 років, дані отримано з джерел [114, 128, 129];

VF – динаміка обсягів коштів у вигляді позик наданих фінансовими компаніями за рахунок власних коштів за підсумками 2007–2011 років , дані отримано з джерел [114, 128, 129];

PF – динаміка обсягів коштів у вигляді позик наданих фінансовими компаніями, для яких застосовуються запозичені ресурси за підсумками 2007–2011 років, дані отримано з джерел [114, 128, 129];

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

FP – динаміка обсягів коштів наданих в розрізі фонду підтримки підприємництва в цілому по Україні за підсумками 2007–2011 років, дані отримано з джерела [77].

Головний висновок з наведених рівнянь за формулами 2.1–2.8 полягає в тому, що незважаючи на взаємні впливи між досліджуваними рядами даних, які відображають динаміку наданих позик в розрізі різних джерел ресурсів можливого забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу, найбільш суттєвий вплив на динаміку наданих банківських кредитів справляють кошти лізингодавців, що повністю відповідає даним наведеним у табл. 2.4. При цьому, такий вплив, як свідчать дані наведених вище регресійних рівнянь, є позитивним. Поясненням такого факту є те, що значну питому вагу у структурі коштів лізингодавців, які спрямовуються на виконання договорів фінансового лізингу складають кошти банківського кредиту (див. дані підрозділу 2.1).

Водночас з цим, наявність негативних впливів у поданих вище регресійних рівняннях за формулами 2.1–2.8, щодо врахування взаємодії різних джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу, за винятком коштів кредитних спілок визначається несуттєвими значеннями. Це пояснюється, насамперед, незначними обсягами ресурсів, які можуть бути спрямовані для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу порівняно із ресурсами банків та лізингодавців. Тож, питання розробки методичного підходу з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу слід вважати суттєвим як з погляду обрання джерела кредитування малого бізнесу, так і з урахуванням можності залучення необхідного обсягу ресурсів на прийнятних умовах. Водночас з цим, таке питання постає й перед постачальниками ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу, внаслідок, насамперед, неоднакової розвиненості різних джерел ресурсів.

Поряд з цим, також варто більшої уваги звернути й на аналіз взаємодії

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

такого джерела ресурсів як кошти кредитних спілок з іншими джерелам ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу. Доцільність такого розгляду визначається, перш за все, значним падінням обсягів наданих кредитів кредитними спілками за підсумком 2007–2011 років (див. дані підрозділу 2.1, табл. 2.2) та наявністю значних зворотних зв'язків між рядами даних, які відображають динаміку наданих кредитів у розрізі різних джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу (див. дані табл. 2.4). Проте, внаслідок обмеженості наявної статистичної інформації у відкритому доступі провести відповідний аналіз розширено неможливо.

Для з'ясування зазначеного питання, перш за все, звернемо увагу на аналіз взаємодії між такими джерелами ресурсів, для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу, як надані кредит банків, кошти лізингодавців та надані кредити кредитними спілками в розрізі кварталів за підсумками 2008–2011 років, що дозволяє дещо деталізувати досліджуваний діапазон даних. Відповідне регресійне рівняння із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних має наступний вигляд (статистичні оцінки значимості рівняння наведено у додатку Б):

$$KB1 = -0{,}53 \cdot KC1 + 0{,}518 \cdot LD1, \qquad (2.9)$$

де KB1 – динаміка обсягів кредитів наданих вітчизняними банками за підсумками 2008–2011 років, в розрізі окремих кварталів, дані отримано з джерел [37, 38, 39];

KC1 – динаміка обсягів кредитів наданих кредитними спілками України за підсумками 2008–2011 років, в розрізі окремих кварталів, дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124];

LD1 – динаміка обсягів коштів наданих позичальникам лізингодавцями за підсумками 2008–2011 років, в розрізі окремих кварталів, дані отримано з

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

джерел [114, 125, 126, 127, 128, 129].

З даних регресійного рівняння за формулою 2.9 видно, що деталізована динаміка наданих кредитів кредитними спілками визначає більший негативний вплив на динаміку наданих кредитів банками, аніж це було визначено в розрізі окремих років відповідно до регресійного рівняння за формулою 2.2. Хоча, при цьому, значення стандартизованих коефіцієнтів при незалежній змінній, яка визначає динаміку коштів спрямованих на укладання договорів фінансового лізингу є співставними. Поясненням цього факту є те, що при деталізованому розгляді (в розрізі окремих кварталів) наданих кредитів вітчизняними кредитними спілками та банками враховується більша нерівномірність спаду кредитної діяльності в розрізі кредитних спілок. При цьому, також, варто враховувати, що частина коштів кредитних спілок знаходиться на депозитних рахунках у банках, що також впливає на сталість обсягів надання банківського кредиту.

Як видно з даних рис. 2.10 (побудовано за даними [116, 122, 123, 124]) загальний обсяг коштів кредитних спілок, які знаходяться на депозитних рахунках в банках за підсумками 2008–2010 років зменшується, що і спричиняє додатковий ступінь негативного впливу на динаміку обсягів наданих банківських кредитів.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

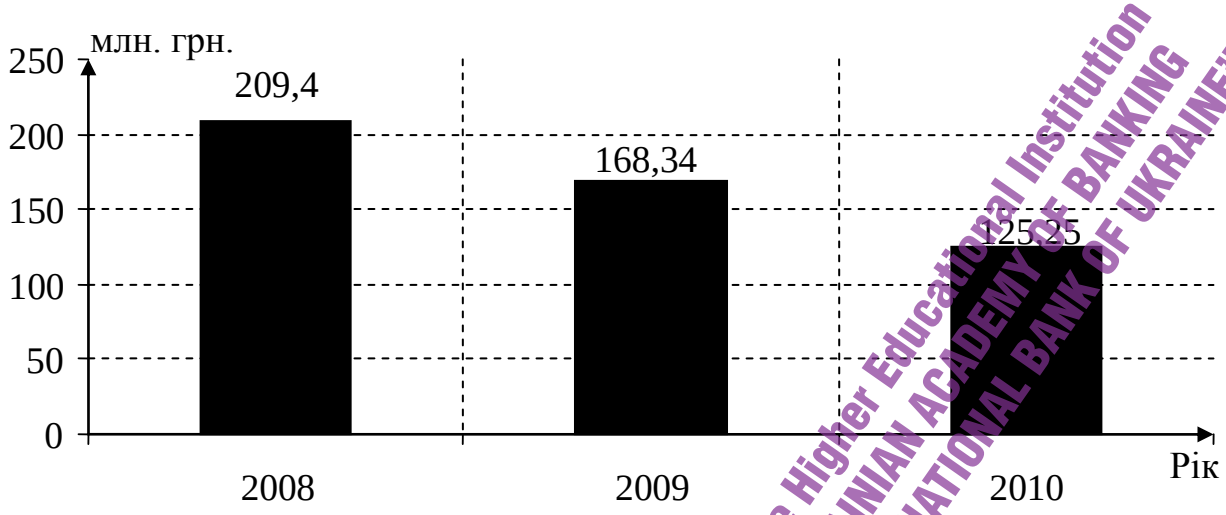

Рисунок 2.10 – Кошти кредитних спілок, що знаходяться в банках на депозитних рахунках

Відмічене вище підтверджує й аналіз кореляційних зв'язків між рядами даних, які узагальнюють дані щодо обсягів наданих банківських кредитів та залишків коштів кредитних спілок на депозитних рахунках у банках. Так, зокрема розрахунок просторових кореляційних зв'язків (тобто у межах регіонів України) вказує на його посилення за підсумками 2008–2010 років: 2008 рік значення коефіцієнта кореляції дорівнювало 0,303; 2009 рік – 0,435; 2010 рік – 0,737 (власні розрахунки за даними [37, 38, 39, 116, 122, 123, 124]). При цьому, якщо враховувати, що залишок коштів кредитних спілок на депозитних рахунках у банках з часом зменшується, то варто вказати на посилення наявного негативного прояву просторових кореляційних зв'язків між такими джерелами ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування як банківські кредити та кошти кредитних спілок.

Водночас, з відміченим вище, варто також розглянути й взаємодію між такими джерелами ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування як банківські кредити та кошти кредитних спілок щодо визначення просторових кореляційних зв'язків з погляду наданих кредитів. Тож, надалі подано лише статистично значимі регресійні рівняння із стандартизованим коефіцієнтами при незалежних змінних, які відображають

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

наявну взаємодію між відміченими джерелами ресурсів (статистичні оцінки значимості рівнянь наведено у додатку Б):

$$KBR_{2008} = 0{,}873 \cdot KC3_{2008} - 0{,}57 \cdot KC3.12_{2008} + 0{,}503 \cdot KC12_{2008}, \quad (2.10)$$

$$KBR_{2009} = 0{,}903 \cdot KC3_{2009} - 0{,}16 \cdot KC3.12_{2009}, \quad (2.11)$$

$$KBR_{2010} = 0{,}750 \cdot KC3_{2010} + 0{,}123 \cdot KC3.12_{2010}, \quad (2.12)$$

де KBR_{2008}, KBR_{2009}, KBR_{2010} – залежна змінна, що визначається даними, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих банківських кредитів відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [37, 38, 39]);

$KC3_{2008}$, $KC3_{2009}$, $KC3_{2010}$ – незалежна змінна, що визначається даними, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих кредитів кредитними спілками за терміном до трьох місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124]);

$KC3.12_{2008}$, $KC3.12_{2009}$, $KC3.12_{2010}$ – незалежна змінна, що визначається даними, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих кредитів кредитними спілками за терміном від трьох до дванадцяти місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124]);

$KC12_{2008}$ – незалежна змінна, що визначається даними, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих кредитів кредитними спілками за терміном більше дванадцяти місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124]).

Насамперед, із регресійних рівнянь за формулами 2.10–2.12 видно різноспрямований вплив на обсяги наданих кредитів банками з боку обсягів

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

наданих кредитів кредитними спілками, з урахуванням окремих термінів їх надання. Однак, для більш виваженого трактування отриманих рівнянь варто враховувати те, що загальна динаміка обсягів наданих кредитів банками є зростаючою (див. рис. 2.1), а динаміка обсягів наданих кредитів кредитними спілками спадаючою (див. рис. 2.4). Тож, доцільно трактувати отриманні значення стандартизованих коефіцієнтів при незалежних змінних у зворотному напрямку дії відповідних впливів обсягів наданих кредитів кредитними спілками на обсяги наданих кредитів банками. Зокрема, грунтовність такого розгляду визначається згідно до дослідження [43].

Отже, з погляду на відмічене вище, можна констатувати, що за підсумками 2008 року позитивний вплив з боку наданих кредитів кредитними спілками на обсяги кредитів наданих банками справляють обсяги кредитів, які надані від трьох до дванадцяти місяців. Водночас з цим, кредити терміном до трьох місяців та понад дванадцять місяців, які надані кредитними спілками, мають негативний вплив на обсяги кредитів, наданих банками. Поясненням цього факту є те, що довгострокові кредити загалом є більш ризиковими у плані їх повернення, а сукупність короткострокових кредитів постійно впливає на стабільність обсягів залишків коштів, які знаходяться на депозитних рахунках у банках.

Разом з цим, як видно з регресійних рівнянь за формулами 2.10–2.12, видно, що ступінь позитивного впливу наданих кредитів кредитними спілками, які надані від трьох до дванадцяти місяців, на обсяги кредитів наданих банками поступово зменшується та за підсумками 2010 року проявляється вже через негативний вплив, що цілком узгоджується із загальною динамікою обсягів наданих кредитів у розрізі кредитів наданих кредитними спілками (див. рис. 2.4).

Однак, з метою більш повного розгляду сучасного стану кредитування малого бізнесу в Україні варто, також, проаналізувати взаємозалежність динаміки розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

економіку, бо саме скоординована взаємодія джерел ресурсів створює необхідні умови для підвищення ефективності механізму кредитування малого бізнесу.

2.3. Взаємозалежність динаміки розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку

Звісно, що умови впровадження механізму кредитування малого бізнесу значною мірою визначаються як можливістю надання відповідних ресурсів з різних джерел їх залучення, так й загальним розвиток суб'єктів малого бізнесу. Тож, перш ніж перейти до аналізу взаємозалежності розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку, необхідно розкрити основні тенденції розвитку суб'єктів малого бізнесу.

Згідно з тенденціями розвитку малого бізнесу в Україні за останні роки спостерігалося як збільшення, так й зменшення кількості суб'єктів малого бізнесу (рис. 2.11, побудовано за даними [115]).

При цьому, в абсолютному вимірі кількість суб'єктів малого бізнесу за підсумками досліджуваного періоду часу зменшилась майже на 18% (розраховано за даними рис. 2.11), чому сприяли як наслідки впливу світової фінансової кризи (проявом чого для сталої діяльності малого бізнесу можна вказати збільшення вартості кредитів та підвищення вимоги щодо їх отримання), так і дії уряду стосовно впровадження нової редакції податкового кодексу, що вплинуло на фінансову стабільність суб'єктів малого бізнесу. Тож, такі фактори вплинули і на дієвість механізму кредитування малого бізнесу, що і проявилось у згортанні відміченого різновиду економічної діяльності в Україні.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

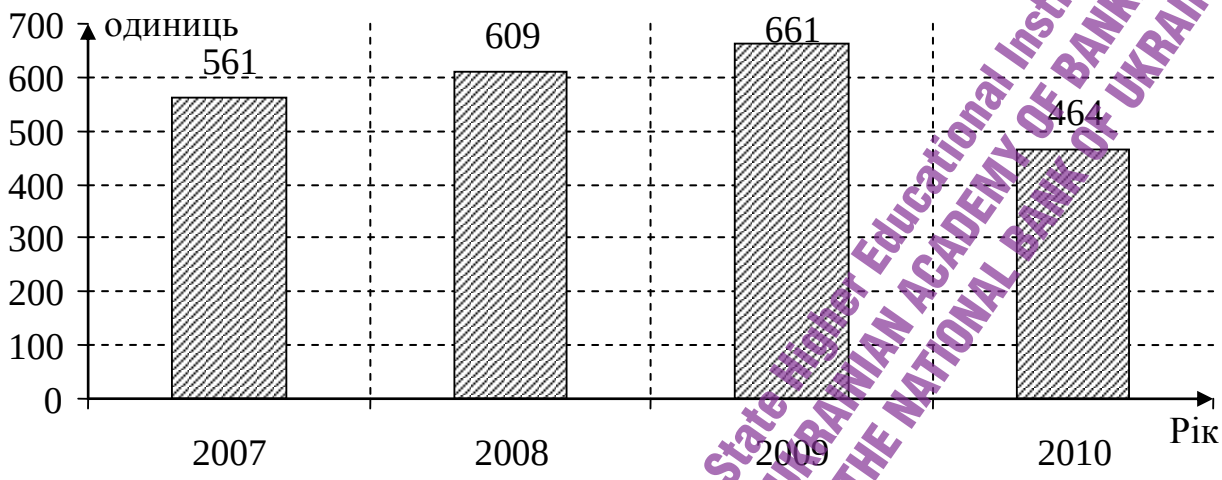

Рисунок 2.11 – Кількість суб'єктів малого бізнесу на 10 тис. осіб наявного населення (в цілому по Україні)

Відтак, внесок суб'єктів малого бізнесу в Україні до внутрішнього валового продукти залишається одним із найменших як серед країн СНГ, так і країн світу (див. табл. 1.3).

Поряд з цим, також зменшується й кількість зайнятих у малому бізнесі, що не сприяє використанню наявного трудового потенціалу для розвитку економіки в цілому та малого бізнесу зокрема. На рис. 2.12 (побудовано за даними [115]) наведено загальну динаміку кількості зайнятих у сфері малого бізнесу.

До того ж, як видно з даних рис. 2.12, спадаючою на всьому досліджуваному інтервалі часу є:

динаміка загальної кількості зайнятих працівників у малому бізнесі, що пов'язується із динамікою кількості суб'єктів малого. Так, якщо за підсумками 2007 року кількість зайнятих працівників у малому бізнесі дорівнювала 6000 тис. осіб, то за підсумками 2010 року трохи менше як 5000 тис. осіб;

динаміка кількості найманих працівників. Зокрема, зменшення кількості найманих працівників у сфері малого бізнесу зменшилася за підсумками 2007–2010 років приблизно на 18% (власні розрахунки за даними рис. 2.12).

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

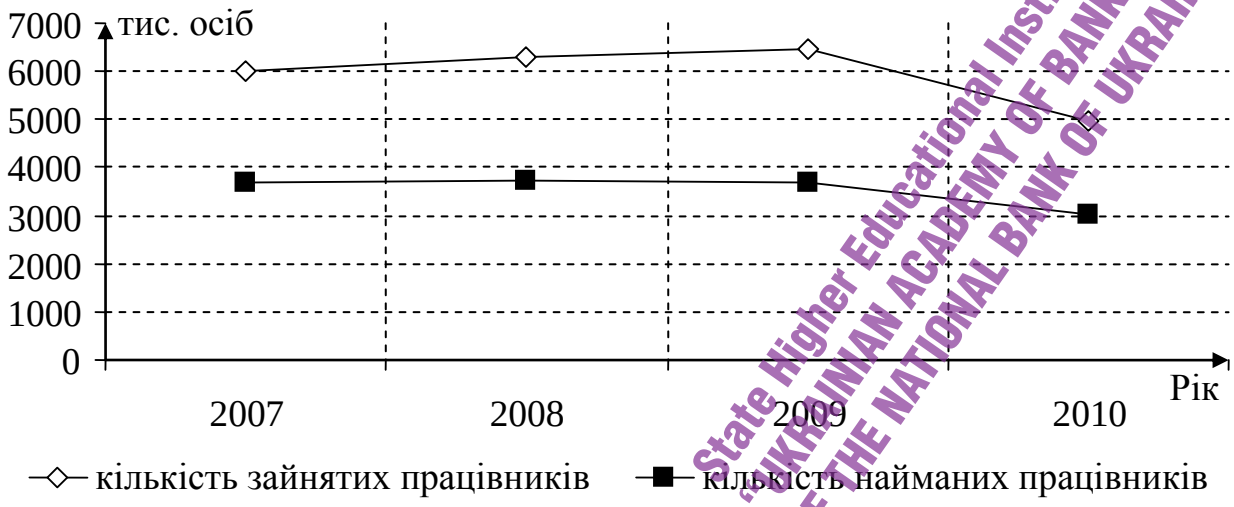

Рисунок 2.12 – Кількість зайнятих працівників у сфері малого бізнесу

Тому, варто визначити, що вдосконалення механізму кредитування малого бізнесу в Україні залишається одним зі способів збільшення кількості суб'єктів малого бізнесу, а відтак і кількості зайнятих на них, що дасть змогу реалізувати підприємницький ресурс суспільства.

Проте, загальна кількість суб'єктів малого бізнесу та розподіл їх на малі підприємства та фізичних осіб–підприємців свідчить про масштаби зазначеного сектору економіки і про кількість потенційних позичальників, суми майбутніх кредитів.

Також, про масштабність розвитку малого бізнесу свідчать й обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу, динаміку яких подано відповідно до рис. 2.13 (побудовано за даними [115])

Як видно з даних рис. 2.13 динаміка обсягів реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу на всьому досліджуваному інтервалі часу має змінні напрямки, хоча загалом спостерігається загальна тенденція до зростання. При цьому, варто зазначити, що за підсумками 2009–2010 років питома вага обсягів реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу у загальному обсязі реалізованої продукції вітчизняними підприємствами – суб'єктами

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

господарювання знаходиться у межах 22%–24% (власні розрахунки за даними [115]).

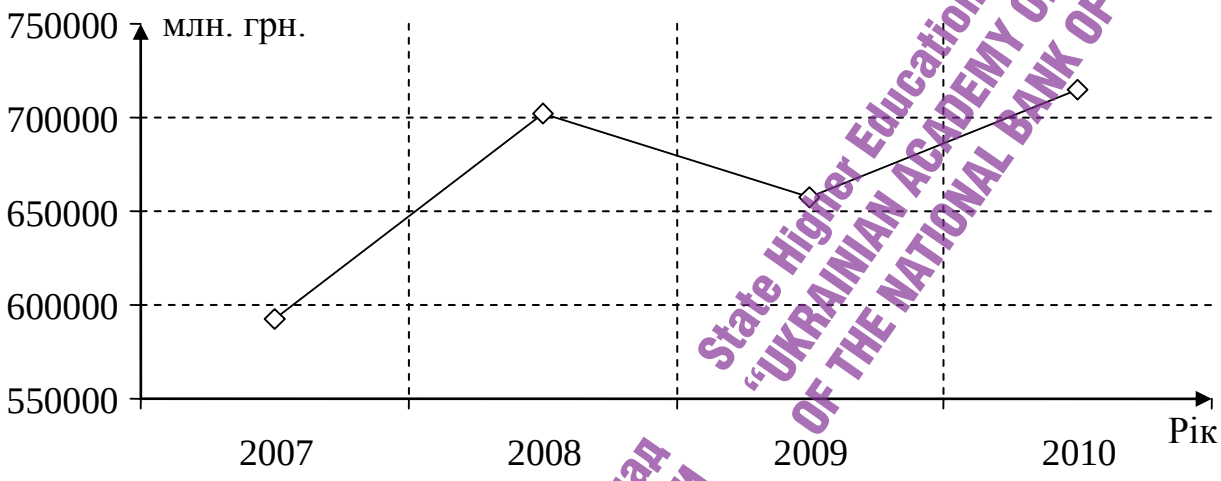

Рисунок 2.13 – Динаміка обсягів реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу в цілому по Україні

Водночас з цим, для характеристики вітчизняних суб'єктів малого бізнесу важливе значення має їх галузева направленість, яка свідчить про їх включення у відновлювальний процес країни, ступеню впливу на темпи зростання та динаміку структурних зрушень, участі в рішенні соціальних програм, а також ризикованості, рентабельності їх діяльності, швидкості обертання капіталу та рівня їх ліквідності. У підсумку це обумовлює можливість отримання кредиту, параметри кредитної угоди та загальної ефективності вкладення кредитних коштів у даний сектор економіки.

Втім, на сьогодні основна частка малого бізнесу України діє в сфері торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. При цьому торгівельно-посередницькими операціями часто займаються і суб'єкти малого бізнесу не торгівельного профілю. Тобто, варто зробити висновки про те, що на сьогодні торгівля є визначальною сферою інтересу суб'єктів малого бізнесу.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

У табл. 2.5 (обчислено за даними [115]) наведено структурний розподіл суб'єктів малого бізнесу в Україні за видами економічної діяльності відповідно до внеску щодо загального обсягу реалізованої продукції за підсумками 2008–2010 років.

При цьому, як видно з даних табл. 2.5, суттєвої зміни у відображеному структурному розподілі суб'єктів малого бізнесу не спостерігається, що свідчить про сталість існуючої структури зазначеного сектору економіки, яку варто враховувати при реалізації тих або інших заходів щодо впровадження механізму кредитування малого бізнесу.

Разом з цим, говорячи про структуру розподілу суб'єктів малого бізнесу, доцільно звернути увагу на те, що суб'єкти малого бізнесу сфери торгівлі менші за інших, їх економічний (обсяг послуг) та соціальний (зайнятість) ефект у розрахунку на одного суб'єкта малого бізнесу нижче, ніж малого бізнесу в цілому [91, 141]. Таке положення в більшості обумовлено великою кількістю даного профілю, більш високим рівнем конкуренції, яка змушує жорстко контролювати ціни і кількість зайнятих.

Крім того, суб'єкти малого бізнесу, які, наприклад, спеціалізуються на торгівлі імпортними продуктами, мають сильну залежність від динаміки зміни курсу долару по відношенню до гривні, що зокрема може впливати на формування окремих напрямків впровадження механізму кредитування малого бізнесу.

Таблиця 2.5 – Структурний розподіл суб'єктів малого бізнесу в Україні за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Питома вага суб'єктів малого бізнесу відповідно до обсягів реалізованої продукції, %		
	2008 рік	2009 рік	2010 рік

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,6	3,29	3,58
Промисловість	9,12	9,37	9,11
Будівництво	6,98	5,95	5,16
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	62,82	61,55	60,33
Діяльність готелів та ресторанів	0,92	0,98	1,2
Діяльність транспорту та зв'язку	4,29	4,34	5,01
Фінансова діяльність	1,3	1,4	1,27
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	10,32	11,45	12,29
Освіта	0,11	0,12	0,13
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,3	0,34	0,38
Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	1,24	1,21	1,54

При цьому, загальна кількість суб'єктів малого бізнесу, які працюють в сфері будівництва та промисловості більше ніж у 3 рази поступаються підприємствам торгівлі. Але за кількістю зайнятих вони поступаються лише в 2 рази, а за часткою в загальному обсязі виробленої продукції, вони майже не поступаються [115]. Водночас з цим, економічний і соціальний ефект на одного суб'єкта малого бізнесу в будівництві і промисловості відповідно в 3 та 1,5 рази вище, ніж в торгівлі [141].

Також, зростає роль суб'єктів малого бізнесу, які випускають наукомістку продукцію. Щорічно вони нарощують науково-технічний та виробничо-технологічний потенціал. У радіоелектроніці та виробництві пристроїв більш 35% суб'єктів малого бізнесу пов'язані з розробкою та впровадженням нової продукції та технологій [141]. Це може бути перспективним напрямком розвитку загального механізму кредитування малого бізнесу.

Проте, як було відмічено вище, саме динаміка обсягів реалізованої продукції може слугувати ключовим індикатором розвитку малого бізнесу. Тож, визначення взаємозалежності динаміки розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку будемо проводити у даному аспекті.

На рис. 2.14 (побудовано за даними підрозділу 2.1 та рис. 2.13) подано

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

динаміку обсягів реалізованої продукції суб'єктів малого бізнесу та загального обсягу кредитів наданих в економіку України з урахуванням різних джерел їх залучення.

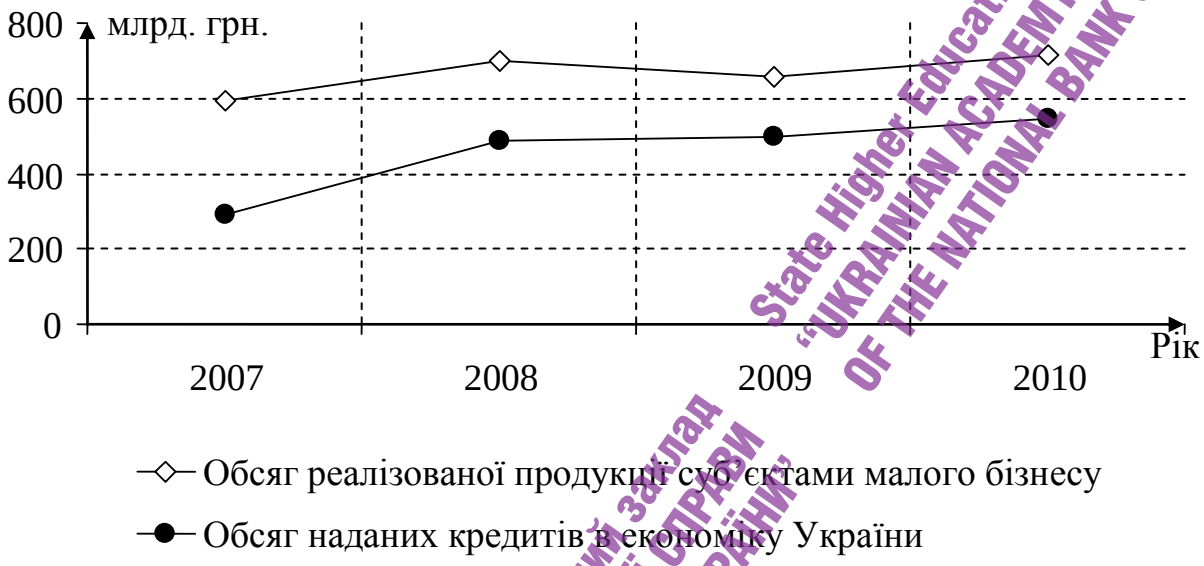

Рисунок 2.14 – Обсяг реалізованої продукції суб'єктів малого бізнесу та загального обсягу кредитів наданих в економіку України з урахуванням різних джерел їх залучення

Як видно з рис. 2.14, наведені дані є порівняними на досліджуваному інтервалі часу, що також підтверджується значенням коефіцієнта кореляції на рівні 0,92 (власні розрахунки). Однак, разом з цим варто відмітити, що статистична значимість розрахованого коефіцієнта кореляції є невеликою. Насамперед це визначається недостатньо розширеним у часовому просторі набором даних, який застосовувався для проведеного обрахування коефіцієнта кореляції.

Відтак, для отримання більш ґрунтовних даних щодо визначення взаємозалежності між динамікою розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку розглянемо просторові дані, які узагальнюють відповідні значення досліджуваних показників з погляду окремих регіонів України за підсумками різних періодів часу. При цьому, відповідно до

Державний вищий навчальний заклад
Українська академія банківської справи
Національного банку України
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

встановленого у попередньому підрозділі, будемо розглядати впливи з боку:

наданих банківських кредитів, які мають найбільшу питому вагу у загальній структурі джерел ресурсів щодо забезпечення механізму кредитування малого бізнесу;

кредитів, наданих кредитними спілками, які на досліджуваному інтервалі часу мали значну тенденцію до скорочення (див. рис. 2.4) та мали найбільший зворотній вплив щодо обсягів наданих банківських кредитів (табл. 2.4).

Тобто, насамперед, для з'ясування взаємозалежності між динамікою розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку розглянемо регресійні рівняння із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних щодо наявної просторової динаміки відповідних даних, де:

в якості залежної змінної обрано обсяги реалізованої продукції суб'єктів малого бізнесу,

в якості незалежних змінних обрано обсяги наданих банківських кредитів та кредитів наданих кредитними спілками в розрізі окремих регіонів України.

Отримані регресійні рівняння за підсумками 2008–2010 років мають наступний вигляд (статистичні оцінки отриманих рівнянь наведено у додатку Б):

$$OR_{2008} = 0{,}121 \cdot VKC_{2008} + 0{,}9 \cdot VBK_{2008}, \quad (2.13)$$

$$OR_{2009} = 0{,}150 \cdot VKC_{2009} + 0{,}874 \cdot VBK_{2009}, \quad (2.14)$$

$$OR_{2010} = 0{,}138 \cdot VKC_{2010} + 0{,}887 \cdot VBK_{2010}, \quad (2.15)$$

де OR_{2008}, OR_{2009}, OR_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно в розрізі окремих регіонів України, дані отримано з джерела [115];

VKC_{2008}, VKC_{2009}, VKC_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги кредитів,

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

наданих кредитними спілками за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно в розрізі окремих регіонів України, дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124];

VBK_{2008}, VBK_{2009}, VBK_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги кредитів, наданих вітчизняними банками за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно в розрізі окремих регіонів України, дані отримано з джерел [37, 38, 39].

Як видно з регресійних рівнянь за формулами 2.13–2.15, обсяги наданих кредитів у розрізі таких джерел ресурсів щодо можливого забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу як банківські кредити та кредити кредитних спілок мають загалом позитивний вплив, щодо обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу, для всіх з обраних для дослідження часових інтервалів. При цьому, більш суттєвий вплив щодо функціонування суб'єктів малого бізнесу мають обсяги кредитів наданих банками, що повністю узгоджується із розглянутим у підрозділі 2.1 та 2.2.

Однак, з погляду на отримані регресійні рівняння за формулами 2.13–2.15 також, варто зазначити, поступове зменшення з часом впливу з боку кредитів наданих банками на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу та незначні коливання ступеня впливу з боку кредитів наданих кредитними спілками щодо обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу, як узагальненої характеристики функціонування відміченого різновиду ведення бізнесу. Поясненням цього факту є:

по-перше, наявна динаміка щодо обсягів наданих кредитів в розрізі банків та кредитних спілок (див. рис. 2.1 та рис. 2.4), де також варто враховувати не лише обсяги наданих кредитів, а й темпи зміни цих обсягів. Тобто, інакше кажучи, розкриття умов забезпечення функціонування механізму кредитування, зокрема суб'єктів малого бізнесу, значною мірою може бути визначено через відносні показники з наявних обсягів надання таких кредитів. Це також підтверджується низкою робіт різних авторів [5, 43, 50];

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

по-друге, наявна взаємозалежність між обсягами наданих кредитів банками та кредитів наданих кредитними спілками, що було відображено у підрозділі 2.2.

Тож, відповідно до поданого вище, постає об'єктивне запитання щодо визначення впливу, з боку розглянутих джерел, можливого забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу відповідно до застосування окремих інструментів кредитування, зокрема в розрізі термінів надання кредитів або валюти кредиту.

Надалі подано отримані регресійні рівняння щодо впливу наданих кредитів (з урахуванням терміну їх надання) вітчизняними кредитними спілками на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу за підсумками окремих років (статистичні оцінки регресійних рівнянь наведено у додатку Б):

$$OR_{2008} = 0{,}842 \cdot KC3_{2008} - 0{,}27 \cdot KC3.12_{2008} + 0{,}281 \cdot KC12_{2008}, \quad (2.16)$$

$$OR_{2009} = 0{,}184 \cdot KC3_{2009} - 0{,}27 \cdot KC3.12_{2009} + 0{,}916 \cdot KC12_{2009}, \quad (2.17)$$

$$OR_{2010} = 0{,}602 \cdot KC3_{2010} + 0{,}37 \cdot KC3.12_{2010} - 0{,}07 \cdot KC12_{2010}, \quad (2.18)$$

де OR_{2008}, OR_{2009}, OR_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу в розрізі окремих регіонів України за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно, дані отримано з джерела [115];

$KC3_{2008}$, $KC3_{2009}$, $KC3_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсяги наданих кредитів кредитними спілками за терміном до трьох місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [116, 123, 123, 124]);

$KC3.12_{2008}$, $KC3.12_{2009}$, $KC3.12_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

кредитів кредитними спілками за терміном від трьох до дванадцяти місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124]);

$КС12_{2008}$, $КС12_{2009}$, $КС12_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих кредитів кредитними спілками за терміном більше дванадцяти місяців відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [116, 122, 123, 124]).

Як видно з регресійних рівнянь за формулами 2.16–2.18 вплив з боку кредитів наданих кредитними спілками в розрізі термінів їх надання на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу є різним (це визначається значеннями стандартизованих коефіцієнтів при незалежних змінних).

Так, найбільший позитивний вплив на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу справляють кредити терміном до трьох місяців. При цьому позитивність такого впливу визначається за підсумками всіх досліджуваних періодів часу.

Вплив інших за терміном надання кредитів з боку вітчизняних кредитних спілок є змінним. Зокрема, вплив кредитів наданих від трьох до дванадцяти місяців є, переважно, негативним. Однак за підсумками 2010 року вплив кредитів наданих від трьох до дванадцяти місяців є вже позитивним. На противагу цьому, вплив з боку наданих кредитів більш ніж на дванадцять місяців з боку вітчизняних кредитних спілок на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу змінюється з позитивного на негативний за підсумками 2010 року.

При цьому, відмічене вище формування впливів на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу з огляду різних за термінам кредитів наданих кредитними спілками відбувається на фоні зменшення загального обсягу кредитів наданих до трьох місяців та від трьох до дванадцяти місяців, та підвищенням частки кредитів більше як на дванадцять місяців у загальному

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

обсязі кредитів наданих вітчизняними кредитними спілками. Тож розрахунки вказують на те, що (власні розрахунки за даними [116, 122, 123, 124]):

за підсумком 2008 року структура наданих кредитів в розрізі термінів їх надання кредитними спілками визначалася – 2,9% кредитів наданих до трьох місяців; 56,67% кредитів наданих від трьох до дванадцяти місяців; 40,43% кредитів наданих більш ніж на дванадцять місяців;

за підсумком 2009 року – 2,6% кредитів наданих до трьох місяців; 58,4% кредитів наданих від трьох до дванадцяти місяців; 39% кредитів наданих більш ніж на дванадцять місяців;

за підсумком 2010 року – 1,96% кредитів наданих до трьох місяців; 45,84% кредитів наданих від трьох до дванадцяти місяців; 52,2% кредитів наданих більш ніж на дванадцять місяців.

Відтак, можна зауважити, що кредити надані до трьох місяців віддзеркалюють поточну потребу суб'єктів малого бізнесу у фінансових ресурсах та є помірними за ціною їх отримання, що і визначає стійкість позитивного впливу на обсяги реалізації продукції. До того ж, варто розуміти, що в структурі активів суб'єктів малого бізнесу (особливо торгівельних організацій) основні фонди мають незначний характер, а оборотні навпаки – потреба в коштах, тобто в кредитуванні, носить короткостроковий характер. Але враховуючи швидкість обертання грошей у малому бізнесі, ця потреба виникає постійно. У той же час, кредити надані на термін більш ніж на три місяці вже асоціюються із господарською діяльністю суб'єктів малого бізнесу. До того ж, вартість таких кредитів є більшою, що і впливає на обсяг реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу. При цьому, якщо термін отримання кредитів є більшим, то й обслуговування такого кредиту може бути довшим у часі, що і нівелює вартісні аспекти кредиту на підсумок діяльності суб'єктів малого бізнесу (зокрема з погляду обсягів реалізації продукції). Однак, підвищення вимог до надання кредитних ресурсів з боку вітчизняних кредитних спілок на фоні скорочення загального джерела такого ресурсу й визначило змінність

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

впливів на обсяги реалізації продукції малого бізнесу за підсумками 2010 року. Інакше кажучи, обслуговування кредитів наданих більш ніж на дванадцять місяців стало дорожчим, а зменшення загального обсягу кредитів наданих від трьох до дванадцяти місяців загалом і визначило зміну впливів їх обсягів на обсяги реалізації продукції малого бізнесу. Відтак, теза щодо необхідності розробки підходу з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу є актуальною та значимою. При цьому, розробка такого підходу повинна враховувати можливості планування як отримання, так й обслуговування кредитних ресурсів.

Відповідно до наведеного вище, надалі наведено регресійні рівняння, які розкривають змістовність впливу з боку наданих кредитів банками в розрізі окремих ознак таких кредитів та, насамперед, термінів їх надання з урахуванням регіонального поділу надання таких кредитів. При цьому з урахуванням валюти кредиту відмітимо, що впливи на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу з боку обсягів наданих банківських кредитів формують певний паритет щодо напрямків впливу, який визначається наступними значеннями стандартизованих коефіцієнтів регресії (власні розрахунки):

за підсумками 2008 року – з боку змінної, що узагальнює значення обсягів кредитів наданих у національній валюті дорівнює 0,777, з боку змінної, що узагальнює значення обсягів наданих кредитів в іноземній валюті дорівнює 0,205;

за підсумками 2009 року – з боку змінної, що узагальнює значення обсягів кредитів наданих у національній валюті дорівнює 0,479, з боку змінної, що узагальнює значення обсягів наданих кредитів в іноземній валюті дорівнює 0,507;

за підсумками 2010 року – з боку змінної, що узагальнює значення обсягів кредитів наданих у національній валюті дорівнює 0,156, з боку змінної, що узагальнює значення обсягів наданих кредитів в іноземній валюті дорівнює 0,827.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

При цьому, як видно з наведених даних, величина відповідних впливів з боку валюти кредиту підсилюється у бік іноземної валюти, що пов'язано із бумом кредитування в іноземній валюті на початку формування негативних впливів внаслідок розвитку світової фінансової кризи на економіку України. Водночас з цим, якщо розглядати динаміку обсягів реалізованої продукції суб'єктів малого бізнесу (рис. 2.14), то варто відмітити що підсилення впливу з боку валютної складової наданих банківських кредитів визначає негативний вплив на динаміку обсягів реалізованої продукції суб'єктів малого бізнесу, проявом чого є падіння обсягів реалізації за підсумками 2009 року та загальне зниження кількості суб'єктів малого бізнесу за підсумками 2010 року (рис. 2.11).

Що стосується впливу з боку банківських кредитів, у розрізі термінів їх надання, на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу, то це визначається наступними регресійними рівняннями із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних (наведено лише статистично значимі рівняння, див. дані додатку Б):

$$OR_{2008} = 0{,}256 \cdot VBK\,1_{2008} + 0{,}726 \cdot VBK\,5_{2008}, \quad (2.19)$$

$$OR_{2009} = 0{,}726 \cdot VBK\,1_{2009} + 0{,}254 \cdot VBK\,5_{2009}, \quad (2.20)$$

$$OR_{2010} = 0{,}349 \cdot VBK\,1_{2010} + 0{,}639 \cdot VBK\,5_{2010}, \quad (2.21)$$

де OR_{2008}, OR_{2009}, OR_{2010} – ряди даних, які визначають обсяги реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу в розрізі окремих регіонів України за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року відповідно, дані отримано з джерела [115];

$VBK\,1_{2008}$, $VBK\,1_{2009}$, $VBK\,1_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсяги наданих кредитів банками за терміном до одного року відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

2010 року (дані отримано з джерел [37, 38, 39]);

$VBK5_{2008}$, $VBK5_{2009}$, $VBK5_{2010}$ – ряди даних, які узагальнюють просторовий розподіл (в розрізі окремих регіонів України) обсягів наданих кредитів банками за терміном понад п'ять років відповідно за підсумками 2008 року, 2009 року та 2010 року (дані отримано з джерел [37, 38, 39]).

Як видно з регресійних рівнянь за формулами 2.19–2.21 найбільш значимий статистичний вплив щодо обсягів реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу з боку банківських кредитів справляють кредити терміном до одного року та понад п'ять років. З економічної точки зору це визначається потребою у поточних коштах для ведення бізнесу та коштах необхідних для розвитку бізнесу, що також значною мірою залежить від вартості отриманих кредитів. При цьому, можна також говорити про змінність величини впливів з погляду досліджуваних обсягів наданих банківських кредитів за терміном їх надання, що загалом визначається як існуючою економічної ситуацією, так й умовами надання необхідного обсягу кредитів, можливостями їх отримання з боку суб'єктів малого бізнесу. Тож, це також варто враховувати при вдосконаленні засад механізму кредитування малого бізнесу.

Якщо говорити про взаємні впливи на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу з боку різних джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу в розрізі окремих термінів їх надання, то такі впливи визначаються наступними регресійними рівняннями із стандартизованими коефіцієнтами при незалежних змінних (наведено лише статистично значимі рівняння відповідно до отриманих вище результатів, див. дані додатку Б):

$$OR_{2008} = 0{,}140 \cdot KC3_{2008} + 0{,}855 \cdot VBK1_{2008}, \quad (2.22)$$

$$OR_{2008} = 0{,}112 \cdot KC12_{2008} + 0{,}895 \cdot VBK5_{2008}, \quad (2.23)$$

$$OR_{2009} = 0{,}145 \cdot KC3_{2009} + 0{,}867 \cdot VBK1_{2009}, \quad (2.24)$$

$$OR_{2009} = 0{,}090 \cdot KC12_{2009} + 0{,}895 \cdot VBK5_{2009}, \quad (2.25)$$

Державний вищий навчальний заклад
Українська академія банківської справи
Національного банку України
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

$$OR_{2010} = 0{,}258 \cdot KC3_{2010} + 0{,}755 \cdot VBK1_{2010}, \quad (2.26)$$

$$OR_{2010} = 0{,}060 \cdot KC12_{2010} + 0{,}942 \cdot VBK5_{2010}. \quad (2.27)$$

Як видно з регресійних рівнянь за формулами 2.22–2.27 найбільш суттєвий вплив у розрізі термінів наданих кредитів на обсяги реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу справляють банківські кредити у порівнянні з кредитами наданих вітчизняними кредитними спілками, що є цілком логічним (див. підрозділ 2.1).

Однак, поряд з цим з регресійних рівнянь за формулами 2.22–2.27 видно, що з часом вплив короткострокових кредитів наданих вітчизняними кредитними спілками збільшується на фоні зменшення впливу з боку короткострокових кредитів наданих банками щодо обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу. На противагу цьому – вплив довгострокових кредитів наданих вітчизняними кредитними спілками зменшується на фоні збільшення впливу з боку довгострокових кредитів наданих банками щодо обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу. Тож, цей факт варто враховувати при вдосконаленні механізму кредитування малого бізнесу.

Загалом визначення джерела кредитування малого бізнесу в рамках функціонування механізму кредитування малого бізнесу можна здійснювати за певною процедурою (рис. 2.15). Розроблена процедура складається з п'яти етапів.

Перший етап полягає у визначені джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу.

На другому етапі процедури здійснюється аналіз доступності джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу.

Третій етап передбачає здійснення оцінки взаємного впливу джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу. Оцінка даного впливу проведена на основі кореляційно-регресійного аналізу визначення динаміки обсягів наданих кредитів, що дозволило провести аналіз взаємозалежності різних джерел ресурсів для кредитування малого бізнесу, враховуючі різні можливості з надання фінансових ресурсів в розрізі окремих їх джерел. Зокрема, аналіз взаємозалежності різних джерел дозволив виявити наявність різнопланових

Державний вищий навчальний заклад «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

впливів на сталість забезпечення фінансовими ресурсами малого бізнесу з такого джерела як банківські кредити з боку інших джерел ресурсів.

На четвертому етапі визначається вплив джерел фінансових ресурсів на розвиток малого бізнесу. З метою розкриття взаємозалежності обсягів наданих кредитів та розвитку малого бізнесу, проводиться аналіз розвитку вітчизняного малого бізнесу та динаміки обсягів наданих кредитів в економіку з різних джерел, що дозволяє оцінити ефективність функціонування сучасного механізму кредитування малого бізнесу..

На останньому етапі процедури здійснюється вибір джерела кредитування малого бізнесу в рамках функціонування механізму кредитування малого бізнесу.

1. Визначення джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу
2. Аналіз доступності джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу
3. Оцінка взаємного впливу джерел фінансових ресурсів для кредитування малого бізнесу
$KB = -0{,}600 \cdot KC + 0{,}762 \cdot YO$; $KB = 1{,}001 \cdot LD - 0{,}030 \cdot FK$; $KB = -0{,}070 \cdot KC + 0{,}762 \cdot LD$; $KB = 1{,}002 \cdot LD - 0{,}050 \cdot VF$; $KB = -0{,}040 \cdot IK + 0{,}995 \cdot LD$; $KB = 0{,}998 \cdot LD - 0{,}040 \cdot PF$; $KB = -0{,}001 \cdot YO + 0{,}987 \cdot LD$; $KB = 1{,}003 \cdot LD - 0{,}070 \cdot FP$.
4. Визначення впливу джерел фінансових ресурсів на розвиток малого бізнесу
$OR_{2008} = 0{,}842 \cdot KC3_{2008} - 0{,}27 \cdot KC3.12_{2008} + 0{,}281 \cdot KC12_{2008}$; $OR_{2009} = 0{,}184 \cdot KC3_{2009} - 0{,}27 \cdot KC3.12_{2009} + 0{,}916 \cdot KC12_{2009}$; $OR_{2010} = 0{,}602 \cdot KC3_{2010} + 0{,}37 \cdot KC3.12_{2010} - 0{,}07 \cdot KC12_{2010}$; $OR_{2008} = 0{,}256 \cdot VBK\,1_{2008} + 0{,}726 \cdot VBK\,5_{2008}$; $OR_{2009} = 0{,}726 \cdot VBK\,1_{2009} + 0{,}254 \cdot VBK\,5_{2009}$; $OR_{2010} = 0{,}349 \cdot VBK\,1_{2010} + 0{,}639 \cdot VBK\,5_{2010}$.
5. Прийняття рішення про вибір джерела кредитування малого бізнесу

Рисунок 2.15 – Процедура визначення джерела кредитування малого бізнесу в рамках механізму кредитування малого бізнесу

В цілому ж варто відмітити, що взаємозалежність динаміки розвитку малого бізнесу в Україні та обсягів наданих кредитів в економіку є пов'язаною із можливістю залучення ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу в розріз окремих джерел, що і слід враховувати при розробці

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

механізму кредитування малого бізнесу.

Висновки до другого розділу

Аналіз статистичного матеріалу із визначення сучасного стану кредитування малого бізнесу в Україні дозволив виділити різні джерела ресурсів із забезпечення функціонування відповідного механізму кредитування. На основі групування та взаємного порівняння динаміки обсягів кредитів наданих вітчизняними суб'єктам господарювання за рахунок різних джерел розкрито умови можливого забезпечення ресурсами механізму кредитування суб'єктів малого бізнесу. Визначено переваги та недоліки кожного з джерела можливого залучення ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу. Серед основних недоліків різних джерел можливого залучення ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу виділено: вартість кредитних ресурсів, обмеженість залучення необхідного обсягу ресурсів, взаємозв'язок більшості джерел можливого залучення з таким джерелом ресурсів як банківський кредит. Водночас з цим, показано, що доступність запозичення ресурсів з різних джерел для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу визначається суто організаційними вимогами потенційних кредиторів щодо надання необхідного обсягу ресурсів, які по суті віддзеркалюють організаційно-економічні елементи відповідного механізму кредитування.

На основі проведення кореляційно-регресійного аналізу, із визначення динаміки обсягів наданих кредитів суб'єктам господарювання, розкрито взаємозалежність джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу. Це дозволяє визначити скоординованість дій різних суб'єктів щодо можливостей як запозичення, так і надання необхідного обсягу ресурсів з метою забезпечення ресурсами функціонування механізму кредитування малого бізнесу.

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Взаємний аналіз динаміки розвитку вітчизняного малого бізнесу та динаміки обсягів наданих кредитів в економіку з різних джерел дозволив розкрити сутність впливів наданих кредитів на стан функціонування малого бізнесу. Зокрема, визначено сутність впливів з боку банківських кредитів та кредитів наданих кредитними спілками на динаміку обсягів реалізації продукції суб'єктів малого бізнесу. Отримані результати сприяти обґрунтуванню доцільності розвитку організаційної складової механізму кредитування малого бізнесу та визначенню необхідності розробки підходу з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу, важливості вдосконалення форми реалізації кредитного забезпечення малого бізнесу.

Основні наукові результати розділу відображено у публікаціях [14, 18, 25, 27, 28, 29, 30,109].

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 3
РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

3.1. Пропозиції із розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу

Як було окреслено у першому розділі, механізм кредитування малого бізнесу являє собою сукупність принципів, видів, форм і методів реалізації економічних відносин, що дозволяє стверджувати про важливість розгляду, перш за все, організаційно-економічної складової зазначеного механізму. Це ж підтверджується й розглядом взаємозв'язків між основними детермінанти механізму кредитування малого бізнесу (рис. 1.3), дослідженням доступності джерел кредитування малого бізнесу в Україні та їх взаємодією. Відтак, питання розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу набуває особливого значення, бо з нею пов'язуються не лише взаємодія основних груп елементів відповідного механізму, а й сталість розвитку процесів кредитування малого бізнесу у цілому.

Водночас з цим слід говорити й проте, що в сучасних умовах фінансової нестабільності наявні соціальні, господарські та фінансові ресурси використовуються неефективно, бо не побудовані синергетичні механізми, які і створюють передумови для прискореного розвитку. Прискореність такого розвитку з погляду вдосконалення механізму кредитування малого бізнесу значною мірою визначається узгодженістю дій між різними його учасниками та збалансованістю задіяних ресурсів, що у свою чергу і залежить від організаційної складової відповідного механізму. Разом з цим визначення організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу можна розглядати у різних аспектах:

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

з погляду врахування взаємодії між безпосередніми учасниками (суб'єктами) механізму кредитування малого бізнесу;

з урахуванням взаємодії між різними джерелами можливого забезпечення необхідними ресурсами суб'єктів малого бізнесу;

щодо визначення взаємодії між представниками малого бізнесу та державою, безпосередніми споживачами продукції та послуг малого бізнесу тощо.

При цьому, як було вказано у попередніх двох розділах, одним із важливих напрямків функціонування малого бізнесу є доцільним вказати розвиток суб'єктів малого бізнесу, які задіяні у реальному секторі економіки. Це, зі свого боку, дозволяє говорити про необхідність активізації механізму кредитування суб'єктів малого бізнесу, які і здійснюють свою діяльність у відповідному сегменті. Відтак, з погляду організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу важливим є врахування й питань щодо міжгалузевої взаємодії різних суб'єктів відміченого механізму, зокрема взаємодії учасників технологічного ринку, ринку збуту та постачання. Тобто, інакше кажучи, мова вже йдеться про загальну взаємодію між різними суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу, які утворюють, насамперед, певні об'єднання таких суб'єктів, принаймні, з погляду позичальників, кредиторів ресурсів та інших зацікавлених суб'єктів господарювання, які, наприклад, здатні виконувати функції гарантування і забезпечення щодо повернення позикових ресурсів.

Таким чином, на підставі зауваженого вище, приходимо до того, що важливим елементом вдосконалення організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу може бути використання кластерного принципу формування взаємозв'язків між різними суб'єктами механізму, який розглядається. Зокрема ґрунтовність відміченого базується на тому, що кластерний принцип є найбільш економічно ефективним, конкурентоспроможним та перспективним напрямом кооперації між

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

учасниками тієї або іншої економічної взаємодії [34, 82, 86, 95, 100]. До того ж кластер – це одна з організаційних форм координації поведінки суб'єктів господарювання, яка поєднує в собі конкуренцію та кооперацію, знаходиться між двома полярними типами координації – ринковим та ієрархічним.

Взагалі ж кластер є об'єктом економічної агломерації взаємопов'язаних суб'єктів господарювання [36, 100]. Суб'єкти господарювання, які увійшли до складу економічного кластеру обслуговують певний сектор ринку, націлені на споживачів продукції конкретної території. Разом з цим, останнім часом, набуває розповсюдження все більше точка зору, що ті території на яких утворюються кластери, стають лідерами економічного розвитку. Тож питання із застосування кластерного принципу, щодо розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу має як теоретичне, так й практичне обґрунтування, а відтак можна вважати основою розробки відповідних пропозицій.

При цьому варто розуміти, що сутність економічного кластеру передбачає договірні відносини між окремими суб'єктами господарювання, які є достатньо стабільні, тобто носять довгостроковий характер. Водночас з цим структура кластеру не об'єднана єдиною для всіх учасників угодою не є юридичною особою. Спорідненість кластерної інфраструктури визначається, насамперед:

сприятливими умовами для обміну технологіями, новими ідеями;

можливістю зменшення витрат на ведення господарської діяльності;

використанням єдиного ринку робочої сили;

низькими бар'єрами між суб'єктами господарювання, учасниками кластеру, що дозволяє отримати переваги над іншими учасниками ринку. Тож участь в таких об'єднаннях стає для її учасників важливим фактором збереження конкурентоспроможності. Це визначається тим, що серед суб'єктів господарювання, які увійшли до складу економічного кластеру, формується система взаємовигідних домовленостей в рамках встановлених державою пріоритетів та правил. Але, в рамках об'єднаного загального кругу задач такого

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

кластеру кожен з учасників все ж таки вирішує свої характерні задачі, які визначаються їх статутом, програмами розвитку, нормативними документами. Тобто, застосування кластерного принципу, зокрема щодо формування кластерів на певних територіях з суб'єктів господарювання, що виконують різні функції, передбачає створення визначеного кінцевого продукту, який створюється зусиллями всіх учасників кластеру [99]. Поряд з цим, наприклад, так звані підприємницькі кластери можна віднести до такої форми співпраці та інтеграції підприємницьких структур, як міжфірмова мережа або мережа співпраці. Така мережа представляє собою особливу форму договорів про співпрацю між суб'єктами господарювання з чітко сформованою метою створення для себе певних конкурентних переваг.

Однак у будь-якому випадку дію кластеру засновано на врахуванні позитивних синергетичних ефектів агломерації різних суб'єктів господарювання, мережевих принципах організації господарського процесу, що і дозволяє підсилити організаційну складову взаємодії між різними суб'єктами господарювання. в тому числі й з погляду механізму кредитування малого бізнесу. Цьому ж сприяє, притаманна для кластерних об'єднань відсутність кордонів між секторами економіки та видами діяльності, які розглядаються в цьому випадку як взаємопов'язані та взаємодоповнюючі.

Таким чином, в сучасних умовах господарювання кластерізація є тією формою розвитку організаційної складової взаємодії між різними суб'єктами господарювання (інтеграції та кооперації), що може забезпечити стійку господарську і фінансову діяльність суб'єктам господарювання, які приймають участь в роботі кластеру, та синергетичний ефект взаємозв'язків таких суб'єктів господарювання. Крім того, учасники кластеру здійснюють інвестиції в спеціалізовані технології, інфраструктуру, підготовку кадрів, що призводить до збільшення розміру кластера, а відтак утворення передумов щодо розширення сфер застосування малого бізнесу. Це, у свою чергу, призводить до виникнення крупних фінансових потоків, які пов'язані з капіталовкладеннями учасників

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

кластеру і як наслідок формування нових потенційних суб'єктів для механізму кредитування та умов щодо запровадження такого механізму.

В цілому ж до характерних ознак кластерних угрупувань, які дозволяють визначити їх в якості розвитку організаційної складової взаємодії між різними суб'єктами господарювання, в тому числі і з погляду механізму кредитування малого бізнесу, варто віднести:

наявність лідера кластеру, який визначатиме його існування та довгострокову господарську, інноваційну стратегії кластера в цілому;

локалізацію основної маси суб'єктів господарювання – учасників кластеру;

стійкість та домінування господарських зв'язків між суб'єктами господарювання;

довгострокову координацію взаємодії учасників кластерного угрупування в рамках основних систем управління, виробничих програм, інноваційних процесів, контролю якості та інше.

Якщо безпосередньо торкатися принципу кластеризації як основи розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу, то варто звернути увагу на те, що утворення відповідного кластеру, насамперед, передбачає виділення його ключового елементу – деякого окремого суб'єкту господарювання, або інакше кажучи лідера кластеру. Це визначається як відповідно до основних умов побудови будь-якого кластерного об'єднання [34, 82, 99], так й відповідно до особливостей ведення малого бізнесу (див. підрозділ 1.1). Так, врахування особливостей умов здійснення малого бізнесу в цілому та впровадження механізму кредитування малого бізнесу зокрема, дозволяє в якості лідерів відповідного кластерного об'єднання, принаймні, виділити наступні суб'єкти господарювання:

по-перше, суб'єкт господарювання, який є ключовим джерелом ресурсів із забезпечення механізму кредитування малого бізнесу. Ґрунтовність такого розгляду лідера кластерного об'єднання щодо вдосконалення механізму

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

кредитування малого бізнесу визначається, насамперед, важливістю розгляду джерел залучення ресурсів в умовах їх обмеженості. При цьому в якості таких суб'єктів господарювання – джерел ресурсів ми не будемо розглядати ті, які визначаються коштами міжнародних організацій та коштами державної підтримки. Таке зауваження засновано на тому, що, у будь-якому випадку, кошти міжнародних організацій надаються через посередників в якості яких, переважно, виступають банки. Що стосується такого джерела ресурсів як кошти держави, то їх слід розглядати як підтримуючий, а не основний ресурс механізму кредитування суб'єктів малого бізнесу (див. зокрема положення другого розділу). Відтак принципи взаємодії у кластерному об'єднанні можуть дещо різнитися. Тобто ми будемо розглядати, перш за все, ті суб'єкти господарювання – джерела ресурсів, які варто розглядати в якості головного джерела ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу (банки, кредитні спілки, фінансові компанії, лізингодавці тощо);

по-друге, суб'єкт господарювання, який може виступати в якості гаранта забезпеченості та повернення кредитних ресурсів необхідних для впровадження механізму кредитування малого бізнесу. Доцільність такого обґрунтування лідера кластерного об'єднання визначається як необхідність, так і можливість залучення достатньої кількості ресурсів для забезпечення функціонування відповідного механізму кредитування, що здебільшого визначається особливостями ведення малого бізнесу (див. зокрема положення першого розділу).

Відтак, вартого говорити про доцільність розгляду, принаймні, двох моделей кластерного об'єднання суб'єктів господарювання щодо розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу. Це також можна вважати одним із положень запропонованих пропозицій з розвитку організаційно-економічної складової відповідного механізму.

Так модель, яка заснована на лідерстві у кластері суб'єкта господарювання, як джерела залучення ресурсів щодо забезпечення

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

функціонування механізму кредитування малого бізнесу передбачає, насамперед, домінування такого суб'єкта господарювання. Проявом же відповідного домінування, перш за все, є не пошук джерела ресурсів необхідних для здійснення окремого різновиду діяльності у сфері малого бізнесу, а пошук тих сфер діяльності у сфері малого бізнесу та окремих суб'єктів малого бізнесу, які здатні примножити наявні ресурси джерела, яке їх пропонує. Відтак конкретний суб'єкт господарювання як джерело ресурсів (банк, лізингова компанія, кредитна спілка тощо) сам знаходить собі потрібних клієнтів. Отже, зокрема при здійсненні кредитування суб'єктів малого бізнесу такого типу, тих що входять до відповідного кластеру, суб'єкту господарювання – джерелу ресурсів легше оцінювати діяльність відповідних позичальників. Це ґрунтується на тому, що суб'єкту господарювання – джерело ресурсів постійно відслідковує фінансові потоки суб'єктів малого бізнесу, які входять до кластеру, а відтак має інформацію про його фінансовий стан, що дозволяє не лише оцінювати діяльність суб'єктів малого бізнесу, а й мати більш прозору інформацію, яка надається. Загалом це знижує ризик неповернення кредиту.

Тобто, здійснюючи кредитування малого бізнесу у межах першої моделі кластерного об'єднання суб'єкт господарювання – джерело ресурсів отримує надійних партнерів та надійні кредитні операції з суб'єктами малого бізнесу. Проте це обмежує загальну доступність до джерел забезпечення механізму кредитування малого бізнесу. При цьому одним із факторів такого обмеження є не стільки вибір потенційного партнера з боку суб'єкту господарювання – джерела ресурсів, скільки вирішення питання щодо забезпеченості кредитних ресурсів. Тож і ризик проведення відповідних кредитних операцій залишається. До того ж формування взаємовідносин між суб'єктами господарювання – джерелами кредитних ресурсів та суб'єктами малого бізнесу є складним процесом, який охоплює чимало площин знань та вимагає досліджень в різних сферах економіки. Відтак співпраця та партнерство різних суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу повинна розглядатися з різних точок зору. Зокрема

Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

серед таких напрямків варто виділити [36, 95, 99]:

географічний принцип вибору партнерів, що дозволяє відстежувати не лише фінансові потоки суб'єктів малого бізнесу, а й окремі складові їх безпосередньої господарської діяльності;

галузева приналежності, що дозволяє враховувати не лише вплив факторів макрорівня та мікрорівня на сталість функціонування механізму кредитування малого бізнесу, а й факторів мезорівня;

етапи формування партнерських відносин;

мотиви і чинники, які впливають на якість відносин між суб'єктами господарювання суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу.

Виходячи з поданого вище можна говорити проте, що кластерне об'єднання дозволяє врахувати різні прояви організації взаємодії між окремими суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу, а відтак досягти прийнятного розвитку організаційно-економічної складової відміченого механізму.

Здатність формувати, розвивати та завершувати відносини з іншими суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу, є дуже важливими як для позичальників ресурсів, так і кредиторів. Розкриття ж такої здатності полягає у щоденному моніторингу, ефективному управлінні взаємовідносинами. Ключовими питаннями в даному випадку є: оцінка потенціалу відносин між різними суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу у майбутньому та ефективний шлях його реалізації.

При цьому в якості особливості визначення взаємовідносин відносин між суб'єктом господарювання – джерело ресурсів та суб'єктами малого бізнесу, які входять до складу кластеру, є необхідність проведення досліджень направлених на дослідження їх якісних характеристик, що є складнішою задачею ніж кількісні дослідження. Хоча на практиці ці дослідження є більш затребуваними. Так, зокрема Н. І. Редіна, І. Д. Падерін та В. Я. Олійник стверджують, що комерційні замовники досліджень переважно орієнтуються саме на результати,

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

які описують якісні характеристики, а не кількісні [141]. Інакше кажучи, при розгляді змістовності партнерських відносин між різними суб'єктами механізму кредитування з погляду розвитку його організаційно-економічної складової за рахунок кластерних об'єднань варто виділяти, насамперед, якісні характеристики формування таких відносин. Відповідно до цього на рис. 3.1 (запропоновано автором) представлена схема формування партнерських відносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу.

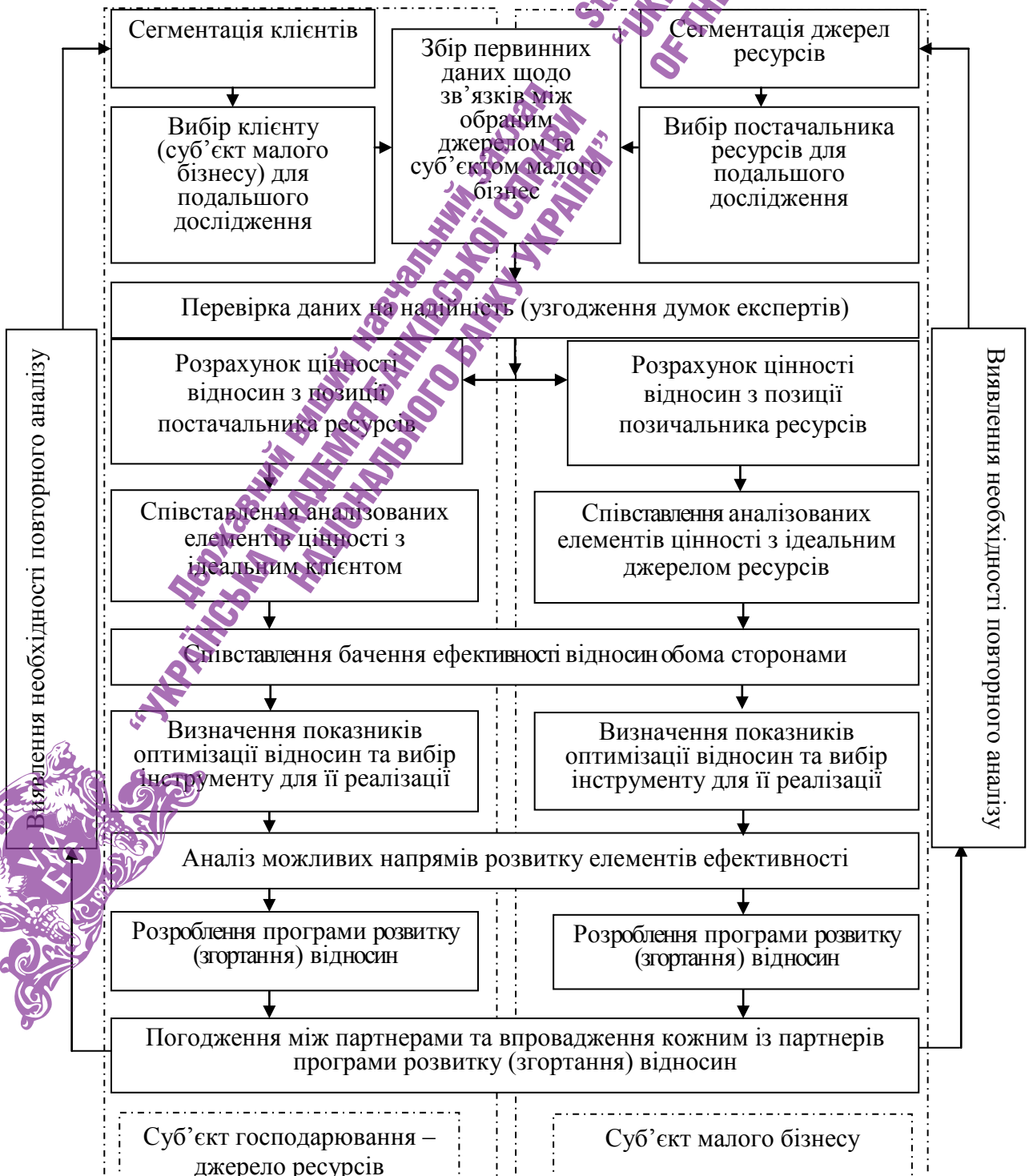

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Дану схему можна використовувати для аналізу етапів формування партнерських відносин як з позиції суб'єкту господарювання – джерела ресурсів (пунктирна лінія зліва на схемі) так і з позиції суб'єкту малого бізнесу (пунктирна лінія справа на схемі).

Всі етапи, що представлені на схемі, залишаються однаковими незалежно від того, з чиєї позиці проводиться аналіз. Відмінність полягає у суб'єктах аналізу. Якщо використання схеми проводиться з позиції суб'єкту господарювання – джерела ресурсів, то аналіз буде сфокусований на його відносинах з його клієнтами, тобто суб'єкт господарювання – джерела ресурсів відповідатиме на питання щодо своїх потенційних клієнтів.

Якщо використання запропонованої на рис. 3.1 схеми здійснюється з позицій суб'єкту малого бізнесу, то аналіз проводиться для його потенційного суб'єкту господарювання – постачальника позикових фінансових ресурсів. Тож в даному контексті запропонована схема є універсальною та підходить для формування партнерських відносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу, з урахуванням різних моделей визначення кластерного об'єднання (див. вище).

При цьому характеристика відносин між суб'єктом господарювання – джерела ресурсів та суб'єктом малого бізнесу може базуватися на різних показниках, що узагальнюються воєдино завдяки методам експертної оцінки з метою визначення важливості суб'єкту малого бізнесу як споживача відповідного джерела ресурсів. Для розкриття важливості суб'єкта малого бізнесу як клієнта відповідного джерела ресурсів можна використовувати

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"

наступні показники: тривалість відносин, умови співпраці та перспективність розвитку відносин. Тож, варто говорити проте, що оцінка важливості суб'єкта малого бізнесу як клієнта відповідного джерела ресурсів визначає мікрорівень розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу. Вибір такої групи показників щодо визначення важливості суб'єкту малого бізнесу як клієнта відповідного джерела ресурсів зумовлений декількома причинами, які загалом і розкривають сталість взаємовідносин між різними учасниками кластерного об'днання механізму кредитування суб'єктів малого бізнесу. Таке твердження засновано на тому, що окрема оцінка взаємовідносин проводиться не лише через оцінку минулого досвіду роботи з певним суб'єктом малого бізнесу, а й через визначення умов співпраці, перспективності розвитку відносин. При цьому перспективність розвитку відносин, їх ефективність буде тим вище, чим привабливішою виглядає перспектива розвитку суб'єктів малого бізнесу з погляду задіяного для цілей механізму їх кредитування, відповідного джерела ресурсів. Тож логічним є визначення перспективності відносин на основі проведення ретроспективного аналізу тривалості таких відносин, що надає реальності в оцінці відносин [89]. Інакше кажучи, очікування розвитку відносин між суб'єктом малого бізнесу та суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів є більш реальними, чим більшим є досвід таких суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу між собою. Це ж стосується і умов праці, які легше оцінити у довшій перспективі, ніж на фазі розвитку чи на початку відносин між суб'єктом малого бізнесу та суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів.

Для більш детального проведення аналізу з розкриття важливості суб'єктів малого бізнесу, як клієнтів відповідного джерела ресурсів доцільно також оцінити й наступний ряд показників, а саме:

перспективність ринку, на якому працює суб'єкт малого бізнесу;

вплив макроекономічних факторів на роботу суб'єкта малого бізнесу;

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

очікування суб'єкту господарювання – джерела ресурсів щодо розвитку відносин із суб'єктом малого бізнесу;

встановлений рівень довіри між різними суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу;

розмір суб'єкта малого бізнесу, особисті характеристики власника, його досвід роботи в даній сфері чи на даному ринку тощо.

Однак з іншого боку, довготривалим відносинам з клієнтами необов'язково притаманні добрі умови співпраці, що може спричинити негативну оцінку перспективності відносин. Виходячи з цього, жоден із вибраних вище показників не даватиме реальної картини відносин і не свідчитиме про важливість певного клієнта для суб'єкту господарювання – джерела ресурсів. Відтак, саме поєднання різних показників в інтегральний і надає змогу ранжувати суб'єктів малого бізнесу як клієнтів відповідного джерела ресурсів за їх важливістю. У підсумку це можна визначити в якості ще однієї пропозиції з розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу, яка дозволяє оцінити сталість організаційних взаємозв'язків у створеному кластері.

Водночас з цим наведене вище надає змогу охарактеризувати атрибути розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу, до яких варто віднести:

суб'єктивність (аналіз потреб і можливостей суб'єкту господарювання – джерела ресурсів та суб'єкту малого бізнесу);

ситуаційний характер (аналіз учасників відносин проводиться на певну дату за певних умов їх функціонування);

залежність від умов сприйняття (на дату аналізу цих відносин, тоді як на іншу дату, вони можуть суттєво відрізнятись, це може спричинено зміною типу відносин);

динамічний характер (змінність відносин із часом через змінність засобів та умов формування відносин);

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

альтернативність вибору (істотний вплив на відносини між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу має можливість порівняння ефективності цих відносин з альтернативними відносинами інших учасників механізму кредитування малого бізнесу, адже не має еталонної ефективності відносин).

Таким чином, загалом ефективність розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу може бути визначена на основі методів оптимізації, бо розглянуті вище атрибути визначають оптимальність такого розгляду. При цьому для досягнення ефективності розвитку організаційної складової механізму кредитування малого бізнесу, з погляду виникаючих відносин між різними його учасниками варто акцентувати увагу на переведенні суб'єкту малого бізнесу як клієнта відповідного джерела ресурсів з одного типу відносин на інший (з разових трансакцій до періодичних відносин, з періодичних відносин до партнерських). Проте, слід звернути увагу на те, що не всі відносини проходять всі їх типи, інколи найбільш ефективним будуть періодичні відносини і їх недоцільно переводити у партнерські. По-друге, не зі всіма клієнтами потрібно поглиблювати відносини: якщо не виконуються базові умови і немає перспективи зміни ситуації, то немає потреби в розвитку цих відносин. З метою вибору тих суб'єктів малого бізнесу як клієнтів відповідного джерела ресурсів, розвиток відносин з якими є доцільним, необхідно проводити вимірювання ефективності відносин за допомогою складових впливу на них. Тож на рис. 3.2 (запропоновано автором) наведено структуру з аналізу ефективності взаємовідносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу.

Наведені на рис. 3.2 фактори впливу на відносини між учасниками механізму кредитування малого бізнесу є базовими, тож можуть бути доповнені рядом інших факторів залежно від аналізованого ринку на якому працює суб'єкт малого бізнесу, типу відносин та інших змінних. Так, наприклад, у разі наявності перспектив щодо формування відносин (наявність ініціативи з боку

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

обох сторін), аналіз потенційних втрат та вигод від відносин можна розглянути за наступними напрямами:

– порівняння з альтеративними можливостями, тобто співставлення з аналогічними пропозиціями співпраці інших фірм, порівняння із існуючими відносинами з іншими клієнтами (прямі витрати, витрати від відносин, позаекономічні переваги, економічні вигоди від відносин);

– показники потенційного партнера – на скільки потенційний партнер із його можливостями та потребами відповідає потребам та можливостям іншої сторони потенційних відносин (перспективи розвитку суб'єкту малого бізнесу та його мета; можливості суб'єкту малого бізнесу, очікування від партнера; культура суб'єкту малого бізнесу, досвід роботи; інформаційна відкритість суб'єкту малого бізнес

Рисунок 3.2 – Структура ефективності взаємовідносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

– показники суб'єкту господарювання – джерела ресурсів, який формує відносини (перспективи розвитку та його мета; можливості, очікування від партнера; досвід роботи);

– показники середовища: макрочинники (тенденції розвитку економіки; нормативно-правове поле та потенційні зміни в ньому) і мікрочинники (вид та сфера діяльності суб'єкту малого бізнесу; динаміка попиту на продукцію суб'єкту малого бізнесу; досвід роботи обох партнерів у даній галузі економіки).

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що для побудови ефективних взаємовідносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу з приводу кредитування останніх, потрібно враховувати не лише фінансові показники суб'єктів малого бізнесу, а й вигоди і втрати які отримає суб'єкт господарювання – джерело ресурсів за умови участі в цих відносинах.

Проте, як було відмічено вище, утворення кластерного об'єднання можливе за двома різновидами моделей відповідно до визначення лідера кластеру. При цьому це не означає що у кластері є присутніми лише лідер кластеру та суб'єкти малого бізнесу. У такому кластері загалом присутніми є всі суб'єкти механізму кредитування малого бізнесу (див. зауваження з цього приводу, які наведені у підрозділі 1.2). Тож визначене для розглянутої вище моделі цілком можна віднести й до другого різновиду моделі утворення кластеру як основи розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу. Це визначається тим, що в такому кластері також присутнім є суб'єкт господарювання – джерело ресурсів та суб'єкт малого бізнесу. Тож об'єктивним є питання щодо відмінності першої та другої моделі утворення кластерного об'єднання з розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу. Сутність такої відмінності полягає у визначенні ключових зв'язків між лідером кластеру та суб'єктом

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

малого бізнесу відносно можливостей залучення кредитних ресурсів, про що було визначено раніше (див. міркування з цього приводу на початку даного підрозділу).

Отже, якщо говорити про другу модель утворення кластерного об'єднання, з метою розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу, то варто наголосити на тому, що важливим питанням є виконання умови забезпеченості для отримання кредиту. Як було вказано вище, така умова може бути досягнута за рахунок дій відповідного поручителя, яким може бути, наприклад, або страхова компанія або велике підприємство, що зацікавлене у діях певного суб'єкту господарювання. Однак говорити про доцільність розгляду страхової компанії в якості лідера кластерного угрупування в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки є невиправданим, що визначається знов-таки обмеженістю наявних ресурсів у суб'єктів малого бізнесу. Тож слід визначити, що в якості лідера для другої моделі кластерного об'єднання, з погляду розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу за доцільним є обрання великого підприємства. Підґрунтям такого визначення слід вважати міжнародний ринковий досвід та сучасну економічну теорію, які доводять, що розвиток господарської інтеграції великого і малого бізнесу дозволяє як залучати значні ресурси для малого бізнесу, так й підтримувати його розвиток. Такі дії є взаємовигідними, що визначається застосуванням певної форми співпраці між великим підприємством та суб'єктом малого бізнесу. Проте дане питання більш докладно буде розглянуто у наступному підрозділі, тож на разі ми лише констатуємо сутність іншої моделі створення кластерного об'єднання, яка до того ж не заперечить й тому, що було визначено для попередньої моделі утворення кластерного об'єднання з метою розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу.

При цьому також можливе поєднання моделі першого та другого типу утворення кластерного об'єднання із розмежування центрів двох лідерів, де за

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

одним лідером варто закріпити відповідальність за постачання необхідного обсягу ресурсів, а за іншим – відповідальність щодо забезпеченості отримання та повернення таких ресурсів. Тоді ми маємо перетин трьох множин відносин: великого підприємства, суб'єктів малого бізнесу, та суб'єкту господарювання – джерела ресурсів. Завдяки такому виду об'єднання взаємовідносин кожен з учасників забезпечує ефективну роботу свого суб'єкта господарювання, а також впливає на діяльність інших учасників, що дає змогу формувати гібридні інституціональні форми господарювання, які знижують невизначеність майбутньої діяльності.

Так, зокрема, велике підприємство може скоротити витрати на виробництво продукції, а відтак підвищити свою конкурентоспроможність на ринку, підвищити інвестиційну привабливість.

Для малого підприємства – це розширення можливостей інноваційного росту; отримання постійного доходу та підвищення рівня кредитоспроможності, а відповідно до цього і можливість отримання кредиту для розвитку своєї діяльності; підвищення кваліфікації кадрів та інше.

Суб'єкт господарювання – джерело ресурсів, в свою чергу, від такої взаємодії отримує можливість кредитувати надійні проекти, приймати участь в масштабних інвестиційних проектах, розширювати базу клієнтів та спектр послуг для суб'єктів малого бізнесу, та головне знизити ризики неповернення кредитів, які надані суб'єктам малого бізнесу.

Таким чином, розглянуте вище дозволяє сформулювати сутність пропозицій із розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу відповідно до наступного:

для розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу доцільним є утворення кластерних об'єднань між суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу;

в якості бази утворення такого обґрунтування варто обрати модель першого типу, другого типу або змішану модель;

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

основою для визначення моделі утворення кластерного об'єднання з розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу є врахування як задач, які стають перед суб'єктами відповідного механізму, так і низки факторів впливу на сталість механізму кредитування малого бізнесу. Зокрема аналіз факторів впливу на сталість механізму кредитування малого бізнесу можна здійснити на основі регресійних рівнянь, отриманих у другому розділ даної роботи;

для забезпечення сталості розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу доцільним є врахування схеми формування партнерських відносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу (див. рис. 3.1). Водночас з цим для відстеження розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу варто дотримуватися структури з аналізу ефективності взаємовідносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу (див. рис. 3.2), виходи якої можна розглядати в якості початкових даних для прийняття управлінських рішень на основі методів теорії оптимізації.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

3.2. Рекомендації щодо впровадження договорів субконтрактингу в якості забезпечення кредиту

Отже, як було відмічено у попередньому підрозділі необхідність вдосконалення форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу значною мірою є взаємозалежною із розвитком організаційно-економічної складової відповідного механізму, що у свою чергу визначається впровадженням другої моделі утворення кластерного об'єднання між суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу. При цьому, виходячи з

того, що однією з найважливіших проблем кредитування суб'єктів малого бізнесу – є відсутність надійного ліквідного забезпечення та відсутність «надійних» гарантій повернення кредиту, а створення кластерного об'єднання, зазвичай, визначає розвиток організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу доцільне також розглянути взаємовідносини між суб'єктами відповідного механізму щодо вдосконалення їх інтеграційних та кооперацій зв'язків. Необхідність відміченого розгляду також пов'язано з тим, що у сучасних умовах господарювання відбувається зміщення пріоритетів з узагальнення кількісних показників діяльності суб'єктів господарювання, які визначають розміри господарської діяльності, до врахування якісних показників, що характеризують сам продукт, послугу, новацію, яка наділена новими споживчими якостями. За таких умов по природі жорсткі й громіздкі структури підприємств-індустріальних гігантів опиняються в закономірному програші порівняно з гнучкими й динамічними малими підприємствами – окремими суб'єктами малого бізнесу, які здатні швидко реагувати на найменші зміни ринкової кон'юнктури, споживного попиту, виявляти й задовольняти нові потреби і, таким чином, зміцнювати позиції на певному сегменті ринку й розширювати певне коло споживачів. Однак з іншого боку суб'єкти малого бізнесу нездатні самотужки конкурувати на ринку, що і призводить до необхідності розвитку інтеграційних та кооперацій зв'язків між різними за розміром підприємствами.

Сприяти збільшенню фінансової підтримки розвитку суб'єктів малого бізнесу може також, взаємодія реального сектору економіки та фінансового сектору економіки. Однак ключовим питанням в такій інтеграції та кооперації залишається забезпеченість кредиту. Відтак, в якості однієї з форм реалізації взаємодії між різними за розміром суб'єктами господарювання можна визначити застосування субконтрактингу (див. зокрема з цього приводу зауваження першого розділу). При цьому кооперація суб'єктів господарювання у вигляді субконтрактингу проявляється у встановленні довгострокових

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

господарських взаємовідносин великих підприємств з субконтракторами – суб'єктами малого бізнесу. До того ж цей вид кооперації супроводжується високим рівнем планування виробничого і фінансового процесу великого підприємства з урахуванням всіх інтегрованих в цей процес суб'єктів малого бізнесу. Зокрема така модель організації бізнесу отримала швидке розповсюдження в країнах з розвиненою економікою: країнах ЄС, США, Японії, та країнах що розвиваються: Бразилії, Індії, Китаї, Мексиці, Туреччини [152]. Разом з цим світовий ринок субконтрактингу має декілька виражених тенденцій, а саме це [31, 92, 152]:

збільшення частки субконтрактних постачань в кінцевій продукції;

збільшення кількості учасників – малих субконтрактних підприємств та сукупне збільшення кількості зайнятих;

підвищення продуктивності праці та зменшення кількості зайнятих на кожному окремому підприємстві;

створення багаторівневих мережевих структур та використання субконтрактних суб'єктів господарювання до довгострокових партнерських відносин з виробниками кінцевої продукції;

підвищення ролі стандартизації продукції;

глобалізація субконтрактних ринків.

Тож, зазвичай, субконтрактинг може використовуватися у різних аспектах впровадження різних об'єднань суб'єктів господарювання з використанням суб'єктів малого бізнесу відповідно до другої моделі створення можливих їх кластерів.

Наявність значної кількості постачальників – субконтракторів, які мають подібну підготовку, культуру виробництва із швидко переналагоджуваним виробничим устаткуванням, дозволило головним підприємствам – контракторам використовувати конкуренцію між постачальниками для досягнення максимально можливого показника ціна / якість. Відтак конкурентна боротьба між субконтракторами активізує прогрес у технологіях та організації

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

виробництва, призводить до впровадження нових способів організації виробництва.

Однак субконтрактинг не є принципово новим типом відносин між суб'єктами господарювання. Підрядники, постачальники та замовники існували завжди, і в нашій країні і за кордоном. Але, в умовах ринкової економіки цей вид партнерства набуває особливого значення, стає способом існування багатьох суб'єктів малого бізнесу. Це визначається тим, що субконтрактинг являє собою довгострокові відносини в сфері постачання та виробництва між великим підприємством, яке виробляє значні обсяги масової продукції та суб'єктами малого бізнесу, які працюють на основі подетальної, технологічної, модельної спеціалізації виробництва продукції, що виробляється відносно невеликими обсягами або завузької номенклатури. Також, сутність субконтрактних відносин полягає у збільшенні обсягу робіт, що передаються великими підприємствами за договорами субконтрактингу суб'єктам малого бізнесу, а також у пошуку і налагодженні партнерських відносин між великим підприємством і суб'єктами малого бізнесу. Водночас з цим розподіл виробничого процесу між різними спеціалізованими суб'єктами господарювання, які користуються фінансовою, управлінською та оперативною самостійністю, вимагає від кожного суб'єкту господарювання повного використання своїх ресурсів та достатньої кількості залучення додаткових ресурсів. Це у підсумку і дозволяє говорити про можливість визначення субконтрактингу як форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу. Ґрунтовності такого визначення сприяє й розгляд переваг субконтрактингу, які зазначено відповідно до рис. 3.3 (розроблено автором).

Як видно з відміченого на рис. 3.3, застосування такої форми взаємодії між окремими учасниками механізму кредитування малого бізнесу як субконтрактинг дозволяє підвищити фінансове забезпечення суб'єктів малого бізнесу не лише за рахунок наявності вагомого поручительства у забезпеченості отримання кредитних ресурсів з боку великого підприємства, й за рахунок

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

розширення ринків збуту, скорочення витрат за рахунок покращення графіку виробничого процесу, підвищення якості продукції тощо. До того ж суб'єкт малого бізнесу – субконтрактор позбавляється від необхідності значних, фінансових втрат на розробку продукції, створення власної збутової мережі, просування товару на ринок, а за умови достатньої завантаженості виробництва не має необхідності в неприливному активному пошуку нових заказів, що теж потребує значних додаткових фінансових втрат.

Водночас з цим для контрактора (великого підприємства) головною перевагою є можливість позбутися непрофільних активів та сконцентрувати зусилля та ресурси на стратегічних напрямках своєї діяльності. Це зменшує витрати власного виробництва, прискорює технологічний процес виробництва нових товарів, полегшує процес сертифікації, підвищує продуктивність праці та конкурентоспроможність підприємства, прискорює обертання власних ресурсів, а відтак надає можливість для створення умов забезпеченості кредитних ресурсів, необхідних суб'єкту малого бізнесу, без додаткових витрат. При цьому субконтрактні відносини чітко регламентуються, що призводить до певної прозорості та передбаченості у взаємовідносинах.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Рисунок 3.3 – Переваги взаємодії великих підприємств і суб'єктів малого бізнесу в формі субконтрактингу

Отже, визначаючи субконтрактинг в якості забезпечення кредиту при кредитуванні малого бізнесу варто дотримуватися загального процесу взаємодії між суб'єктами господарювання в рамках договорів субконтрактингу, що і подано відповідно до рис. 3.4 (запропоновано автором, пунктирною лінією окремо позначено процес взаємодії між суб'єктами господарювання щодо забезпечення суб'єктів малого бізнесу кредитними ресурсами). При цьому

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

окремо зауважимо, що субконтрактинг є, перш за все, тим допоміжним засобом, який і дозволяє реалізувати другу модель кластерного об'єднання суб'єктів господарювання з метою реалізації механізму кредитування малого бізнесу. Відтак субконтрактинг доцільно визначити не лише в якості одного із різновидів інтеграційної кооперації між різними суб'єктами господарювання, а й в якості можливої форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу, де вагоме значення в якості відповідного кластерного угрупування відводиться великому підприємству.

Тож, надалі більш докладно розглянемо практичне використання субконтрактингу в якості забезпечення кредиту. При цьому, такий розгляд з метою його конкретизації будемо здійснювати на підставі аналізу реальних даних. В якості таких даних розглянемо звернення одного із суб'єктів малого бізнесу, яке займається будівництвом, до суб'єктів господарювання – джерел ресурсів, розташованих у місті Харків, на отримання кредиту на придбання основних засобів. З метою надання кредиту було проведено оцінку кредитоспроможності позичальника за визначеними методиками. Згідно результатів оцінки кредитоспроможності позичальника було визначено, що суб'єкт малого бізнесу має рівень кредитоспроможності В. Для отримання кредиту, від суб'єкту малого бізнесу –будівельного підприємства, суб'єкти господарювання – джерел ресурсів вимагають додаткового забезпечення кредиту. Основних засобів підприємства не достатньо. Тож, вирішенням такого питання і може бути використання субконтрактингу, який суб'єкт малого бізнесу може отримати, якщо підприємство увійде до складу підприємницького кластеру. Виходячи з того, що суб'єкт малого бізнесу будівне підприємство працює у місті Харків будемо розглядати формування субконтрактингових відносин із відповідним кластером, який також здійснює свою діяльність також у Харківському регіоні.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

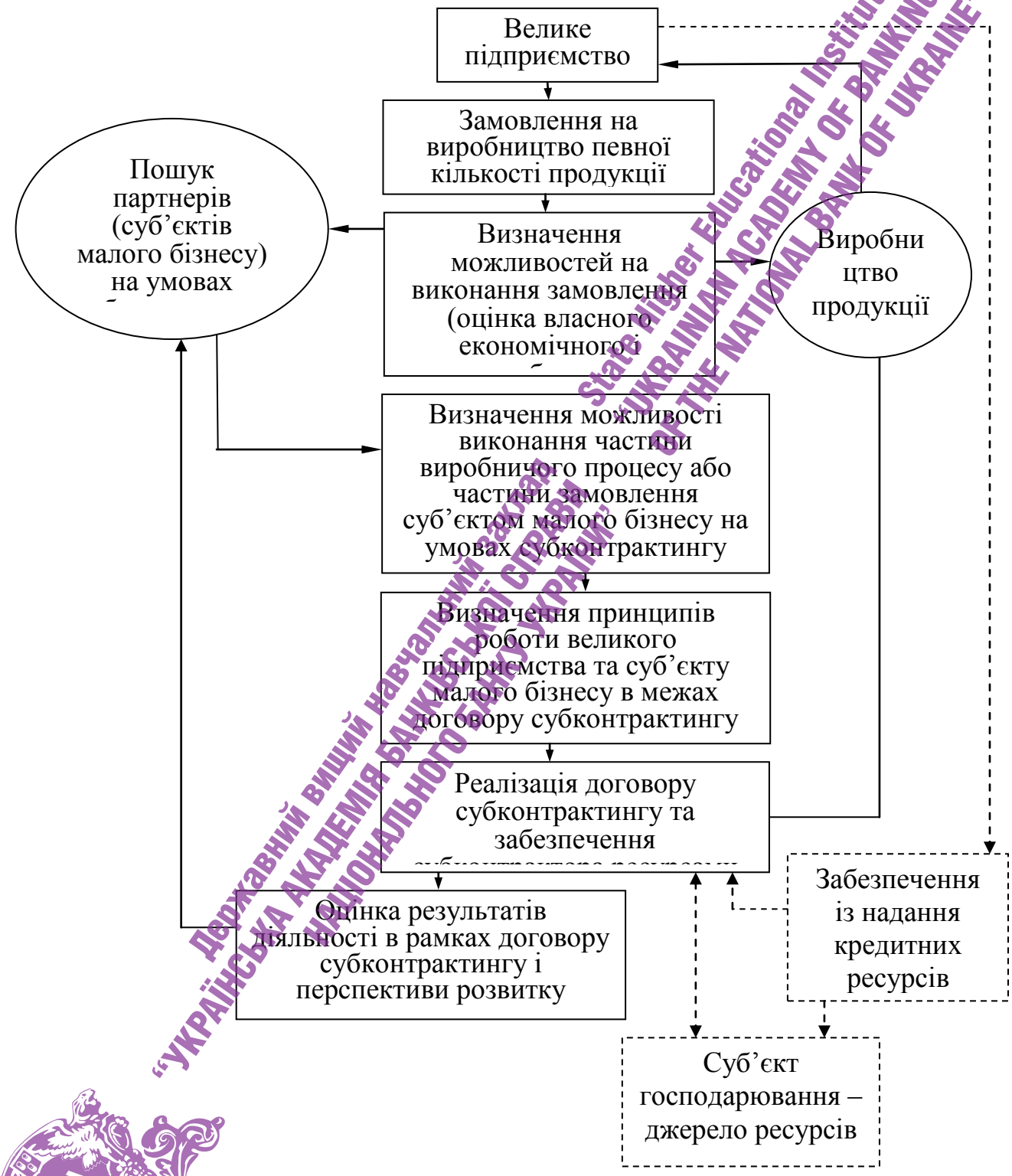

Рисунок 3.4 – Процес взаємодії суб'єктів господарювання в рамках договорів субконтрактингу

Зокрема, на території Харківського регіону працює підприємницький кластер, який займається будівництвом. Учасниками підприємницького

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

будівельного кластеру «Єврорегіону «Слобожанщина»» є: представники органів місцевої влади, підприємства і установи інфраструктури, громадські організації, підприємницькі структури, будівельні організації, що займаються проектуванням, виробництвом будівельних матеріалів, будівництвом, наданням послуг в будівельному комплексі, технічною експлуатацією, реконструкцією і капітальним ремонтом об'єктів житлового, цивільного і промислового призначення у Білгородський та Харківській областях. Основними завданнями кластеру «Єврорегіону «Слобожанщина»» є:

кооперація підприємств на будівельному ринку Білгородської і Харківської областей з метою зниження собівартості робіт і підвищення якості будівельної продукції;

освоєння нових видів будівельної продукції, проектів, будівельних матеріалів і технологій, устаткування і засобів малої механізації, автоматизації і виробничих процесів, екологічна безпека виробництва;

впровадження міжнародних стандартів системи менеджменту якості ISO 9001 в будівельному комплексі;

зростання введення в експлуатацію об'єктів (у тому числі житла) з підвищенням його якості.

Відтак, суб'єкт малого бізнесу, який працюватиме у рамках підприємницького кластеру може отримати постійний гарантований дохід, який визначено в договорі субконтрактингу. Суб'єкт господарювання – джерело ресурсів в свою чергу отримує гарантії по поверненню кредиту. В наведеній ситуації суб'єкт малого бізнесу ТОВ «ХБСП МЕГАБУД ЛТД» за оцінками кредитоспроможності має рівень В. Це свідчить про те, що суб'єкт малого бізнесу має задовільну фінансову діяльність, але потребує більш детального контролю. Надходження коштів і платоспроможність свідчать про ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

спостерігається можливість виправлення ситуації та покращення фінансового стану позичальника. Тож забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення тощо [134].

Виходячи з вищенаведеної характеристики потенційного позичальника, можна зробити висновок, що суб'єкт малого бізнесу має певні проблеми з своєчасним погашенням кредиторської заборгованості, але якщо матиме надійне забезпечення кредиту, в такому випадку зможе отримати кредит від суб'єкту господарювання – джерела ресурсів. При цьому операції субконтрактингу відповідають вимогам такого виду забезпечення.

Отже, суб'єкт малого бізнесу бажає отримати 500 тис. грн. кредиту для придбання основних засобів, натомість в рамках співпраці з «Єврорегіоном «Слобожанщина»» ТОВ «ХБСП МЕГАБУД ЛТД» отримує договір субконтрактингу на виконання будівельних робіт на суму 1,25 млн. грн.

Згідно зроблених розрахунків суб'єкт малого бізнесу ТОВ «ХБСП МЕГАБУД ЛТД», який має рівень кредитоспроможності В, кредитне забезпечення у вигляді договору субконтрактингу, що у 2,5 рази перевищує суму кредиту може отримати кредит з вірогідністю 85–90%. Зокрема на рис. 3.5 та 3.6 (обчислено автором, що більш докладно розглянуто у наступному підрозділі) представлені результати розрахунку вірогідності прийняття рішення суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів про надання кредиту ТОВ «ХБСП МЕГАБУД ЛТД» без врахування (рис. 3.5) та з врахуванням (рис. 3.6) договору субконтрактингу в якості забезпечення кредиту.

Наведені на рис. 3.5 та 3.6 дані як раз і свідчать про те, що суб'єкт малого бізнесу знаходиться в області, межі якої показують на позитивне рішення про надання кредиту з вірогідністю 85–90%.

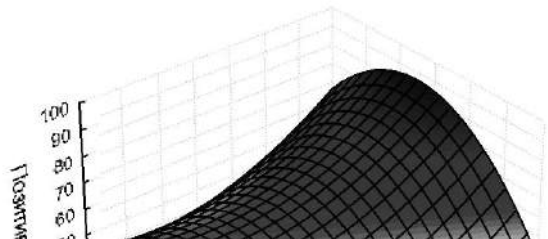

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Рисунок 3.5 – Графічна інтерпретація прийняття рішення про надання кредиту ТОВ "ХБСП МЕГАБУД ЛТД" без врахування договору субконтрактингу як забезпечення кредиту

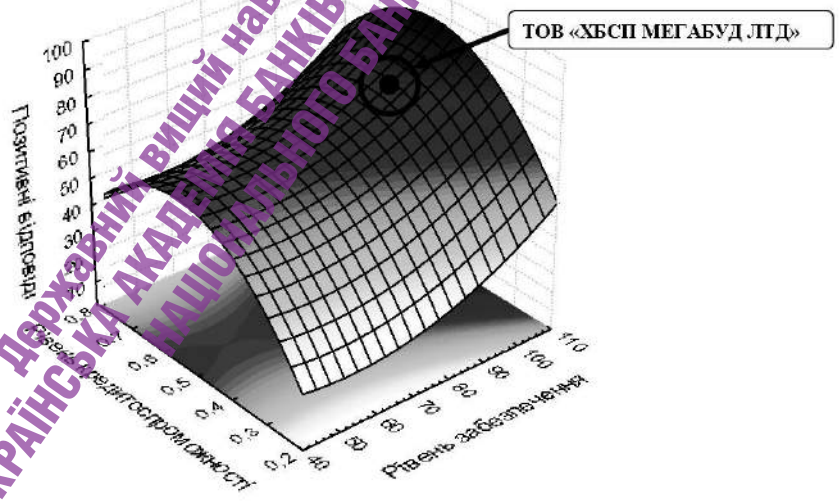

Рисунок 3.6 – Графічна інтерпретація прийняття рішення про надання кредиту ТОВ "ХБСП МЕГАБУД ЛТД" з врахуванням договору субконтрактингу як забезпечення кредиту

При цьому межі такої області зростають у позитивному напрямку (тобто, наближуються до 90%) у разі якщо суб'єкт малого бізнесу буде мати забезпечення для отримання кредиту. Інакше кажучи, саме наявність договору субконтрактингу, як вказують розрахунки, збільшують вірогідність надання кредиту суб'єкту малого бізнесу.

Тож для використання договору субконтрактингу в рамках кластеру в якості забезпечення кредиту, розглянемо процес надання кредиту з використанням субконтрактингу. Цей процес узагальнено відповідно до рис. 3.7 (запропоновано автором), де представлені окремі його етапи для того щоб суб'єкт малого бізнесу мав змогу отримати потрібні ресурси. Інакше кажучи, відображене на рис. 3.7 відбиває загальну змістовність процесу реалізації механізму кредитування малого бізнесу за рахунок використання такої його форми як договір субконтрактингу, що нарівні із визначенням доцільності розгляду договорів субконтрактингу є основою рекомендацій автора щодо упровадження форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу.

Першим етапом відображеного на рис. 3.7 процесу є звернення суб'єкту малого бізнесу до суб'єкту господарювання – джерела ресурсів (зокрема банку) з заявою на отримання кредиту та бізнес-планом розвитку свого бізнесу (1).

Після отримання документів від суб'єкту малого бізнесу (2) працівник кредитного відділу перевіряє правильності оформлення документів та повноту переліку документів (3). Після своєї перевірки працівник кредитного відділу передає отриману інформацію для аналізу наступним відділам: відділ економічної безпеки (4), юридичний відділ (5) та спеціалісту з аналізу бізнес-планів (6).

Відділ економічної безпеки проводить аналіз наданої фінансової звітності на предмет існування суб'єкту господарювання та достовірності фінансової звітності. Якщо відділ економічної безпеки підтверджує «достовірність» суб'єкту малого бізнесу, інформацію передають для подальшого аналізу до юридичного відділу.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

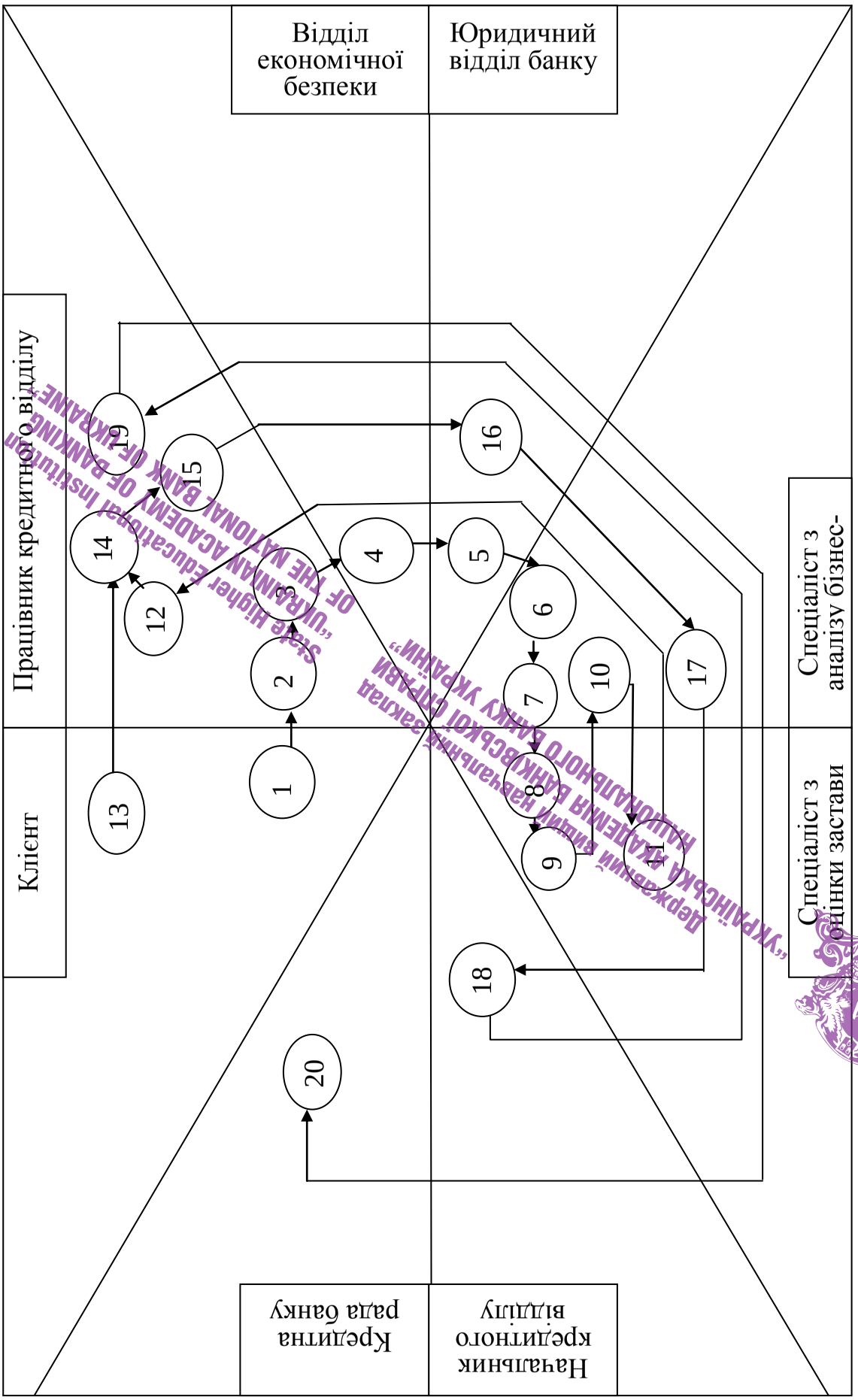

Рисунок 3.7 – Процес реалізації механізму кредитування малого бізнесу за рахунок використання такої його форми як договір субконтрактингу

Юридичний відділ банку, в свою чергу, перевіряє правильність оформлення документів, а також проводить правильність та сутність договору субконтрактингу, тому що він є забезпеченням кредиту. Перевіряє відповідальність сторін в договорі субконтрактингу, суму договору та, безпосередньо, предмет договору. Після перевірки договору субконтрактингу, правильності оформлення документів суб'єкту малого бізнесу, за відсутності питань для уточнення, юридичний відділ передає отриману інформацію для аналізу спеціалісту з аналізу бізнес-планів.

У випадку, якщо, юридичний відділ банку виявляє неточності або помилки в оформленні документації відправляє документи суб'єкту малого бізнесу працівнику кредитного відділу для подальшого уточнення або виправлення.

Спеціаліст з аналізу бізнес-планів отримавши інформацію про суб'єкта малого бізнесу та документи, які підтверджують забезпечення кредиту, повинні оцінити минулу діяльність суб'єкту малого бізнесу, тобто оцінити його кредитоспроможність. Оцінка кредитоспроможності суб'єкту малого бізнесу це оцінка минулої діяльності суб'єкту господарювання, яка може бути незадовільною, але цей показник не є вирішальним при прийнятті рішення про надання кредиту, принаймні якщо діє договір субконтрактингу.

Таким чином, важливою складовою процесу реалізації механізму кредитування малого бізнесу за рахунок використання такої його форми як договір субконтрактингу є оцінка самого договору. Відтак інший етап оцінки бізнес-плану є договір субконтрактингу, який виступає з одного боку, як доказ покращення фінансового стану суб'єкту малого бізнесу, тобто підвищення рівня кредитоспроможності суб'єкту малого бізнесу. З іншого боку договір субконтрактингу виступає, як забезпечення кредиту, що є більш вагомим показником при прийнятті рішення про кредитування суб'єкту малого бізнесу.

Однак розгляд договорів субконтрактингу у вигляді забезпечення кредиту потребує від спеціалістів юридичного відділу (5), спеціалістів з оцінки бізнес-

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

планів (6,7) та спеціалістів з оцінки застави (8) звернути увагу на певні пункти договору субконтрактингу між великим підприємством і суб'єктом малого бізнесу.

Контрактор та субконтрактор при виборі договору, який заключають між собою, прагнуть до максимальної економічної вигоди для себе. Конкретні види цих договорів слугують при цьому правовою формою досягнення такої вигоди. Виходячи з інтересів, якими керуються учасники договору, а саме регламентація процесу виробництва (вироблення) продукції та відносин, які в цьому випадку виникають, чи регулювання взаємних прав та обов'язків пов'язаних з постачанням продукції, учасники договору для регулювання своїх відносин обирають відповідно договір підряду, чи договір постачання, або їх змішаний варіант –договір субконтрактингу. Незважаючи на те, що договори субконтрактингу регулюються законодавством України, спеціалістам суб'єкту господарювання – джерела ресурсів, які задіяні в процесі видачі кредиту, потрібно звернути увагу на основні положення договору: визначення моменту підписання договору; відсутність або неповнота умов договору про ціну, якість та порядок прийому результатів робіт, розподіл ризиків між сторонами; умови про забезпечення виконання договірних зобов'язань, і про відповідальність за їх порушення. Всі зазначені вище моменти договору можуть негативно сказатись на якості забезпечення. Тим не менш, при аналізі даного виду забезпечення працівники юридичного відділу та спеціаліст з оцінки застави повинні зрозуміти і визначитись із структурою, зазначених в договорі субконтрактингу, відносин.

Предмет договору субконтрактингу включає не тільки виконання певної роботи, а й безпосередньо результат цієї роботи, який передається заказнику. Тож потрібно звернути увагу на якнайкраще і детальніше визначитись з видом робіт, їх обсягом та інші характеристики, які дозволяють сказати про те що договір дійсно вказує не на роботи взагалі, а на визначені роботи. Наступним істотними умовами договору, є узгодження сторонами строків виконання робіт.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

В договорі субконтрактингу повинно бути зазначено як початковий, так і кінцевий строки виконання робіт. Однак, в інтересах суб'єкту господарювання – джерела ресурсів, в договорі повинні бути проміжні строки виконання окремих етапів робіт, тому що це дисциплінує як субконтрактора (суб'єкта малого бізнесу) для належного виконання договору, так і контрактора – здійснення своєчасних розрахунків за договором. Для суб'єкту господарювання – джерела ресурсів ці строки відіграють важливу роль для моніторингу використання кредитних коштів і гарантування своєчасного погашення кредиту.

Важливим елементом договору субконтрактингу є детальна регламентація умов порядку та строків приймання робіт замовником, які виконані субконтрактором, форма документу, яка засвідчує приймання результатів робіт замовником. Цей пункт договору субконтрактингу дає можливість чітко розмежувати ризики як субконтрактора, так і контрактора, що в свою чергу, дає можливість підвищити якість забезпечення кредиту (якщо субконтрактор несе мінімальну відповідальність), чи навпаки – її знизити (якщо за більшу частку ризиків відповідає субконтрактор).

Проте найважливішим для банку пунктом договору субконтрактингу є, безпосередньо, сума договору. Це дозволяє достовірно оцінити договір субконтрактингу, розрахувати ту суму грошей, яку отримає суб'єкт малого бізнесу.

Після аналізу бізнес-плану та інвестиційного проекту (8), який надається суб'єктом малого бізнесу та оцінки забезпечення кредиту (9) у вигляді договору субконтрактингу, спеціалістом з оцінки застави, документи передаються до спеціаліста з аналізу бізнес-планів. Спеціаліст з аналізу бізнес-планів готує висновки за результатами аналізу бізнес-плану суб'єкту малого бізнесу (10). Для подальшої оцінки діяльності суб'єкту малого бізнесу та розрахунку інвестиційної кредитоспроможності клієнта (11), висновки спеціалісту з аналізу бізнес-планів передаються до відділу оцінки застави. В цих документах міститься інформація про діяльність суб'єкту малого бізнесу, рівень його

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

кредитоспроможності на момент подачі документів до банку та за минулі роки, фінансовий стан, про діяльність яку планує здійснювати позичальник. На цьому етапі спеціалістом з оцінки застави детально характеризується вид забезпечення кредиту, сума кредитного забезпечення, та обов'язково характеризується ризикованість цього забезпечення. Якщо рівень ризику даного забезпечення вищій за установлені норми максимального рівня ризику по даному виду кредиту в банку, то на цьому етапі кредитного процесу спеціаліст з оцінки застави у своїх висновках зазначає небажаність кредитування цього суб'єкту малого бізнесу. Подібну характеристику суб'єкт малого бізнесу може отримати за умови недостатності кредитного забезпечення, чи неправильного оформлення договору субконтрактингу. За умови позитивного висновку, спеціаліст з оцінки застави висновки по даному позичальнику передає до працівника кредитного відділу для подальшої розробки схеми кредитування (12).

Схема кредитування (12) суб'єкту малого бізнесу, яку розробляє працівник кредитного відділу включає в себе: суму кредиту, яку може надати банк (якщо сума кредиту, яку бажає отримати позичальник, не співпадає з сумою кредиту, яку може видати банк за даними розрахунків спеціалістів з аналізу бізнес-планів, та оцінки застави); відсотки за кредитом; схема погашення кредиту. Розробивши схему кредитування проекту, який надає суб'єкт малого бізнесу, працівник запрошує клієнта – суб'єкта малого бізнесу (13) до установи – джерела ресурсів для проведення переговорів (14). В рамках переговорів між клієнтом банку та працівником кредитного відділу досягається оптимальне рішення про кредитування наданого проекту. Узгоджуються всі умови кредитування від суми кредитування та строків погашення кредиту до відповідальності сторін за невиконання умов кредитного договору. За результатами переговорів (14) працівником кредитного відділу банку формуються та документально оформлюються висновки про видачу кредиту (15), які передаються на узгодження юридичному відділу (16).

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Юридичний відділ при розгляді документів на видачу кредиту суб'єкту малого бізнесу (16) перевіряє правильність оформлення документів: договору застави, договору субконтрактингу завіреного учасниками договору та нотаріально завіреного, правильність проведення оцінки бізнесу і т.д. Після перевірки правильності оформлення документів вони передаються до спеціалісту з аналізу бізнес-планів (17) для уточнення розрахунків, оцінки ризиків та уточнення оцінки забезпечення кредиту.

Для проведення контрольної перевірки всіх документів, правильності оформлення та оцінки висновки по наданню кредиту та вся розрахункова документація передається начальнику кредитного відділу (18). В свою чергу, начальник кредитного відділу може вносити свої поправки та уточнення, перевіряє документи на відповідність внутрішнім документам банку: кредитній політиці, методиці оцінки рівня кредитоспроможності, положення стосовно забезпечення кредиту та інше. Для внесення всіх остаточних змін в кредитну справу суб'єкта малого бізнесу вся документація передається до працівника кредитного відділу. Він вносить всі поправки в кредитну справу і формує документи для подання їх до кредитної ради банку(19). Кредитна рада (20) приймає остаточне рішення про надання кредиту суб'єкту малого бізнесу спираючись на документи, які надає працівник кредитного відділу, його суб'єктивну думку.

Таким чином, наведене вище загалом і розкриває сутність однієї з форм взаємодії між учасниками кластерного угрупування щодо забезпечення механізму кредитування необхідними ресурсами, що і є основою відповідних рекомендацій.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

3.3. Методичний підхід з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу на основі методу планування експерименту

Якими б ні були організаційні засади та форми вдосконалення механізму кредитування малого бізнесу вагоме місце при цьому, як було показано у підрозділ 3.2, займає визначення послідовності дій щодо прийняття рішень з кредитування. Ґрунтовність визначення такої послідовності дій пов'язано як із специфікою ведення малого бізнесу, так й важливістю проведення операцій з кредитування щодо діяльності будь-яких суб'єктів господарювання – джерел ресурсів. При цьому ключовими питаннями при визначенні рішень щодо надання кредиту суб'єктам малого бізнесу, як правило, є

оцінка рівня кредитоспроможності позичальника, де така оцінка враховує, насамперед, попередню фінансово-господарську діяльність позичальника;

оцінка забезпеченості кредиту, що дозволяє говорити про майбутню діяльність суб'єкту малого бізнесу з новими можливостями.

Проте не меш важливим є й взаємопов'язаний розгляд двох таких оцінок, що відповідно до ретроспективного методу аналізу дозволяє робити більш якісні прогнозні оцінки [43, 44], а відтак бути основою для прийняття відповідних рішень із надання визначеного обсягу кредитних ресурсів. Тож загалом досить важливим є питання, яке, наприклад, дозволяє надати відповідь на таке – яким чином впливає на рішення про надання кредиту суб'єкту малого бізнесу, рівень кредитоспроможності і рівень забезпечення кредиту. Як було показано у попередньому підрозділі суб'єкт малого бізнесу може отримати кредит, якщо він має низький рівень кредитоспроможності, але має договір субконтрактингу сума якого перевищує суму кредиту в 2–2,5 рази. Тобто, на момент подачі документів щодо отримання кредиту суб'єкт малого бізнесу має скрутне фінансове становище, але в майбутньому, за договором субконтрактингу, його становище істотно зміниться в бік покращення фінансово-економічного становища. Проте у попередньому підрозділі було розглянуто лише загальну процедуру з визначення доцільності надання такого кредиту, де ключовим моментом було розкриття форми реалізації механізму

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

кредитування малого бізнесу завдяки застосуванню договорів субконтрактингу. Тож відкритим залишається питання із визначення безпосереднього процесу щодо прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу, де ключовим є проведення взаємопов'язаного аналізу оцінок рівні кредитоспроможності та забезпеченості кредиту з боку позичальника – суб'єкту малого бізнесу. Водночас з цим для визначення рішення про надання кредиту суб'єкт малого бізнесу також важливо розглянути й наслідки для позичальника – суб'єкту господарювання – джерела ресурсів.

Безпосередньо експеримент із визначення ефективності прийняття рішення щодо надання кредиту в наведеній вище загальній задачі поставити дуже важко, тому що потрібно одразу включити до дослідження багаточисельну кількість груп менеджерів, що приймають рішення, суб'єктів малого бізнесу, та вносити різні зміни в механізм кредитування малого бізнесу. Тому ми пропонуємо провести пасивний експеримент, на основі результатів якого і буде побудовано модель вербальної поведінки менеджерів, що приймають рішення, та виявлено залежність між рівнем кредитоспроможності суб'єкту малого бізнесу та рівнем його кредитного забезпечення у вигляді договорів субконтрактингу. Для проведення такого пасивного експерименту варто скористатися методом планування експерименту, який не лише дозволяє змодулювати відповідні дії, а визначити їх необхідну послідовність. Це пов'язано з тим, що планування експерименту, як і будь-яке планування, передбачає пошук раціональної послідовності отримання даних про якість об'єктів, які вивчаються. Раціональна схема експерименту (план експерименту) повинна складатися таким чином, щоб при мінімальних витратах часу та коштів отримати максимум інформації про досліджуваний об'єкт. При цьому методи планування експерименту дають змогу експресного досягнення поставленої мети дослідження, в той же час скорочуючи витрати часу на власний експеримент та статистичну обробку результатів. Водночас з цим методи планування, і в першу чергу статистичні методи планування, істотно

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

відрізняються від методів статистичної обробки результатів спостережень, при яких кількісному аналізу відводиться пасивна роль обробки даних, отриманих при випадковому поєднанні умов. До того ж методи планування експерименту є досить розповсюдженими для проведення моделювання різних економічних процесів та прийняття рішень, на чому наголошують різні дослідники [44, 50, 150].

Отже, відповідно до методів планування експерименту [109, 150] та методів аналізу потенційних позичальників кредитних ресурсів [6, 44, 49], процес прийняття рішення при аналізі доцільності кредитування суб'єктів малого бізнесу можна представити у вигляді наступних основних етапів (рис. 3.8, запропоновано автором):

перший етап – визначення можливих цілей аналізу, що проводиться. В даному випадку в якості такої цілі виступатиметься можливий набір факторів, які впливають на процес прийняття рішення при кредитуванні суб'єкту малого бізнесу;

другий етап – формування набору вхідних і вихідних даних – а саме, факторів притаманних клієнту, та критерії до їх оцінки;

третій етап – експертна оцінка набору якісних і кількісних характеристик позичальника за допомогою набору критеріїв, які були сформовані на попередньому етапі;

четвертий етап – вирішення поставленого завдання з використанням математичного інструментарію за допомогою експертних думок. Вибір найоптимальнішого співвідношення факторів впливу на прийняття рішення про кредитування малого бізнесу (позитивного рішення про кредитування суб'єкту малого бізнесу) здійснюємо з використанням методу планування експерименту;

п'ятий етап – аналіз та інтерпретація отриманих результатів (визначення ефективності рішення з надання кредиту та доцільності впровадження такого підходу й надалі).

Тобто, наведене на рис. 3.8 загалом і визначає сутність методичного

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

підходу з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу на основі методу планування експерименту.

Для розкриття запропонованого підходу з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу на основі методу планування експерименту розглянемо його більш докладно на основі конкретних статистичних даних. При цьому конкретизуючи запропоноване, в якості суб'єктів господарювання – джерел ресурсів будемо розглядати банки, які розташовані в м. Харків.

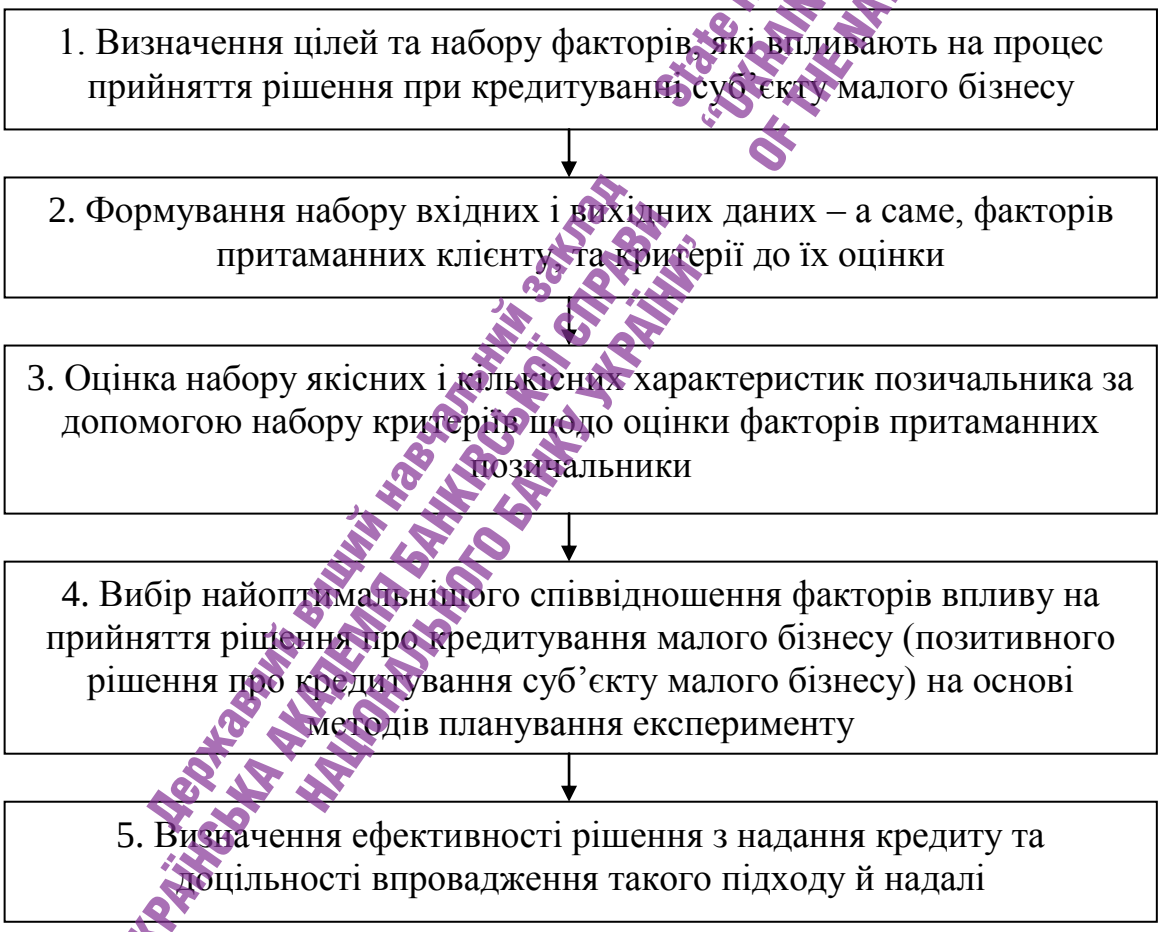

Рисунок 3.8 – Узагальнена послідовність дій щодо розкриття процес прийняття рішення при аналізі доцільності кредитування суб'єктів малого бізнесу на основі методів планування експерименту

Тобто, вирішується питання щодо надання кредиту суб'єкту малого бізнесу, який здійснює свою діяльність у Харківському регіону. Втім обрання в якості суб'єктів господарювання – джерел ресурсів банків не порушує загальної

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

змістовності розгляду запропонованого підходу, а лише підкреслює його з точку зору конкретного обрання джерела ресурсів. Водночас з цим доцільність визначення саме банків у якості прикладу джерела ресурсів для розгляду запропонованого підходу ґрунтується на висновках другого розділу роботи, де показано, що банки є привалючими джерелами ресурсів щодо впровадження механізму кредитування малого бізнесу на даний момент вітчизняного економічного розвитку.

Отже, зокрема для вирішення поставленої задачі та збору первинних даних про фактори впливу на прийняття рішення про кредитування малого бізнесу менеджерам кредитних відділів банків, які розташовані в м. Харкові, була розроблена та надана анкета (див. додаток В), питання якої розділені на дві групи.

Перша група питань направлена на визначення рівня компетенції респондентів, тобто стаж їх роботи на посаді в конкретному банку, досвід прийняття управлінських рішень стосовно кредитування малого бізнесу, участь у засідання кредитного комітету банку.

В якості другої групи були приведені таблиці які потрібно заповнити відповівши на основне питання: «Чи надаватимете Ви кредит суб'єкту малого бізнесу із заданим рівнем кредитоспроможності та рівнем забезпечення кредиту?»

В якості забезпечення суб'єкт малого бізнесу має договір субконтрактингу на певну суму (див. приклад попереднього підрозділу).

Данні анкети були розподілені за трьома основними критеріями при наданні кредиту: сума кредиту, рівень кредитоспроможності, та рівень забезпечення кредиту (відношення забезпечення кредиту до суми кредиту).

Анкета має вигляд таблиць-відповідей на кожну суму кредиту окремо, рівні кредитоспроможності зазначені в строках таблиці, а рівні забезпечення кредиту – стовпчики таблиці. Суми кредиту експертним методом були розподілені на п'ять границь: до 100 тисяч грн., до 250 тисяч грн., до 500 тисяч

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

грн., до 1 млн. грн., до 1,5 млн. грн. Встановлені межі кредиту обумовленні тим, що до суб'єктів малого бізнесу відносяться і фізичні особи – підприємці, річний оборот яких не повинен перевищувати 500 тис. грн. та максимальне значення кредиту до 1,5 млн. грн. – суб'єкти малого бізнесу можуть знаходитись на верхній межі малого бізнесу.

Рівні кредитоспроможності визначені згідно з Постановою НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитним операціями банків» [134]. Тобто, позичальнику надають після оцінки його фінансово-економічного становища певний кредитний рейтинг, який змінюється від самого високого рівня А до найнижчого – Д. Рівень забезпечення кредиту визначено на наступних рівнях: 50%, 80%, 100%, 200%, 250%. Дані рівні забезпечення кредиту складені на основі кредитних політик окремих банків.

Отримані відповіді на анкети зведені за різним критеріями. Одним з таких критеріїв є сумовий критерій. При цьому за результатами опитування експертів банків, які представлені в розрізі сум кредиту (див. дані додатку Д, власні розрахунки) можна зробити висновок, що відсоток забезпечення кредитів збільшується відповідно до суми кредиту. Тобто, якщо сума кредиту складає 100 тис. грн., то кредиту експерти можуть видати за умови п'ятдесяти відсоткового забезпечення кредиту (див. додаток, рис. Д.1), протилежна ситуація з сумою кредиту у 1,5 млн. грн. – в цьому випадку експерти банку вимагають від суб'єкту малого бізнесу забезпечення кредиту в розмірі 200–250% (див. додаток Д. рис. Д.5).

Розглянувши відповіді респондентів на анкету, можна зробити висновки, що деякі дані схожі за структурою та кількістю відповідей на питання. Для аналізу їх схожості використаємо показник евклідової відстані, що характеризує відстань між двома матрицями однієї розмірності [150, 156]. Відповідні евклідові відстані представлені у табл. 3.1 (власні розрахунки за даними додатку Д).

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

З даними табл. 3.1 видно, що найближчими відповідями респондентів за своєю структурою є ті, де сума кредиту складає 1 млн. грн. та 1,5 млн. грн., евклідова відстань між цими таблицями складає 392. Це пов'язано з досить великою сумою кредиту для суб'єктів малого бізнесу, тому респонденти давали схожі відповіді стосовно рівня кредитоспроможності позичальника та відсотка забезпечення кредиту. Самими не схожими відповідями респондентів виявились ті, де сумове значення кредитів складає 100 тис. грн. та 1 млн. грн. і 1,5 млн. грн., евклідова відстань яких складає 13909 та 13284,76 відповідно. Така відстань пояснюється безпосередньо сумами кредиту, бо у випадку кредитування в сумі 100 тис. грн. респонденти готові надати суб'єктам малого бізнесу з рівнем кредитоспроможності від А до Д, та з найнижчим відсотком забезпечення кредиту (50%), але ситуація з кредитом, сума якого складає 1–1,5 млн. грн., респонденти вимагають від позичальників – суб'єктів малого бізнесу, досить високого рівня кредитоспроможності (А–В) та рівня забезпечення кредиту (100–250%).

Таблиця 3.1 – Таблиця евклідових відстаней відповідей респондентів за сумовим значенням

Сума кредиту	100 тис. грн.	250 тис. грн.	500 тис. грн.	1 млн. грн.	1,5 млн. грн.
1	2	3	4	5	6
100 тис. грн.	0	2846,96	6434,96	13909,16	13284,76
250 тис. грн.		0	1698	6165	8717
500 тис. грн.			0	2493	2773
1 млн. грн.				0	392
1,5 млн. грн.					0

Якщо провести аналіз відповідей респондентів за рівнем кредитоспроможності, то між ними теж спостерігаються схожість та істотні

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ" НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

відмінності (табл. 3.2. власні розрахунки за результатами анкетування).

Таблиця 3.2 – Таблиця евклідових відстаней щодо відповідей респондентів за рівнями кредитоспроможності позичальників

Рівень кредитоспроможності	А	Б	В	Г	Д
1	2	3	4	5	6
А	0	9096,96	45032,76	144744	148699
Б		0	20207	108971	112926
В			0	47088	58022
Г				0	245
Д					0

Найбільш схожими за рівнями кредитоспроможності є відповіді рівня Г і Д, евклідова відстань складає лише 245. Це пояснюється тим, що респонденти майже не розглядали можливість надання кредитів суб'єктам малого бізнесу з такими рівнями кредитоспроможності. Найближчими за структурою із рівнями кредитоспроможності А–В, є таблиці рівнів А і Б. Самими відмінними за структурою є відповіді рівня А та рівня Д, евклідова відстань складає 148699. В цілому ж можна сказати, що респонденти при відповіді на анкети розглядали в більшості випадків рівні кредитоспроможності А–В з різними рівнями забезпечення кредиту, що відповідає реаліям української економіки.

Загалом же відповіді респондентів визначають ту сукупність факторів, які дозволяють говорити про можливість здійснення кредитування суб'єктів малого бізнесу. До таких факторів, тобто вимірюваної змінної величини, яка приймає в певний момент часу певне значення, відносяться: сума кредиту, рівень кредитоспроможності та рівень забезпечення кредиту, які загалом утворюють експериментальну область факторного простору (по осі X – сума кредиту, Y – рівень кредитоспроможності, Z – рівень забезпечення кредиту). Ми маємо три фактора тому експериментальна область факторного простору має

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

вигляд кубу. Вершини кубу це мінімальні і максимальні значення кожного показника, які будуть приймати участь у подальшому дослідженні. Але це лише граничні значення факторів, в поставленій задачі ми аналізуємо не лише граничні значення, а й проміжні. Тому область нашого дослідження лежить не лише на площинах кубу, а й в середині кубу. Це визначається тим, що також важливо знайти ефективне рішення з кредитування малого бізнесу, що відповідають умовам обраній гіпотези у разі дотримання методів планування експерименту. Зокрема у нашому випадку, згідно поставленого завдання, це гіпотеза про те що, на рішення про надання кредиту суб'єкту малого бізнесу максимально впливають три фактора: сума кредиту, рівень забезпечення кредиту, рівень кредитоспроможності. Отже, потрібно обрати такий рівень кожного фактора, щоб суб'єкт малого бізнесу отримав позитивне рішення від банку про надання кредиту. З боку банку вони повинні бути достатніми, а з боку суб'єкту малого бізнесу – мінімальними. Вирішення такої направленості умов називаються інтерполяційними – вибір кількості та умов проведення дослідів, мінімально необхідних для пошуку оптимальних умов, тобто рішення поставленої задачі [109]. При цьому планувати експеримент можна тільки в тому випадку, якщо рівні факторів можуть керуватись експериментатором. Тож при плануванні експерименту фактори повинні бути керованими. Також при плануванні експерименту зазвичай одночасно змінюється декілька факторів. Тому досить важливо, щоб фактори були сумісними. Сумісність факторів означає, що всі комбінації факторів можуть здійснитись і безпечні. Ще однією важливою особливістю факторів, які приймають участь в експерименті, їх незалежність, тобто можливість встановлення фактору на будь-якому рівні незалежно від рівнів інших факторів. Якщо ці умови не виконуються, планування експерименту не можливо.

Кожний фактор може приймати в дослідженні одне з декількох значень. Такі значення називаються рівнями.

Як було зазначено вище, в нашому випадку щодо оцінки впливу на

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

прийняття рішення про надання кредиту суб'єкту малого бізнесу, виділено три незалежних фактора (або інакше кажучи, незалежні змінні): сума кредиту, рівень забезпечення кредиту, рівень кредитоспроможності позичальника. Кожний з перелічених факторів має 5 рівнів (табл. 3.3, визначено відповідно до проведеного анкетування).

Тож необхідно визначити, які фактори та їх рівні достовірно впливають на позитивне рішення щодо надання кредиту суб'єкту малого бізнесу, що визначає сутність досліджуваної так званої залежної змінної. Інакше кажучи, нам потрібно визначити як обрані фактори впливають на позитивні відповіді менеджерів банку при наданні кредиту суб'єкту малого бізнесу. Відповідно до методів планування експерименту це варто зробити на основі плану Плакета–Бермана, який використовується для задач, коли потрібно дослідити різні фактори, які можуть потенційно важливими [109]. План Плакета–Бермана також дозволяє тестувати найбільшу кількість головних ефектів при найменшій кількості спостережень (тобто відповідей респондентів – менеджерів банків). Отже, план Плакета–Бермана буде використовуватися для визначення значущості факторів впливу на позитивні відповіді при наданні кредиту суб'єктам малого бізнесу.

Таблиця 3.3 Рівні факторів впливу на прийняття рішення про кредитування малого бізнесу

Рівень фактору	Сума кредиту, тис. грн.	Рівень забезпечення кредиту, %	Рівень кредитоспроможності
1	100	50	0,75
2	250	80	0,3
3	500	100	0,25
4	1000	200	0,2
5	1500	250	0,15

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Для розв'язку поставленого завдання сплануємо такий експеримент, при якому змішується всі взаємодії факторів з новими головними ефектами. Це дозволить оцінити мінливість випадкових ефектів та тестувати оцінки параметрів на статистичну значимість що прийняття рішення про надання кредиту суб'єкту малого бізнесу.

У додатку Д (табл. Д.1, власні розрахунки) наведено результати дисперсійного аналізу метода планування експерименту за планом Плакета-Бермана для поставленого завдання дослідження. З даних табл. Д.1 (див. додаток Д) видно, що значимо на залежну змінну впливають фактори: рівень забезпечення кредиту та рівень кредитоспроможності позичальника. Водночас з цим сума кредиту на позитивні відповіді при кредитуванні суб'єктів малого бізнесу має досить низький рівень впливу, що підтверджується значенням F – критерію. Тож на далі варто розглянути як кількісно фактори впливають на позитивні відповіді при кредитуванні малого бізнесу.

У додатку Д (табл. Д.2, власні розрахунки) наведено оцінки ефектів метода планування експерименту за планом Плакета-Бермана. Дані, о наведені у табл. Д.2 є ефектами чи оцінками досліджуваних факторів. За виключенням загального – Середнього / Вільного члену, ці оцінки є відхиленнями середніх від'ємних установок від середніх позитивних для кожного відповідного фактору. Наприклад,

якщо ми змінимо рівень забезпечення кредиту на максимальне його значення (в нашому випадку 250%), то ми можемо очікувати збільшення залежної змінної – позитивні відповіді на 50,2;

якщо рівень кредитоспроможності збільшити до максимально (рівень кредитоспроможності А), то це збільшить позитивні відповіді на 42,2.

При загальному рівні коефіцієнта детермінації 0,91, та скоригованому 0,86. Тобто, ті фактори які були статистично значимі, демонструють найвищі оцінки параметрів. Це в свою чергу означає, що установки цих двох факторів найбільше впливають прийняття позитивних рішень при прийнятті рішення з

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

кредитування малого бізнесу.

Відповідно до планування експерименту за планом Плакета-Бермана також слід визначити параметри моделі регресії, що дозволяє не лише здійснити прогнозування при прийнятті рішень з кредитування малого бізнесу, а й додатково оцінити достовірність отриманого плану щодо кредитування малого бізнесу. Результати регресійної моделі за планом Плакета-Бермана наведено табл. Д.3 (додаток Д, власні розрахунки). Оцінки, які знаходяться в табл. Д.3 (додаток Д) містять в собі досить мало нової інформації, оскільки вони дорівнюють половині параметрів, які знаходяться в табл. Д.1 та табл. Д.2, окрім вільного члену та коефіцієнтів регресії, які істотно відрізняються від результатів дисперсійного аналізу. Це має певний сенс, якщо інтерпретувати коефіцієнти як відхилення (залежної змінної) при високій установці відповідного фактору від значень, які знаходяться в середині експериментальної області факторного простору. Але ж така інтерпретація буде коректною лише в тому випадку, коли рівні факторів будуть закодовані як при побудові експерименту. Іншими словами, кодування факторів впливає на значення оцінок параметрів. Оскільки метрики для різних факторів не можливо зіставити, тому не зіставні значення коефіцієнтів регресії. Якщо поглянути на коефіцієнти регресії, то можна зробити висновок, що найбільший вплив на позитивні відповіді має рівень кредитоспроможності, який складає 84,4, а менше значення має рівень забезпечення кредиту – 1. Але ж поглянувши на метрики факторів, то все ж таки більше значення і відповідно вплив на залежну зміну має рівень забезпечення кредиту, тому що цей фактор змінюється з 50% до 250%. А рівень кредитоспроможності від 0,15 до 0,75. Тому ми будемо спиратись на результати дисперсійного аналізу, представленому в табл. Д.1.

Отже, результатом методу планування експерименту за планом Плакета–Бермана є те, що статистично значимими факторами виділені рівень забезпечення кредиту та рівень кредитоспроможності позичальника. Більший ефект впливу із зазначених факторів на залежну зміну – позитивні відповіді при

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

прийнятті рішення про надання кредиту, має рівень забезпечення кредиту, що підтверджено результатами дисперсійного аналізу.

Для виявлення впливу відібраних факторів на залежну зміну на рівнях не лише мінімальних і максимальних, а й в середні експериментальної області факторного простору, варто також скористаємось методом планування експерименту за планом Бокса-Бенкена [109]. Тобто, використання цього методу дає змогу отримати ефект впливу факторів на залежну змінну та для кожного ефекту можна протестувати його лінійність або не лінійність, що є важливим для побудови більш достовірного прогнозу з прийняття рішення про надання кредиту суб'єкту малого бізнесу.

У додатку Ж (табл. Ж.1, власні розрахунки) наведено результати дисперсійного аналізу метода планування експерименту за планом Бокса-Бенкена. З даних табл. Ж.1 видно, що результатом планування експерименту є ефекти впливу на залежну змінну, де також наведені сумарні ефекти кожного фактору на залежну змінну. Найбільший вплив на прийняття позитивних рішень при кредитуванні малого бізнесу має рівень забезпечення кредиту (13958,30), наступним за розміром впливу є фактор – рівень кредитоспроможності позичальника і складає 9939,85. Загальна помилка експерименту складає 2021,41 при коефіцієнті детермінації 0,9276, та скоригованому коефіцієнті детермінації 0,90587. Згідно цих коефіцієнтів модель експерименту є статистично значущою, і фактори які увійшли до експерименту описують вплив на рішення про надання кредиту на 90,5%, а 9,5% відносяться до тих факторів, які не увійшли до експерименту.

Отже, отримані вище дані дозволяють визначити область значень факторів, в якій позитивні відповіді будуть максимальні. Для цього краще за все використовувати графіки поверхні відгуку. Тобто, наступним етапом нашого дослідження є побудова поверхонь відгуку, які відповідають підігнаній моделі. Даний графік відображає рівняння прогнозу, яке дає відповідну поверхню відгуку.

Державний вищий навчальний заклад
"Українська академія банківської справи
Національного банку України"
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

На рис. 3.9 (власні розрахунки) відображено поверхня взаємозв'язку рівня забезпечення, суми кредиту та позитивних відповідей.

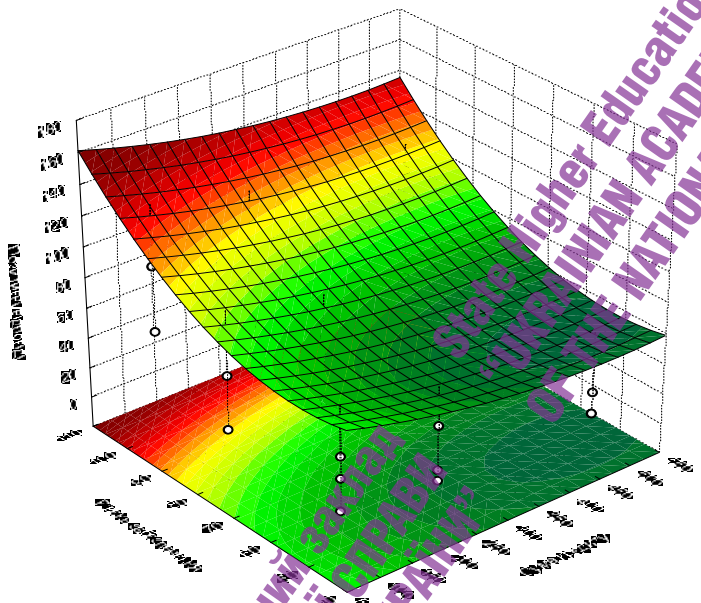

Рисунок 3.9 – Поверхня взаємозв'язку рівня забезпечення, суми кредиту та позитивних відповідей

Якщо поглянути на дані рис. 3.9, мітки, які показують інтенсивність кольорів дозволяють легко зорієнтуватися і зрозуміти, що на цьому рисунку при впливі рівня забезпечення та сумі кредиту на кількість позитивних відповідей, максимальні позитивні відповіді будуть на рівні забезпечення кредиту від 95% та на всіх сумах кредиту.

Разом з цим на рис. 3.10 (власні розрахунки) відображені мітки інтенсивності впливу на позитивні відповіді при кредитуванні факторів: рівень забезпечення кредиту та рівень кредитоспроможності. Максимальна імовірність отримання кредиту суб'єкту малого бізнесу буде при рівні забезпечення кредиту від 80% і при рівні кредитоспроможності в межах від 0,4 до 0,75.

Що стосується впливу суми кредиту та рівня кредитоспроможності на кількість позитивних відповідей при кредитування, які відображені на рис. 3.11

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

(власні розрахунки), можна зробити висновок, що максимально можливі позитивні відповіді отримають суб'єкти малого бізнесу, які матимуть рівень кредитоспроможності на рівнях від 0,4 до 0,7, та при бажанні отримати кредит в сумі від 50 тис. грн. до 500 тис. грн.

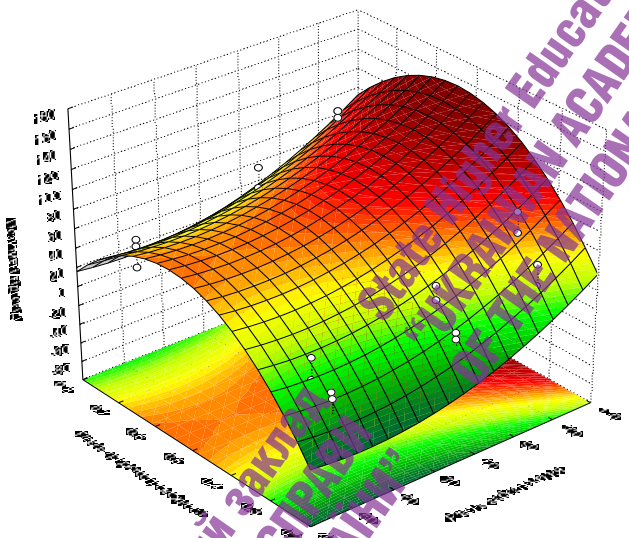

Рисунок 3.10 – Мітки інтенсивності впливу на позитивні відповіді при кредитуванні щодо факторів: рівень забезпечення кредиту та рівень кредитоспроможності

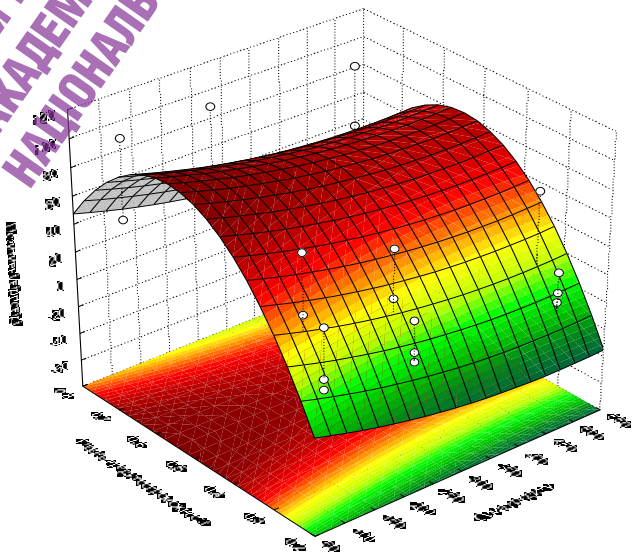

Рисунок 3.11 – Мітки інтенсивності впливу на позитивні відповіді при кредитуванні щодо факторів: сума кредиту та рівень кредитоспроможності

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Тобто, застосований метод планування за планом Плакета–Бермана та Бокса-Бенкена щодо обґрунтування рішення про надання кредиту суб'єкту малого бізнесу дозволяє отримати статистично значимі фактори впливу щодо прийняття такого рішення.

Що стосується визначення ефективності рішення з надання кредиту та доцільності впровадження такого підходу й надалі (відповідно до наведеної за рис. 3.8 узагальненої послідовності дій щодо розкриття процес прийняття рішення при аналізі доцільності кредитування суб'єктів малого бізнесу на основі методів планування експерименту) варто вказати наступне:

по-перше, в результаті застосування методу планування експерименту за визначеними вище планами ми визначаємо оцінки достовірності отриманих результатів, які загалом і визначають ефективність рішення з надання кредиту та доцільності впровадження такого підходу;

по-друге, результатом застосованого підходу є й регресійні рівняння (див. додаток Д, табл. Д.3), які дозволяють спрогнозувати дії банку відповідно до факторів впливу на результат прийняття рішення, що також є одним з інструментів оцінки ефективності рішення з надання кредиту.

Тож, в цілому, запропоноване вище може бути застосоване для прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу.

Висновки до третього розділу

З метою вдосконалення механізму кредитування малого бізнесу обґрунтовано змістовність низки пропозицій із розвитку його організаційно-економічної складової. В основі розроблених пропозицій знаходиться теза щодо необхідності формування взаємовідносин між різними суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу на основі формування кластерних об'єднань серед таких суб'єктів. При цьому окремо доведено, що формування кластерного

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

об’єднання між суб’єктами механізму кредитування малого бізнесу можливе за рахунок, принаймні, двох моделей утворення кластеру. Сутність таких моделей узагальнюється визначенням лідеру кластеру, що дозволяє врахувати наявні впливу різних факторів на функціонування механізму кредитування малого бізнесу.

Визначено, що одним із напрямків розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу є впровадження форми реалізації відповідного механізму. В якості різновиду форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу обґрунтовано за доцільним використання договорів субконтрактингу між великими та малими суб’єктами господарювання реального сектору економіки. Це розвиватиме інтеграційні та кооперацій зв’язки між різними суб’єктами господарювання, що позитивно впливатиме на фінансову складову діяльності таких суб’єктів, а відтак сприятиме вдосконаленню механізму кредитування малого бізнесу.

З метою впровадження субконтрактингу як забезпечення кредиту при кредитуванні суб’єкту малого бізнесу визначено основні етапи процесу взаємодії суб’єктів господарювання в рамках договорів субконтрактингу та процесу реалізації механізму кредитування малого бізнесу, що загалом розкриває сутність авторських рекомендацій із впровадження форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу.

Проаналізовано та проілюстровано етапи процесу кредитування на основі договорів субконтрактингу, починаючи від подачі заяви та документів суб’єктом малого бізнесу до прийняття рішення про надання йому кредиту.

На основі опитування експертів визначені основні фактори впливу на прийняття рішення про кредитування суб’єкту малого бізнесу та їх граничні значення. Це дозволило визначити експериментальну область факторного простору з метою обґрунтування прийнятих рішень при кредитуванні малого бізнесу з урахуванням методу планування експерименту.

Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»
State Higher Educational Institution
"Ukrainian Academy of Banking
of the National Bank of Ukraine"

На основі методу планування експерименту виявлено рівень впливу кожного фактора на прийняття рішень про кредитування суб'єкту малого бізнесу. Доведено, що максимальний вплив на прийняття рішення має забезпечення кредиту, а потім вже рівень кредитоспроможності позичальника. Тож такі дослідження дозволило розкрити сутність методичного підходу з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу на основі методу планування експерименту.

Основні наукові результати розділу відображено у публікаціях [15, 17, 20, 22, 23, 24, 26].

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

Висновки

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладної задачі, що полягає у розвитку науково-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо функціонування механізму кредитування малого бізнесу в контексті удосконалення організаційно-економічних елементів даного механізму.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Узагальнення теоретичних положень з розкриття сутності дефініцій «механізм кредитування» та «малий бізнес» та аналіз їх визначень у дослідженнях різних науковців дозволили узагальнити сутність такого поняття як «механізм кредитування малого бізнесу» відповідно до наступного:

механізм кредитування малого бізнесу – це сукупність принципів, видів, форм і методів реалізації економічних відносин, переважаючими серед яких є кредитні відносини, за допомогою яких здійснюється забезпечення необхідними фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання, задіяних у малому бізнесі, із різних доступних для цього джерел, з метою задоволення потреб зацікавлених сторін.

Запропоноване авторське уточнення поняття «механізм кредитування малого бізнесу», насамперед, позбавлено основних недоліків, що притаманні існуючим визначенням дефініції «механізм кредитування», серед яких варто відмітити як неналежне врахування різних економічних відносин, виникаючих внаслідок реалізації механізму кредитування щодо взаємодії між позичальником і кредитором, так й недостатнє врахування множинності джерел запозичення фінансових ресурсів у разі функціонування механізму кредитування, що більш повніше розкриває сутнісне розуміння такого механізму відповідно до його спрямованості із забезпечення потреб малого бізнесу у необхідних обсягах фінансових ресурсів.

2. Ґрунтовний аналіз сутнісного розуміння механізму кредитування малого бізнесу дозволив формалізувати його структуру та виділити основні

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

групи елементів, до яких, зокрема віднесено: фундаментальні елементи; організаційно-економічні елементи; елементи процесу кредитування.

Наведене структурування основних елементів механізму кредитування малого бізнесу дозволило визначити спрямованість дій окремих його суб'єктів, розкрити основні етапи впровадження відповідного механізму, а відтак сформулювати основні проблемні питання щодо необхідності покращення такого впровадження, які потребують подальшого доопрацювання. При цьому показано, що, зокрема принципи механізму кредитування малого бізнесу утворюють коло синергетичного ефекту, яке спрямовано на протидію виникненню надмірного ризику у сфері кредитування малого бізнесу, що і підкреслює значимість та ґрунтовність авторського подання сутнісного розуміння поняття «механізм кредитування малого бізнесу».

3. На основі всебічного розгляду основних засад здійснення кредитування малого бізнесу в різних країнах світу узагальнено досвід функціонування механізму кредитування малого бізнесу та напрями його можливого застосування у вітчизняну практику. При цьому визначено сукупність різних інструментів, форм, специфічних заходів та важелів функціонування механізму кредитування малого бізнесу, що загалом дозволяє виділити, так звану, американську, європейську, японську та постсоціалістичні моделі кредитування малого бізнесу.

Розгляд різних моделей реалізації механізму кредитування малого бізнесу визначив за доцільним вдосконалювати: розвиток організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу; впровадження договорів субконтрактингу в якості забезпечення кредиту; підходи з прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу.

4. Узагальнено різні джерела можливого залучення ресурсів для кредитування малого бізнесу в Україні. Серед таких джерел загалом виділено: власні ресурси та запозичені ресурси. Докладно проведено аналіз статистичних даних щодо забезпечення функціонування механізму кредитування за рахунок запозичених ресурсів з різних джерел. Зокрема розкрито тенденції з надання кредитів в розрізі окремих джерел запозичення ресурсів, що дозволило виділити

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

серед найбільш важливих, за обсягом наданих кредитів, ресурси банків та ресурси лізингодавців. Втім також встановлено, що значна частка джерел ресурсів із забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу використовує водночас власні кошти та кошти банків.

На основі групування та взаємного порівняння динаміки обсягів кредитів наданих вітчизняним суб'єктам малого бізнесу за рахунок різних джерел розкрито умови можливого забезпечення фінансовими ресурсами функціонування механізму кредитування суб'єктів малого бізнесу. Зокрема до основних недоліків джерел можливого залучення ресурсів для забезпечення механізму кредитування малого бізнесу віднесено вартість залучення ресурсів та обмеженість залучення необхідного обсягу ресурсів.

5. З метою розкриття взаємодії джерел ресурсів для забезпечення функціонування механізму кредитування малого бізнесу та визначення напрямів взаємозалежності динаміки розвитку малого бізнесу в Україні з обсягами наданих кредитів в економіку проведено кореляційно-регресійний аналіз сукупності статистичних даних в розрізі окремих інтервалів часу для різних джерел запозичення ресурсів. В результаті проведеного аналізу отримано низку регресійних рівнянь, які дозволяють проводити різноплановий аналіз для досягнення сталості кредитування малого бізнесу, враховуючі різні можливості з надання ресурсів в розрізі окремих їх джерел та оцінити ефективність дії сучасного механізму кредитування малого бізнесу.

6. З метою вдосконалення механізму кредитування малого бізнесу розроблено низку пропозицій з розвитку організаційно-економічної складової механізму, який розглядається. Сутність таких пропозицій визначається доцільністю створення об'єднань суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу на основі кластерного їх об'єднання.

Доведено, що кластерні об'єднання за доцільно створювати на основі врахування умов функціонування відповідного механізму, де такі умови відповідають різним моделям кластерізації суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу. При цьому головною ознакою пропонованих моделей кластерізації суб'єктів механізму кредитування малого бізнесу є визначення

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

лідеру кластеру.

Для обґрунтування вибору моделі створення кластерного об'єднання з розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу важливим є врахування як задач, які стають перед суб'єктами відповідного механізму, так й низки факторів впливу на сталість механізму кредитування малого бізнесу.

Для забезпечення сталості розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу розроблено схему формування партнерських відносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу, а також визначено загальну структуру з аналізу ефективності взаємовідносин між суб'єктом господарювання – джерелом ресурсів та суб'єктом малого бізнесу. Це сприятиме розвиненню взаємодії між суб'єктами механізму кредитування малого бізнесу щодо покращення умов забезпеченості функціонування такого механізму необхідними обсягами ресурсів.

7. З метою забезпечення розвитку організаційно-економічної складової механізму кредитування малого бізнесу розглянуто сукупність рекомендації щодо впровадження договорів субконтрактингу в якості забезпечення кредиту.

Доведено, що в якості різновиду форми реалізації механізму кредитування малого бізнесу за доцільним є використання договорів субконтрактингу. Досліджено особливості використання забезпечення кредиту у вигляді субконтрактингу. Встановлено, що основними перевагами використання субконтрактингу є: велика гнучкість та адаптація до змін попиту, покращення господарської діяльності суб'єктів господарювання взаємодіючих у межах субконтрактингу, що дозволяє стимулювати розвиток механізму кредитування малого бізнесу.

Дієвість запропонованих рекомендації щодо впровадження договорів субконтрактингу в якості забезпечення кредиту продемонстровано на прикладі ТОВ «ХБСП МЕГАБУД ЛТД», яке співпрацюватиме з кластером «Єврорегіон «Слобожанщіна» на базі договору субконтрактингу. За результатами проведених розрахунків доведено, що суб'єкт малого бізнесу, який має договір

Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

субконтрактингу, який перевищує суму кредиту, та має рівень кредитоспроможності на досить низькому рівні (рівень В) може отримати кредит з вірогідністю 85–90%. Отже, пропоновані рекомендації розвиватимуть інтеграційні та кооперaційні зв'язки між різними суб'єктами господарювання, що позитивно впливатиме на фінансову складову діяльності таких суб'єктів, а відтак сприятиме вдосконаленню механізму кредитування малого бізнесу, тобто дозволить збільшити обсяги кредитування малого бізнесу та підвищити якість кредитного портфелю суб'єкту господарювання – джерела ресурсів.

8. Для підвищення ефективності прийняття рішень при кредитуванні малого бізнесу розроблено відповідний методичний підхід. Сутність такого підходу полягає у розгляді процесу аналізу потенційного позичальника кредитних ресурсів відповідно до методів планування експерименту за сукупністю різних факторів. При цьому показано, що методи планування експерименту доцільно розглядати в якості заходу вибору обґрунтованих факторів впливу на прийняття рішення про надання кредиту в умовах обмеженої кількості інформації про такі фактори.

Проаналізовано фактори впливу на прийняття рішення про кредитування суб'єктів малого бізнесу та на основі експертного методу визначені основні фактори впливу: сума кредиту, рівень кредитоспроможності позичальника, рівень забезпечення кредиту.

Визначено, що найвпливовішим фактором впливу щодо прийняття рішення про надання кредиту суб'єкту малого бізнесу є рівень забезпечення кредиту, за умови дворівневості факторів, тобто на мінімальних і максимальних значення кожного фактору. Для дослідження експериментальної області факторного простору не лише на вершинах, а й в середині, було використано різні методи планування експерименту. Це дозволило виявити ефект впливу факторів на залежну змінну (прийняття рішення про надання кредиту), які мають не лише лінійне вираження, а й нелінійні. Фактори в цьому випадку мають трирівневий характер, що дозволило побудувати поверхні відгуку, за допомогою яких можна визначити за яких значень факторів суб'єкти малого бізнесу отримають позитивні відповіді від банку про надання кредиту.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Встановлено, що це дозволяє оптимізувати аналіз документації на отримання кредиту, та завдяки побудованим поверхням відгуку визначити границі факторів в яких, максимально вірогідно прийняття позитивного рішення про кредитування суб'єкту малого бізнесу.

Доведено, що розроблена система методичних інструментів сприятиме побудові ефективного механізму кредитування малого бізнесу, що забезпечить адаптацію діяльності фінансово-кредитних установ до нестабільних умов господарювання вітчизняної економіки.

Практична перевірка розроблених у дисертаційній роботі теоретико-методичних підходів удосконалення механізму кредитування малого бізнесу на базі фінансово-кредитних установ України (ПуАТ «СЕБ Банк», ПуАТ «ТАСкомбанк») з метою обґрунтування запропонованих пропозицій, показала їх практичну спрямованість та високу ефективність з погляду підвищення рівня результативності та обґрунтованості управлінських рішень.

Ґрунтовність запропонованих розробок підтверджено на конкретних прикладах по ряду досліджуваних суб'єктів господарювання.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдиянц Ю. П. Кредит и повышение экономической эффективности производства. (Вопросы теории и методологии) / Ю. П. Авдиянц. – М.: Финансы, 1984. – 135 с.

2. Азаренкова Г. М. «Теоретико-суттєвий аспект дефініції «фінансові ресурси підприємств» / Г. М. Азаренкова, О. М. Біломістний // Економіка розвитку. – 2006. – №4 – С. 98–101.

3. Азаренкова Г. М. Зарубежный опыт взаимодействия малых инновационных предприятий с государством / Г. М. Азаренкова, В. В. Смирнов, А. Н. Беломестный // Збірник наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». – 2010. – № 2(9). – С. 171–180.

4. Азаренкова Г. М. Теоретико-суттєвий аспект дефініції «механізм кредитування малого бізнесу» / Г. М. Азаренкова, О. М. Біломістний // Банківська справа. – 2012. – № . – С.

5. Азаренкова Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин: монографія / Г. М. Азаренкова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 328 с.

6. Александрова М. М. Гроші. Фінанси. Кредит: Навч. посібник / М. М. Александрова, Г. Г. Кірейцев, С. О. Маслова. – Житомир: ЖІТІ. – 2001. – 312 с.

7. Андріанова Л. М. Мале інноваційне підприємство в епоху інноваційної економіки / Л. М. Андріанова // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2011. – № 2, Ч. 1. – С. 349–354.

8. Антонюк О. І. Механізм банківського мікрокредитування малого підприємництва в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. І. Антонюк. – К.: Університет банківської справи НБУ, 2011. – 20 с.

9. Банківське мікрокредитування малого підприємництва в Україні:

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Монографія / О.Д. Вовчак, П.М. Сенищ, О.І. Антонюк. - К. : УБС НБУ, 2012. – 205 с.

10. Банківський менеджмент: питання теорії та практики. Монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак, О. М. Пожар, Н. Г. Євченко, Т. Г. Савченко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 152 с.

11. Барбакова Л. В. Фінансові інструменти і проблеми залучення фінансових засобів в малий і середній бізнес / Л. В. Барбакова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – Х., 2008. – №4 (4). – С. 102–110.

12. Барковский Н. Д. К проблеме развития банковской науки / Н. Д. Барковский // Деньги и кредит. – 2008. – № 12. – С. 71–72.

13. Бедринець М. Д. Фінансове забезпечення діяльності малих підприємницьких структур: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / М. Д. Бедринець. – Ірпінь: Національна академія державної податкової служби України, 2004. – 19 с.

14. Беломестный А. Н. Актуальные аспекты кредитования малого предпринимательства / А. Н. Беломестный // Эффективное развитие региональной экономики в условиях глобализации: материалы Междунар. науч. конф. (Белгород, 10-11 апр. 2007г.): в 2т. / под науч. ред. д-ра. екон. наук, проф. К. В. Павлова, канд. экон.наук, доц. С. Н. Растворцевой. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2008. – Т1. – С 176–178.

15. Беломестный А. Н. Кластерная модель кредитного взаимодействия банка и предприятий / А. Н. Беломестный // Материалы II Международной научно-практической конференции молодых учёных и студентов «Стратегии развития инновационной экономики». – Таллин: Институт экономики и управления ECOMEN, 2011. – С. 54-55.

16. Біломістний О. М. Аналіз сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника банківської установи / О. М. Біломістний //

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

Вісник УАБС, 2008. – № 25 – С. 45–49.

17. Біломістний О. М. Аналіз сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника банківської установи / О. М. Біломістний // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: Збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2008р.). – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – С. 55–57.

18. Біломістний О. М. Деякі аспекти формування позикових фінансових ресурсів суб'єкту господарювання / О. М. Біломістний // Материалы I Международной научно-практической конференции «Научная индустрия европейского континента – 2006». – Днепропетровск: Наука и образование, 2006. – Том 1. – С. 16–17.

19. Біломістний О. М. Зарубіжний досвід кредитування малого бізнесу / О. М. Біломістний // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 14-15 жовтня 2010 р. – Черкаси : ЧІБС УБС, 2010 – С. 204–205.

20. Біломістний О. М. Кластер, як форма взаємодії підприємств та банку / О. М. Біломістний // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2011. – № 1(10) – С. 95–97.

21. Біломістний О. М. Ліквідність та платоспроможність як показники ефективності фінансового менеджменту підприємства / О. М. Біломістний, О. В. Чепраков // Фінансовий і банківський менеджмент: досвід та проблеми. Тези доповідей і виступів VII міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених / Заг. ред. д.е.н., проф. Єгорова Г.В. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд.» – 2005. – С. 123–124.

22. Біломістний О. М. Модель оцінки рівня забезпеченості кредитної угоди / О. М. Біломістний, Я. Е. Гриценко // Культура народов Причорноморья. – 2007. – № 109 – С. 30–35.

23. Біломістний О. М. Моделювання прийняття рішення при банківському

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

кредитуванні малого бізнесу / О. М. Біломістний // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доп. XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 жовтня 2010 р.): у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Т. 1. – С. 18–19.

24. Біломістний О. М. Необхідність вдосконалення механізму кредитування малих підприємств / О. М. Біломістний // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 жовтня 2009 р. – Черкаси : ЧІБС УБС, 2009 – С. 226–227.

25. Біломістний О. М. Особливості кредитування діяльності малих підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України / О. М. Біломістний // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2010. – № 1(7). – С. 90–93.

26. Біломістний О. М. Особливості формування партнерських відносин між банком і суб'єктом малого бізнесу / О. М. Біломістний // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 травня 2010р: у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Т. 2. – С. 33–34.

27. Біломістний О. М. Проблеми кредитного забезпечення малих підприємств / О. М. Біломістний // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: Збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 травня 2009р.). – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 71–73.

28. Біломістний О. М. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні на сучасному етапі розвитку економіки / О. М. Біломістний, М. О.

State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

Савельєва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_15/bilomis.pdf.

29. Біломістний О. М. Реалії розвитку фінансово-кредитного забезпечення функціонування малих підприємств / О. М. Біломістний // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. тез доп. XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (12-13 листопада 2009 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – Т. 1. – С. 121–122.

30. Біломістний О. М. Статистичний аналіз джерел фінансування механізму кредитування малого бізнесу / О. М. Біломістний //

31. Біломістний О. М. Субконтрактинг, як форма кредитного забезпечення / О. М. Біломістний // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, жовтня 2011 р. – Черкаси : ЧІБС УБС, 2011 – С. 204–205.

32. Блинов А. О. Малое предпринимательство: Теория и практика / А. О. Блинов, И. Н. Шпаки. – М.: Дашков и Ко, 2003. – 356 с.

33. Бобров Є. А. Кредитування розвитку малого підприємництва в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Є. А. Бобров. –К.: Національний університет ім. Т.Шевченка, 2006. – 18 с.

34. Богма О. С. Застосування кластерного підходу у якості стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств національної економіки / О. С. Богма // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки. – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – С. 157–159.

35. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. - 2-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.

36. Бутко М. П. Методологічні аспекти кластерізації промислового

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

комплексу регіону / М. П. Бутко, Г. М. Самійленко // Економіка і держава. – 2010. – № 2. – С. 38–43.

37. Бюлетень НБУ. – 2008. – № 2. – 166 с.

38. Бюлетень НБУ. – 2010. – № 2. – 192 с.

39. Бюлетень НБУ. – 2012. – № 2. – 232 с.

40. Варналій З. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи / З. Варналій, А. Павлюк // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С. 64–73.

41. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – К.: Знання, КОО, 2001. – 277 с.

42. Васюренко О. В. Банківський менеджмент: Навч. посібник / О. В. Васюренко. – К.: Знання. – 2004. – 324 с.

43. Васюренко О. В. Інструментарій аналізу в системі кредитного ризик-менеджменту: монографія / О. В. Васюренко, В. Ю. Подчесова. – К.: УБС НБУ, 2010. – 191 с.

44. Васюренко О. В. Менеджмент кредитних операцій у комерційних банках / О. В. Васюренко– Х.: РВП «Оригінал». – 1998. –71 с.

45. Виговська В. В. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку / В. В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1. – С. 59–64.

46. Вікулов В. С. Інноваційна діяльність кредитних організацій / В. С. Вікулов // Фінансовий ринок України. – 2011. – № 5. – С. 3–8.

47. Владичин У. В. Роль кредитування в економічному зростанні України / У. В. Владичин // Фінанси України. – 2002. – № 7. – С. 145–151.

48. Власова Т. Р. Мале підприємництво як інститут ринкової економіки / Т. Р. Власова // Вісник. – Чернівці, 2011. – Вип. 1 (41): Економічні науки. – С. 15–21.

49. Галанов В. С. Кредитный процесс и факторы, влияющие на его

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

организацию / В. С. Галанов // Деньги и кредит. – 2011. – № 6. – С. 30–34.

50. Головко О. Г. Окремі питання статистичного аналізу у визначенні фінансової стабільності розвитку банківських установ / О. Г. Головко // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Вип. 242: В 4 т. – Т. ІІ. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 364–373.

51. Господарський кодекс України (зі змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

52. Гринюк А. Перспективи розвитку малого бізнесу крізь призму доступності кредитних ресурсів / А. Гринюк // Вісник НБУ. – 2010. – № 1. – С. 52–53.

53. Гроші та кредит: Підручник / За ред. Б. С. Івасіва. – К.: КНЕУ, 2004. – 504 с.

54. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Поховкіна та ін. За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2006. – 508 с.

55. Гуцал І. С. Дієвість кредитного механізму в економіці України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / І. С. Гуцал. – К.: Київський національний економічний університет, 2004. – 31 с.

56. Денисенко М. П. Гроші і кредит у банківській справі / М. П. Денисенко. – К.: Алеута, 2004. – 478 с.

57. Диба О. Інвестиційне кредитування середнього і малого підприємництва у зарубіжних країнах / О. Диба, О. Домерат // Ринок цінних паперів України. – 2011. – № 3/4. – С. 53–60.

58. Ділові очікування підприємств України. Аналітичний звіт за 2010 рік. Режим доступу до документу: www.bank.gov.ua/Publication/research/Pub0110.pdf.

59. Ділові очікування підприємств. Аналітичний звіт за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=84561.

60. Дмитренко М. Г. Кредитування і контроль: Навчально-методичний

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

посібник (у схемах і коментаріях) / М. Г. Дмитренко, В. С. Потлатюк. – К.: Кондор, 2005. – 296 с.

61. Дрига С. Г. Макроекономічні чинники становлення та розвитку системи інноваційного підприємництва / С. Г. Дрига // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №3, Т. 2. – С. 120–125.

62. Дутченко О. О. Банківське кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника: дис. канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. О. Дутченко. – Суми: Академія банківської справи НБУ, 2011. – 205 с.

63. Економічна енциклопедія / Под ред. С. В. Мочерного // – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.

64. Енциклопедичний словник економіки і права / А. В. Шестаков // М.: Дашков и Ко, 2000. – 568 с.

65. Єгоричева С. Кредитні послуги для малого бізнесу: світовий досвід та реалії України / С. Єгоричева // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 5-2. – С. 70–75.

66. Єпіфанов А. О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України : монографія / А. О. Єпіфанов. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 417 с.

67. Жарая С. Б. Мале підприємництво в контексті особливостей геоекономічного розвитку регіону / С. Б. Жарая // Демократичне врядування: наука, освіта, практика. – К., 2009. – Т. 3. – С. 309–311.

68. Журавльова Ю. Ю. Особливості організації кредитування на підприємствах малого бізнесу в умовах світової фінансової кризи / Ю. Ю. Журавльова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ VUABS/2011_1/30_04_05.pdf.

69. Зайденварг В.А. Кредитный процесс как ценностная система / В. А. Зайденварг // Деньги и кредит. – 1975. – № 12. – С. 34–45.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

70. Закон України «Про банки і банківську діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

71. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництво». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

72. Закон України «Про кредитні спілки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

73. Закон України «Про фінансовий лізинг». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

74. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

75. Захарченко І. Г. Технологія залучення фінансових ресурсів на різних стадіях життєвого циклу малих підприємств / І. Г. Захарченко, О. В. Волклва // Вестник ХНТУ. – 2007. – №3 (28). – С. 259–263.

76. Звіт про роботу фондів підтримки підприємництва, створених за участю УФПП, за 2010 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufpp.gov.ua/results_activity.php.

77. Звіт про роботу фондів підтримки підприємництва, створених за участю УФПП, за 2011 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ufpp.gov.ua/ckfinder/userfiles/files/pro_fond/rezultat_diyalnosti/2011/zvit_ufpp_2011_pidpr.doc.

78. Земсков В. В. К вопросу о сущности и структуре кредитного механизма / В.В. Земсков // Деньги и кредит. – 1996. – №4. – С. 28–38.

79. Зубченко Л. А. Тенденции во взаимоотношениях французских банков с малым и средним предпринимательством / Л. А. Зубченко // Экономика. – 2000. – №4. – С. 85–90.

80. Зянько В. В. Мале підприємництво - каталізатор інноваційного розвитку економіки / В. В. Зянько, С. В. Крива // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2010. – № 4. – С. 10–16.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

81. Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.

82. Каніщенко Н. Г. Кластери в системі національної конкурентоспроможності / Н.Г. Каніщенко // Вісник КНУ. Серія Економіка. – 2006. – Вип. 85. – С. 14–16.

83. Карбівничий І. В. Стратегічне управління кредитною діяльністю банківської установи / І. В. Карбівничий // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2007. – № 21. – С. 58–63.

84. Кириченко О. Кредитування малих та середніх підприємств аграрного сектору економіки / О. Кириченко, Ю. Вигівська // Банківська справа. – 2011. – № 3. – С. 31–48.

85. Ключников И. К. Кредит и банки. Вводный курс Учебно-методическое пособие. / И. К. Ключников, О. А. Молчанова, О. И. Ключников // М.: Финансы и статистика, 2007. – 156 с.

86. Ковальова Ю. М. Класифікаційна характеристика, типологія кластерів / Н. В. Алишева, Ю. М. Ковальова // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ, 2008. – Т.1, вип. 239. – С. 207–217.

87. Козаченко Г. В. Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості. Монографія / Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкова, В. Ю. Медяник, В. В. Назаров. – К.: Лібра, 2003. – 328 с.

88. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку: Навч. посібник / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. – Суми: Університетська книга, 2003. – 734 с.

89. Колісник Г. М. Формування ефективної інфраструктури державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні / Г. М. Колісник // Науковий вісник НЛТУ. – 2007. – Вип. 17.3. – С. 271–276.

90. Колодізєв О. М. Ресурсна база банківського кредитування / О. М. Колодізєв // Вісник Української академії банківської справи. – 2007. – №1(22). –

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

С. 65–75.

91. Колодізєв О. М. Вплив розвитку реального і банківського секторів національної економіки на підвищення рівня її конкурентоспроможності на етапі європейської інтеграції / О.М. Колодізєв, С.О. Колодізєва // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Випуск 34. – Суми: УАБС НБУ, 2012. – С.95 – 103.

92. Коренєв Е. Н. Субконтрактинг як стратегічний напрям розвитку взаємодії торгово-промислових палат та вітчизняних підприємств-виробників / Е. Н. Коренєв // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – Луганськ, 2010. – №22 (2). – С. 167–173.

93. Кривоног О. Л. Банківське кредитування малих підприємств / О. Л. Кривоног // Фінанси України. – 2005. – № 8. – С. 101–105.

94. Криховецька З. М. Кредитний механізм і його вплив на інвестиційні процеси в Україні: автореф. дис. канд.екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / З. М. Криховецька. – Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 2004. – 21с.

95. Кропельницька С. О. Методологічні основи створення кластерів в українській економіці: регіональний аспект / С. О. Кропельницька // Вісник Прикарпатського ун-ту. Серія: Економіка. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – Вип. 2. – С. 54–58.

96. Круглова А. С. Формирование механизма инфраструктурного обеспечения малых инновационных предприятий: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 «Финансы, деньги и кредит» / А. С. Круглова. – СПб.: С.-Петерб. государственный университет экономики и финансов, 2009. – 20 с.

97. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / М. І. Крупка. – К.: Національний університет ім. Т.Шевченка, 2003. – 40 с.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

98. Кужель О. Особливості державної фінансової підтримки малого і середнього бізнесу на сучасному етапі / О. Кужель // Вісник НБУ. – 2004. – № 9. – С. 8–16.

99. Кузьменко Р. В. Кластерний підхід організації виробничої взаємодії підприємств. / Р. В. Кузьменко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://firearticles.com/economika-pidpryemstv/125-klasternij-pidxid-organizaciyi-virobnichoyi-vzayemodiyi-pidpriyemstv-kuzmenko-r-v.html.

100. Кузьомін О. Я. Ідентифікація складових економічних кластерів / О. Я. Кузьомін, В. В. Ляшенко // АСУ – 2010 – № 152 – С. 22–26.

101. Курта Н. В. Проблема кредитування малих підприємств / Н. В. Курта // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – № 2. – С.329–334.

102. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика / В. Д. Лагутін. – К.: Т-во «Знанння», КОО, 2002. – 215 с.

103. Лазур П. Ю. Новітні методи фінансування і кредитування діяльності малих і середніх підприємств / П. Ю. Лазур // Економіка: проблеми теорії та практики. – Д., 2006. – Вип. 221, Т. 3. – С. 646–659.

104. Люта О. Особливості фінансового менеджменту в малому бізнесі / О. Люта // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Серія: Підприємництво, менеджмент та маркетинг. Збірник наукових правь. – 2006. – Вип. XII, № 2. – С. 80–88.

105. Ляшенко В. І. Регуляторна політика в Україні: методологія формування та режими реалізації в сфері малого підприємництва: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.03 «Економіка і управління національним господарством» / В. І. Ляшенко. – Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2008. – 32 с.

106. Майсюра О. М. Сутність та проблеми розвитку малого

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

підприємництва в економіці України / О. М. Майсюра // Економіка і держава. – 2010. – № 2. – С. 61–63.

107. Мєняйлова Г. Є. Проблеми визначення і застосування критеріїв віднесення підприємств до малих форм господарювання / Г. Є. Мєняйлова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/ Soc_Gum/Vchtei/ 2010_2/NV-2010-V2_13.pdf.

108. Микова М. С. Банківське інвестиційне кредитування юридичних осіб в Україні / М. С. Микова //Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 5. – С. 208–217.

109. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи : монографія / авт. кол. – К. : УБС НБУ, 2010. – 294 с.

110. Мочерний С. В. Банківська система України / С. В. Мочерний, Л. С. Тришак. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 304 с.

111. Неделько І. Г. Фінансування розвитку сектору малого бізнесу / І. Г. Неделько // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 93–98.

112. Няньчук Н. Ю. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку інноваційної діяльності малих підприємств: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Н. Ю. Няньчук. – О.: Одеський державний економічний університет, 2006. – 20 с.

113. Оганян А. Р. Формы и тенденции развития малого бизнеса за рубежом / А. Р. Оганян // Вестник экономической интеграции. – 2011. – № 4. – С. 137–142.

114. Основні показники діяльності фінансових компаній та лізингодавців станом на 30.09.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua/ fileadmin/downloads/dpn/pokaznyki_fk_3_kv_2011.xls.

115. Основні показники розвитку малого бізнесу в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.

116. Основні показники системи кредитних спілок станом на 30.09.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua/733.html.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

117. Офіційний сайт компанії «Простобанк Консалтинг». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostobank.com.

118. Офіційний сайт Програми мікрокредитування в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: microcredit.com.ua/ukr/banks.

119. Офіційний сайт Українського об'єднання лізингодавців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.leasing.org.ua/ua/bulletin.

120. Падалко Т. М. Кредитні спілки – повноправні суб'єкти фінансового ринку / Т. М. Падалко // Науковий вісник. – О., 2008. – №18 (74). – С.24–31.

121. Пакова О. Н. Проблемы кредитования малого бизнеса и пути их решения / О. Н. Пакова, А. Г. Исаковна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://science.ncstu.ru/articles/econom/2008_08/30.pdf/file_download.

122. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2010 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_2010.pdf.

123. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 9 місяців 2011 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_I___kv_2011.pdf.

124. Підсумки діяльності кредитних установ у 2009 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/ dpn/ks_2009_01.pdf.

125. Підсумки діяльності лізингодавців за 2009 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.leasing.org.ua/files/documents/lm2009.doc.

126. Підсумки діяльності лізингодавців за 2010 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.leasing.org.ua/files/documents/lm2010.doc.

127. Підсумки діяльності лізингодавців за 2011 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.leasing.org.ua/files/content/2010-2011_ukr.pdf.

128. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2010 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:

State Higher Educational Institution "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"
Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"

www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/fk_2010.pdf.

129. Підсумки діяльності фінансових установ – фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2008 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/pidsumky_FK8.pdf.

130. Піскунова О. В. Виробнича функція малих підприємств та вплив на ефективність їх діяльності науково-технічного потенціалу регіонів / О. В. Піскунова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/ Soc_Gum/Vdie/2009_1/files/13.pdf.

131. Плотникова О. А. Малое предпринимательство и его роль в обеспечении развития национальной экономики Российской Федерации / О. А. Плотникова. – М.: Московский гуманитарный унiверситет, 2006. – 216 с.

132. Подольна В. В. Ретроспективний аналіз та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні / В. В. Подольна // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – №19. – С. 42–44.

133. Постанова кабінету міністрів України «Деякі питання надання суб'єктам малого та середнього підприємництва кредитно-гарантійної підтримки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

134. Постанова НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

135. Похиленко І. Про співвідношення термінів «суб'єкти малого підприємництва», «мале підприємництво», «малий підприємець» і «малий бізнес» /І. Похиленко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 5. – С. 12–15.

136. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М., Кужель О. В., Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємництво, 2008. – 226 с.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

137. Програма мікрокредитування Європейського банку реконструкції та розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/pmu/Statistics/Micro_EBRD_Sec.htm.

138. Пророков А. Н. Малый бизнес за рубежом и малое предпринимательство в России / А. Н. Пророков // Научные труды Вольного экономического общества России. – 2008. – Т. 103. – С. 280–285.

139. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева – М.: ИНФРА-М – 2004. – 480с.

140. Райта Ю. В. Кредитні спілки як альтернативне джерело кредитування підприємництва / Ю. В. Райта. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу:http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/En/ETEI/2008_5_2/zbirnuk_199.pdf

141. Редіна Н. І. Становлення малого підприємництва і бізнесу в Україні: особливості, досягнення, перспективи / Н. І. Редіна, І. Д. Падерін, В. Я. Олійник // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 2. – С. 117–122.

142. Рзаєва Т. Г. Мале підприємництво Хмельницького регіону: стан та напрямки його розвитку / Т. Г. Рзаєва // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 1. – С. 10–13.

143. Сердюков В. А. Опыт государственной помощи малому бизнесу за рубежом / В. А. Сердюков // Путеводитель предпринимателя. – 2010. – № 7. – С. 156–168.

144. Стародубцев В. В. До питання методології дослідження малого бізнесу / В. В. Стародубцев // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. Збірник наукових праць. – 2009. – № 16. – С. 97–103.

145. Статистичні дані Європейського банку реконструкції та розвитку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.ebrd.com/pages/

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

homepage.shtml.

146. Статистичні дані Європейського інвестиційного банку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eib.org.

147. Степаненко В. О. Організаційно-методичне забезпечення залучення позикових ресурсів малими підприємствами в промисловості: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В. О. Степаненко. – Х.: Харківський національний економічний університет, 2009. – 20 с.

148. Стовбун Т. О. Мале підприємництво в Україні та еволюції його підтримки / Т. О. Стовбун // Економіка. – Х., 2005. – Вип. 5. – С.86–89.

149. Стратегічні завдання розвитку малого підприємництва /А. Д. Чернявський, О. В. Цариненко, І. Б. Чернишенко та ін. // Економіка та держава. – 2005. – № 4. – С. 38–41.

150. Суслов В. И. Эконометрия / В. И. Суслов, Н. М. Ибрагимов, Л. П. Талышева, А. А. Цыплаков. – Новосибирск:НГУ, 2003. – 600 с.

151. Табачук Г. П. Механізм забезпечення кредитоспроможності підприємницьких структур: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / Г. П. Табачук. – Л.: НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2001. – 20 с.

152. Терентьева К. А. Проблемы развития и кредитования малого бизнеса в России / К. А. Терентьева. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// science.rcstu.ru/articles/econom/2008_08/07.pdf/file_download.

153. Тиркало Р. І. Банківська справа / Р.І. Тиркало // – Тернопіль: Карт-бланш. – 2001. – 314 с.

154. Третякова О. В. Фінансове забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / О. В. Третякова. – К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2004. – 18 с.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

155. Уманець Т. В. Малий бізнес України: проблеми розвитку / Т. В. Уманець // Збірник наукових праць. – Донецьк, 2008. – Т. 9: Сер.: Економіка, вип. 110: Оцінка ефективності використання ресурсів підприємствами Донецького регіону. – С. 60–71.

156. Уотшем Т. Дж. Количественные методы в финансах / Т. Дж. Уотшем, К. Паррамоу. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 527 с.

157. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции / В. М. Усоскин. – М.: ИНФРА-М, 1993. – 320 с.

158. Фастовець М. М. Оптимізація ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / М. М. Фастовець. – Т.: Тернопільській державний економічний університет, 2005. – 21 с.

159. Фінансове планування та прогнозування діяльності банків: Монографія / За заг. ред. акад. АЕН України, д-ра екон. наук, проф. О. В. Васюренка. – Київ: УБС НБУ, 2009. – 323 с.

160. Черняєва О. І. Кредитування підприємств малого та середнього бізнесу / О. І. Черняєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 17. – С. 73–75.

161. Чубенко А. О. Малий та середній бізнес як рушійна сила зростання економіки України / А. О. Чубенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intkonf.org/chubenko-ao-maliy-ta-seredniy-biznes-yak-rushiyna-silazrostannya-ekonomiki-ukrayini.

162. Шабранська Н. Мале підприємництво в системі економіки / Н. Шабранська // Персонал. – 2006. – № 5. – С. 40–43.

163. Шевчук О. М. Фінансово-кредитний механізм підтримки розвитку підприємництва: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. М. Шевчук. – Л.: НАН України; Інститут регіональних досліджень, 2009. – 18 с.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

164. Шехова М. Малое предпринимательство в Республике Беларусь: статистическая оценка / М. Шехова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.case.com.pl/upload/publikacja_plik/bg12.pdf.

165. Berger A. N., Klapper, L. F., Udell, G. F. The ability of banks to lend to informationally opaque small businesses / A. N. Berger, L. F. Klapper, , G. F. Udell, // Journal of Banking and Finance. – 2001. – Vol. 25, № 12. – P. 2127–2167.

166. de Bodt E. Credit rationing, customer relationship and the number of banks, an empirical analysis / E. de Bodt, , F Lobez, J-C. Statnik // Communication aux Journees internationales de finance de I'AFFI. Strasbourg, June 2002. – 49 p.

167. Dietsch M. Financing small businesses in France / M. Dietsch // EIB PAPERS. – 2003. – Vol. 8, № 2. – P. 93–119.

168. Etzkovitz H. The Dynamic of Innovations: from National System and "Mode 2" to a Triple Helix of University-Industry-Government / H. Etzkovitz, L. Leydcsdorff // Relations Research Policy 29. 2005. P. 109-129.

169. Frame W. C. The effect of credit scoring on small-business lending / W. C. Frame, A. Srinivasan, L. Woosley // Journal of Money, Credit, and Banking. – 2001. – Vol. 33, № 3. – P. 813–825.

170. Guiso L. Small businesses finance in Italy / L. Guiso // EIB PAPERS. – 2003. – Vol. 8, № 2. – P. 121–149.

171. Hommel U. Financing the German Mittelstand / U. Hommel, H. Schneider // EIB PAPERS. – 2003. – Vol. 8, № 2. – P. 53–91.

172. Lister K. Finding Money: the small business guide to financing / K. Lister. – New York: John Wiley & Sons, Inc, 1995. – 75 p.

173. Snodgrass D.R. Industrialization and the Small Firm: Patterns and Policies / Donald R. Snodgrass, Tyler Biggs. - San-Francisco: Int. Center for Economic, 1996. - 313 p.

174. Tepper R. Fail-Safe small businesses: how they work, why they succed / R. Tepper – New York: John Wiley & Sons, Inc, 2004. – 225 p.

Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України"
State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine"

175. Wagenvoort R. SME finance in Europe: introduction and overview / R. Wagenvoort // EIB PAPERS. – 2003. – Vol. 8, № 2. – P. 11–21.

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"